

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

Милица Голубовић Тасевска

**ЕЛЕМЕНТИ ЕГЗОТИЧНОГ У
ДЕЛИМА ПЈЕРА ЛОТИЈА**

Докторска дисертација

Београд, 2017. године

UNIVERSITY IN BELGRADE

FACULTY OF PHILOLOGY

Milica Golubovic Tasevska

**ELEMENTS OF EXOTISME
IN THE WORK OF PIERRE LOTI**

Belgrade, 2017

Ментор:

Проф. др Љиљана Марковић

Филолошки факултет

Универзитета у Београду

Чланови комисије:

Датум одбране:

Елементи егзотичног у делима Пјера Лотија

Сажетак

Присуство елемената егзотичног и њиховог утицаја, као нечега што долази из сфере људског искуства, али и маште, као нечега што се разликује од сличних предмета, појава, или односа, и њихово довођење у везу са објективном стварношћу, нешто је што је снажно обележило дело Пјера Лотија.

Преко Хомеровог схватања овог појма, делимично преко помињања светог грала, не само у француском средњовековном роману XII века, него и шире, преко Монтењегов, Дидроовог и Монтескјеовог опуса, долазимо до концепта да је „егзотично све оно што је другачије, без постављања географских и временских граница. Појам егзотичног не обухвата само описе припадника и обичаја других култура, него и њихове поступке и понашања, као што су код Лотија, описи сусрета и односа мушкараца и жена, (*Aziyadé*, *Madame Chrysanthème*) те самим тим не представља ни тему ни садржај, већ искуство у виду снажне реакције јаке личности на појаве које доживљава и осећа као различите.

У Лотијевом роману егзотика не представља декор у ком се дешава радња коју нам писац својим описима приближава. Егзотика прожима и радњу и наравију и осликавање људских односа и психологију личности.

Елементи егзотичног у Лотијевим романима извиру из сваког топонима, сваког детаља који опажа, види или чује, сваког идиома, читавих реченица на локалном језику, при чему се не ограничава да само наведе појам који му је нов. Лоти га описује, а описе допуњује интересантним примерима уз исказивање става без обира да ли је реч о тематском, стилском, лексичком, граматичком и другим нивоима.

Кључне речи: различито, далеко, необично, чудно

Научна област: историја књижевности

Ужа научна област: француска књижевност и лингвистика

UDK br:

Elements of exotisme in the work of Pierre Loti

Abstract

The elements of the exotisme and their influence as something from the area of the human experience as well from his imagination, like something different from the similar objects, appearances, or relations and the way how to install the relation between them and the reality is something what strongly defined the work of Pierre Loti.

From the Homer conception of this notion, partially by the mention of the Holy grail, not only in the French medieval novel of the XII century, trough the work of Montaigne, Diderot and Montesquieu, we approach the concept that something what is exotic, is everything what is different, without the borders of time and space. The notion of the exotisme is not referring only to the descriptions of the members of the other cultures and customs of the other cultures, but also their actions and behavior, as we can see in the work of Loti – descriptions of meetings and relations between man and women (Aziyadé, Madame Chrysanthème etc.). That make the exotisme not to be only the subject or content, but the experience in the form of the strong reaction of the strong personalities to the appearances percept and felt like something different.

The elements of the exotisme in the work of Pierre Loti are present in every toponime, every perceived detail, every idiom, or in whole phrases on local languages. Every new notion is described, and determinate with the interesting exemples with the opinion of the autor in all forms of the exotisme – thematic, lexical, gramatical and others.

In the work of Pierre Loti exotisme is not a frame for the action, described by the writer to be closer to us. Exotisme is something what is going through the action and trough the narration as well through the description of the human relations and the psychology of the persons.

Key words: different, faraway, unusual, and strange

Scientific Field: History of the literature

Narrow Scientific Field: French literature and linguistics

UDC number:

САДРЖАЈ

1.	Увод	7
1.1.	Актуелност и одабир теме	7
1.2.	Стваралаштво Пјера Лотија, осврт критике, појам егзотичности уопште	8
2.	Појам егзотичности у делима Пјера Лотија	
2.1.	Aziyadé	17
2.2.	Le mariage de Loti	36
2.3.	Mon frère Yves	46
2.4.	Le Roman d'un spahi	51
2.5.	Les trois dames de la Kasbah	80
2.6.	Suleïma	85
2.7.	Pêcheur d'Islande	89
2.8.	Madame Chrysanthème	105
2.9.	Japoneries d'automne	128
2.10.	La troisième jeunesse de Mme Prune	140
2.11.	Vers Ispahan	150
2.12.	Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse	158
2.13.	Prime jeunesse	166
2.14.	Ramuntcho	168
2.15.	Fleurs d'ennui et Pasquala Ivanovitch	179
3.	Закључак	187
4.	Библиографија	189

1. УВОД

1.1.Актуелност и одабир теме

У времену у ком живимо, за већи део становника планете, можда ништа више није егзотично осим самог егзотичног, у овом случају опуса Пјера Лотија.

Анализа егзотичних елемената предмет је интересовања истраживача различитих профила и као таква оперише терминима који су својствени лингвистици, књижевној теорији, филозофији, музици, сликарству ...

Временска конотација егзотичног, можемо са сигурношћу да тврдимо, и даље је присутна, што неминовно подразумева да изношење ставова од стране појединаца у комуникативном процесу, поготово када је реч о књижевним остварењима, неминовно подразумева аргументациони дискурс и стално нова објашњења тематских, стилских, граматичких и осталих егзотичних елемената.

У овом раду ћемо анализирати присуство наведених егзотичних елемената и изнети основне поставке њиховог постојања, односно њихове веродостојности и оправданости.

1.2.Стваралаштво Пјера Лотија, осврт критике, појам егзотичности уопште

„Des lotus, fiers d’avoir Loti pour génitif.”

Georges Fourest

Интересовање за опус Пјера Лотија започело је без помињања категорије егзотичног, која је и иначе, дуго времена била занемаривана и није била присутна у речницима књижевних термина. Можда је тек Виктор Сегален, без обзира на то што је покушавајући да наметне појам егзотичног у Лотијевом трагању ка различитом, представљао његово дело као скуп слика (свакако презриво названих *lotiformes* и одређиваних као *досадни клише*) егзотичност у књижевности, односно конкретније, у Лотијевом делу, објашњавао као сусрет, односно јаку реакцију на сусрет снажне личне импресије и реалности у односу на коју се осећа дистанцираном. Тако је и себе назвао *l’exote* мислећи притом на читаоца који као мало дете мора да уме или да научи да опажа и да се зачуди пред нечим што му је ново и непознато, затим да буде заинтересован да исто и проучи, односно усвоји и све уживајући у томе што је опазио ту разлику између себе и предмета или теме која је предмет овог његовог опажања.

У овом строгом читању, Лотијева дела су најпре била схваћена уз негативну конотацију појма различитог. Нешто касније, у свом делу *Essai sur l’exotisme*, Сегален је поново узео у разматрање шта је то што је суштина егзотичног у времену када су француски аутори, под утицајем Лотија и његових следбеника, појам егзотичног свели на одређену врсту тропикализма и једноставну дескрипцију француских колонија, тачније њихових главних градова.¹

---

¹ Segalen, V., (1986), *Essais sur l’exotisme*, Livre de poche, coll. biblio-essai

Дотадашњи, можемо слободно рећи погрешан концепт егзотичног, као свега што представља нешто друго, Сегален је најпре проширио једноставним исказима да када говоримо о егзотизму није реч само о томе да се описује култура других народа, него и сусрет мушкарца и жене, али и сусрет са новим биљним и животињским врстама.

Ово можда штуро и превише једноставно проширење тумачења појма довело је ипак до тога да се почне са размишљањем о егзотичности чула (у мери у којој су визуелна искуства страна нашим дотадашњим сазнањима о истом), затим, у области уметности (сликарство које је егзотично за некога ко није сликар, него је нпр. музичар), или пак, када употреба одређеног стила у једној уметности, постаје егзотична.

На исти начин, будући да егзотичност не представља нити тему, нити садржај, него искуство, и прошлост и будућност постају нешто што је егзотично. И то је управо кључна мисао која сва дела Пјера Лотија прожима појмом егзотичности.

Код Лотија егзотика не представља декор у ком се дешава радња. Егзотика прожима и тематику и радњу и наратију и лекстику и осликавање људских односа, као и психологију личности.

Тако долазимо до Хомера, првог познатог, да га назовемо егзотисте, који је вредновао удаљене крајеве и за кога је, без поговора, најудаљенија земља неминовно била и најбоља. Код Хомера није увек било речи о истинском вредновању зато што је било присутно велико неповерење према земљи о којој је писао.

На исти феномен наилазимо у Монтењевом есеју *Канибали* у ком су јунаци дефинисани као наше симетричне супротности што доводи до тога да вредновање другог, а да га стварно не познајемо, пре свега представља критику нас самих.²

---

² Montaigne, M., (1965), *Des cannibales*, Gallimard, Collection folio classique

У XVIII веку, преко описа становника Тахитија у тексту *Supplément au voyage de Bougainville*, Дидро је дао оштру алегоријску критику француског друштва тог времена и поставио питања која се односе на природно право, законе и морал.³

Преко два путника из Персије, односно Исфахана, у епистоларном роману *Lettres persanes*, Монтескје је пружио још оштрију критику француског друштва, а својим егзотизмом успевао је да кроз чувено питање „Како човек може да буде Персијанац?“ („*Comment peut-on être Persan ?*“) своје дело протка егзотиком и уведе фразе које су основа његовог дела „*L'esprit des lois*“.⁴

Шатобријан, први путник - писац (*voyageur-écrivain*), претворио је у наредном веку путовање у предмет размишљања зато што је истицао да је упознавање других и њихове културне баштине најбољи начин да човек себе учини бољим, што је резултирало благом изменом значења појма егзотичног које тада није представљало искључиво окретање ономе што је страно и ново и његово евентуално прихватање. У својој збирци *Itinéraire de Paris à Jérusalem*, после путовања у Грчку, Палестину и Египат, становник арапске цивилизације описан је као цивилизована особа која се нашла у неуређеној држави. Због бројних критика припадника муслиманске вероисповести, овај путопис је окарактерисан као нетолерантно дело које обилује етноцентричним и егоцентричним ауторским описима, а данас би свакако био квалификован као исламофобичан. Но, Шатобријан је ипак био и први модерни туриста будући да је у свом путопису предност давао предметима и споменицима које је обилазио, а не људима које је сусретао.

Много тога би могло да се исприча и о томе како је Пјер Лоти цео свој живот „прерушио“, да не кажемо мистификовао, кроз све што је написао, као и о „наличју“ његових романа, будући да не можемо да говоримо о апсолутно свим историјским подацима који би дали потврду чињеницама на које се односе дескрипције Лотијевог опуса.

³ Diderot, D., (1956), *Supplément au voyage de Bougainville*, Gallimard

⁴ Montesquieu., (1984), *Lettres Persanes*, Gallimard

Данас, када су појмови мондијализације, мултикултурализма или интеркултуралности добили на значају, дело Пјера Лотија, базично засновано на путописима са његових путовања у којима је описивао свет који је откривао и представљао читаоцима друге културе добија сасвим нову димензију и отвара нове могућности за његова тумачења.

Његов опус више не припада само оквирима тзв. колонијалне књижевности, као што је за *Le Roman d'un spahi* тврдио Цветан Тодоров, књижевности која је претендовала да треба и да мора да буде заснована на проживљењом искуству и која је пропагирала стриктан реализам од ког су Лотијева имагинација и фантазмагорични описи прилично удаљени.⁵ Тодоров егзотичности даје конотацију вредновања које варира у зависности од тога ко је посматрач, односно особа која дефинише одређену земљу или културу чиме егзотизам дефинише мање као вредновање другог, а више као формулисање нечег што је идеално.

Запитати се о томе шта је то што људе чини различитим, када су сви једнаки, за Цветана Тодорова не представља лични став аутора него питање које су управо француски писци поставили као централно питање европске историје.

Тако савремени критичари, међу којима је Роланд Лебел, посматрају Лотијеве романе и путописе као поприште у ком се егзотичност супротставља колонијализму, као што се романтизам супротставио натурализму.⁶

У описивању пејзажа, сећања, тренутног и вечног, постојећи именитељи, често нису били довољни и требало их је измислити, према речима Келе Вилежеа.⁷ Тако је Лоти и постао креатор бројних неологизама који су присутни у његовим романима, а међу њима је и придев *elmique* који је објашњавао као придев који су му послали „Друиди из храстове шуме који су страшној фасцинацији додали мало шарма”. Из узнемирујућег осећања које повезује Аунис са Галијом, природу са нечим што нам се

⁵ Todorov, Tzv., (1989), *Nous et les autres, La réflexion française sur la diversité humaine*, Seuil, Paris

⁶ Lebel, R., (1931), *Histoire de la littérature coloniale en France*, Larousse, Paris

⁷ Quella-Villéger, A., (1998), *Pierre Loti : Le pelerin de la planète*, Auberion

чини непознатим, рађа се сензација сачињена од топлоте југа, пасторалне усамљености, ноћне тишине, мириса цвећа и задовољства. То је тренутак у ком, скамењени, али са амбивалентним осећањима, као дете које губи свест пред оним што га окружује, а истовремено постаје свесно тоталитарности које спаја човека који је нешто ситно са универзумом који је бескрајан, или краткотрајна екстаза којом Лоти без престанка по свету тражи ту илузију вечне младости која нам стално измиче, ту очигледну непокретљивост коју је створио мир, а која понекад, као да је ехо стално и изнова нових почетака.

Стога за Келе Вилежеа, разумети Лотијево дело значи проћи кроз огледало и самим тим се навићи на нешто што нам није нужно да буде усвојено и за шта није сигурно да ћемо га разумети, као што странцу, место где живимо по дефиницији не мора да се допада, због различите врсте грађе можда, или неке ситнице која нам је уобичајена.

Али, разумети Лотијево дело, пре свега значи да треба да идемо испред људског предубеђења, његових противуречних схватања, уздржаних и дискретних признања и ћутања. Или, је потребно да одемо на планету која се не да баш тако лако истражити нити картографски означити. Рационални план ту није довољан и потребно је размишљати у „четири, пет, или више димензија”, или пристати лађом која нема заставу и искрцати се на непознатој плажи, као део групе радозналих туриста. Потребно је и да примењујемо минуциозне методе и рецепте, да мењамо ставове, издижемо поглед и да при свему томе никако не заборавимо да „ући код Лотија, уствари значи изаћи”. А излазак представља одлазак на пучину, као што нам је то Лоти и дочарао у роману *Риболовци са Исланда*, чији је први назив и био *Пучина*.⁸

А Лоти је на пучини провео седамнаест година. Од тога четрнаест година, седам месеци и два дана у мирнодопским условима и две године, једанаест месеци и деветнаест дана у ратним условима, али не као Виктор Иго који је море, океане и таласе волео са обале. Реч море је у њему стварало осећај нечег узвишеног, неког само њему знаног мирног ништавила које га је вукло својом конфузном моћи уништења. Море је за њега било огледало, али и мрачна снага, нека врста алхемијског понора и претње и истовремено, пут ка слободи.

---

⁸ Loti P., (2014), *Pêcheur d'Islande*, Gallimard, Paris

Хенри Кефелек је рекао да се Лоти „није задовољавао тиме да као птица лебди изнад плаве површине, него да у њу и порине и да је разуме у свој својој ширини као једну од могућности.”⁹

Тема дома је кључна у његовом делу као нешто што се стално напушта, као нешто за чим се увек трага, лука којој се стално враћа, једина ствар која му улива сигурност наспрам океана и мора који су непредвидиви и патњи које га прате у изгнанству.

Le roman d'un enfant, издат 1890. године, почиње у предвечерје испред камина и лепе ватре и осветљеног круга у ком се она огледа на плафону куће што је у најужем смислу те речи, огњиште.¹⁰ Чак је и подна простирка која представља декор ове сцене нешто што Лотију пружа осећање топлоте и свакодневице. Када читамо овај роман, који је једно од његових каснијих остварења, видимо да је реч о низу романа у којима главна личност, која је уствари иста, која је уствари Лоти, мења име из књиге у књигу, а некада не, што је за многе критичаре у почетку било збуњујуће. А то су му често и замерали.

Лоти је био одличан посматрач природе и биљног света и умео је да га опише и јасно именује, уз корисне и блиске референце на предмете из нашег непосредног окружења.

У роману *Ramuncho*, описима собе, која је названа „монашком собом”, просто нас уводи у манастирске просторије: „Quatre murs absolument nus sous une couche de chaux, un plafond de bois brut ; un plancher où l'on glisse, tant il est ciré soigneusement [...]. Et une fenêtre sans rideaux [...], de cette pauvreté voulue, de cette simplicité blanche, se dégage une notion d'impersonnalité définitive, de renoncement sans retour.”¹¹

Стил Пјера Лотија изазвао је бројне полемике критичара, од Жила Леметра¹² до Албера Тибодеа¹³ који су му замерали да су његова приповедања писана изузетно суженим речником, да је користио уобичајене епитете, да су реченице превише кратке и

⁹ Queffélec, H., (1974), *Un royaume sur la mer*, Gallimard, Paris

¹⁰ Loti, P., (1999), *Le roman d'un enfant suivi de prime jeunesse*, Gallimard, Paris

¹¹ Loti, P., (1990), *Ramuncho*, Gallimard, Paris

¹² Lemaître, J., (1956), *Les Contemporains. Études et portraits littéraires*, Gallimard, Paris

¹³ Thibaudet, A., (2007), *Histoire de la littérature française de 1789 à nos jours*, Rééditée chez Cnrs Éditions

да им је конструкција прилично униформна, да су закључци које је изводио, према речима Рене Думика, увек „имали форму комплимента”.¹⁴

Међутим, Фредерик Шасерије је изнео тврдњу да је Лоти проводио сате радећи само на једној реченици коју би често сутрадан избрисао: „ Il écrivait vite de premier jet, mais dès qu’il se relisait, la mise au point était fort lente.”¹⁵

А према речима Данијела Ервеа, Лоти је писао језиком којим су говорили у некадашњој провинцији Сентонж, данашњој Приморски Шарант: „Loti écrit comme parlaient les Saintongeais de son temps. Car si le Saintongeais sait dire et bien dire, en peu de mots, ce qu’il a à dire, il est plus souvent phraseur avec répétitions et redondances. Et Loti, tout imprégné de parler de sa région, n’échappe pas toujours à ces répétitions.”¹⁶

У целом његовом опусу наилазимо на бројне позајмице из локалног регионалног језика и то без знака навода и на идиоме који се чак не налазе ни у речницима: реч *case* као синоним за кућу у роману *Aziyadé*, затим *bouillée* коју користи за бујање вегетације, али истородних биљака. Ту су и изрази: *faire tapage* уместо *faire du bruit* (односно *faire du tapage*), *poudre de sucre* за *sucre en poudre* и *rendu* за синтагму *être arrivé*.¹⁷

Потребно је навести и промене у роду као *une boudine*, *une orage*, *une serpent*, али и необичан избор речи чија звучност иде ка егзотичном. Тако у одломку из поглавља XXXVII, *Madame Chrysanthème* „*mon encre est en jade, avec des crapauds mignons et des crapoussins sculptés sur le rebord*” употребом деминутива именице *crapauds* избегава њену негативну конотацију.¹⁸

---

¹⁴ Doumic, R., (1894), *Écrivains d'aujourd'hui : Paul Bourget, Guy de Maupassant, Pierre Loti, Jules Lemaître, Ferdinand Brunetière, Émile Faguet, Ernest Lavisse*, Hachette, 2013

¹⁵ Chassériau, A. F., (1937), *Mes souvenirs sur Pierre Loti et Francis Jammes*, Plon

¹⁶ Hervé, D., (1988), *Pierre Loti, L'enchanteur*, Seuil, Paris

¹⁷ Loti, P., (2011), *Omnibus*, Gallimard, Paris. У даљем тексту сигла: *Azyadé*, стр. ...

¹⁸ Loti, P., (2001), *Madame Chrysanthème*, Gallimard, Paris

Реченице је често почињао са „Oh” а субјекат је понављао именицом како би му језик био што ближи дијалекту Сентонжа и како би привукао пажњу читалаца: „Oh ! Bonnes gens ... ,Oh ! mon ami, est-ce vrai ? ... Oh ! grand malheur ... Oh ! écoute donc !” .

Интересантно је и то што је, према речима Бруна Версијеа, често прибегавао лажној топонимији, као нпр. у роману *Prime jeunesse*, када на географској мапи покушавамо да пронађемо „ la petite ville de Fontbruant à environ vingt-deux kilomètres de Rochefort”.¹⁹

И не само топонимији. А то никада није хтео да призна, када би га критиковали или питали зашто томе прибегава. А често је и сам, без икаквог повода, прекидао своју мисао, односно реченице, или пасусе да би истакао да је све што пише потпуно истинито и да ништа није нити измењено, нити измишљено.

Током наравије и именована појмова мешају се истинито, полуистинито, потпуно измишљено, потпуно погрешно, када уствари осећамо Лотијеву жељу да ствари именује правим именима и истовремено, недокучиву потребу да то и не уради. Ово бежање од реалних назива, имена, па чак и ситуација, представља сасвим нови вид егзотичног, својственог само Лотију који је, као што ћемо видети у анализи романа *Roman d'un enfant*, који је писао у својој четрдесетој години, односно после својих најпознатијих романа, још као дете тежи свему што је другачије и што је далеко од родне Француске, за коју је, својим реверзибилним егзотизмом, показао да је изузетно привржен.

Према речима Ролана Барта, и музичари, и сликари и књижевници на прелому векова, доживљавали су, али и описивали и исказивали утиске природе и љубави, на нов, посебан начин, са сасвим новим схватањем звучног колорита.²⁰

---

¹⁹ Loti, P., (1999), *Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse*, Gallimard, Paris, стр.31

²⁰ Barthes, R., (1972) *Le Degré zéro de l'écriture suivi de Nouveaux essais critiques*, Editions du Seuil, Paris

Потпуно различит од својих савременика - Золе, Мопасана, Буржеа и других, Лоти говори о љубавним идилама које се одвијају под „тропским сунцем“, или у егзотичном амбијенту Оријента.

Пјер Лоти осликава живописне пределе егзотичних крајева, жарке климе, бујну вегетацију Африке, недокучиви свет азијског истока и различите културе, језике и религије.

Лотијево књижевно стваралаштво неразлучиво је повезано са његовим, да га тако назовемо, пустоловним животом официра у Француској морнарици који је обишао готово цео свет. Током својих путовања, редовно води дневник и бележи своје утиске, описује своје доживљаје природе и своје бројне љубавне авантуре.

Али Пјер Лоти није психолог и не улази у анализе љубавне страсти. Необично осетљив на боје, звуке и мирисе, Лоти приказује само снажна и искрена осећања каква постоје код једноставних и безазлених бића која им се препуштају без покушаја да их и самима себи објасне.

Наведене дескриптивне, синтаксичке и семантичке, наративне, стилске, временске и друге егзотичне конотације Лотијевих дела сада ће бити анализирана и појединачно и уопште према заступљености, односно начину на који су присутне у хронолошком приступу Лотијевом опусу.

2.1. *Aziyadé*

Сам почетак првог Лотијевог романа је необичан. Испод наслова пише да је реч о одломцима поручника енглеске морнарице који је дошао на службу у Турску 10. маја 1876. године и који је, у зидинама Карса, убијен 27. октобра наредне године.

На следећој страници, која има наслов Плумкетов предговор, уз напомену да је Плумкет Лотијев пријатељ, Лоти као да се правда што пише о нечему што је ново, далеко и непознато, па се из страха, да уколико буде неуспешно, унапред брани тако што реч даје свом пријатељу Плумкету, а о себи говори у трећем лицу: „*Mais ce livre n'est point un roman ... Et puis ; décrire au public indifférent ce Loti que nous aimions n'est pas chose aisée ...*“.

А затим наставља напоменом испод назива првог поглавља да је реч о Лотијевом дневнику „*SALONIQUE – Journal de Loti*“ и датумом који се поклапа са боравком енглеског поручника, а у трећем пасусу приповедач себе представља као војника ког је послала енглеска краљица. Ово наводимо само да полако уведемо читаоца у Лотијев опус који често има ненамерних грешака, непотврђених чињеница, литерарних слобода, које су уствари такође важан елемент егзотичног.

Тако је и стилски егзотичан сам почетак романа када после описа сунчаног ведрога мајског неба Лоти прелази на сурови опис погубљења због масакра конзула почетком кризе на Оријенту. И одмах се наставља описом кварта насељеног припадницима муслиманске вере, у ком су становници Солуна, који је тада био под влашћу Турске, били непријатељски расположени према војницима, који су се шетали под пуном ратном опремом.

Дескрипције се на другој страници преплићу са идиомима које Лоти према свом сопственом нахођењу, или импресијама, које све што је ново и са чим се сусреће остављају на њега, некада подробно објашњава:

- *shaknisirs* - sorte d'observatoires mystérieux, de grands balcons fermés et grillés, d'où les passants sont reluqués par des petits trous invisibles,

некада концизно:

- *féredjé* - un camail à la turque,

а некада само наводи без објашњења:

- *haremlikes*, препуштајући читаоца да заједно са њим крене на путовање и сам открије значење непознате му речи.

Описи женске лепоте заузимају, као што ћемо видети, значајно место у Лотијевом делу. О томе говори и маестрално увођење Азијаде у роман које почиње описом великих зелених очију и обрва које су њеном погледу давале ноту измешане „енергичности и наивности, и свежег дечијег погледа“.

Сами описи у трећем пасусу првог Лотијевог романа, а слободно их назовимо егзотичним, зато што до сада у француској књижевности нису били присутни у овом брзом ређању и мешању епитета, већ наговештавају и један од поменутих нивоа постојања егзотичности, односно дескриптивно-стилски ниво.

Осврнућемо се сада на лингвистички ниво појма егзотичности у овом роману. Уз опис Азијаде и поновно спомињање њених зелених очију, које су се једине виделе због одеће које су носиле Туркиње: „Un voile blanc enveloppait soigneusement la tête, n'en laissant paraître que le front et les grands yeux“ и које сада пореди са зеленом нијасом мора о којој су толико певали песници са истока, нагло завршава реченицом: „Та млада жена је била Азијаде“.

Пружајући нам опис Азијадине реакције, на самом почетку свог целокупног дела Лоти наставља да демонстрира интересовање за лексику места која обилази и која описује, тако што поједине речи само убацује у текст без икаквог наглашавања, као што је подвлачење, бележење курсивом или подебљавање: „Aziyadé me regardait fixement. Devant un Turc, elle se fût cachée; mais un giaour n'est pas un homme; tout au plus est-ce un objet de curiosité qu'on peut contempler à loisir“.

На тај начин, читаоца тог времена, а наравно и савременог читаоца, свесно увлачи у непрестану игру откривања, истраживања и усвајања новог и непознатог, у проналажење значења речи у речнику:

„*giaour* [зја.ур] – du turc gavûr, lui-même de l’arabe kafûr, ce qui veut dire infidèle ; terme péjoratif appliqué par les Turcs aux non-musulmans“.

Из пасуса у пасус, нижу се речи и из француског језика са којима читаоци са краја деветнаестог и почетка двадесетог века нису били фамилијарни, као што су џамија, минарети, турска кафа, харем, мастика, ракија и друге.

Наравно да су читаоци сигурно више од једног миленијума познавали обележја муслиманске вере, али сигурно нису на овако директан, живописан и сажет начин били испред текста који им је далеке крајеве, толико различите од њима познатих, на длану и у више репетиција, приближавао бришући код већине читалаца тог времена, мистерију и маглу којима су били обавијени. Зато му се и не замера на делимично тачним описима места из којих пише, у овом одељку конкретно о „Солуну са својим минаретима“, а на следећој страници описује поглед на поља са античким рушевинама.²¹

Оно што је заиста карактеристично и својствено само Лотијевом делу тог времена јесте и то што из описа његовог сусрета са локалним становницима и он њима изгледа различито, односно егзотично. Реч је о опису сусрета са Самуелом који се издвојио из групе Македонаца, а не Грка (како је Лоти називао становнике Солуна и Грчке) и босоног, са великим интересовањем посматрао његову униформу и чизме.

И у овом одељку наилазимо на оно на чему су критичари највише замерали Лотију, а то је убацивање нетачних, и у другим сегментима непроверених детаља и података, како би своје „извештавање“ учинио интересантнијим, а што је у неку руку свакако и било оправдано будући да по основној вокацији Лоти није био писац. Јер, уз сваки детаљ који нема објективну позадину (Самуел који му се обраћа на тачном енглеском језику) Лоти је, због своје раблеовске жеђи за новим сазнањима, употребљавао и непознате идиоме, али и речи из француског језика које нису биле

---

²¹ Aziyadé, стр.14

блиске тадашњем западном читаоцу, као што је назив језика којим се говорило на Леванту:

- сабир - *sabir* [sabir] – de l’espagnol *saber savoir* – jargon mêlé d’arabe, de français, d’espagnol, d’italien, parlé en Afrique du Nord et dans le Levant

Азијаде, чија структура представља алтернацију епистоларног романа и путописа, свакако је због управо наведеног, изузетно интересантна и савременом читаоцу.

У наредном поглављу, писмо Вилијаму Брауну почиње речима да је оно што проживљава само пијанство маште и чула и поново смо у вртлогу егзотичног. Лоти среће три Јеврејке, како он каже, обучене у живописне ношње, са дугим мантилима украшеним шљокицама, необичним огрлицама и катоганима од зелене свиле на глави. Сада неке идиоме више ни не пише курзивом, као нпр. катоган - *catogan* [katogã] - coiffure mise à la mode par le général anglais Cadogan; nœud ou ruban qui attache les cheveux sur la nuque,

а неке да:

- *tarbouch* [tarbuʃ] – mot turc – coiffure orientale, bonnet rouge cylindrique portant un gland de soie,
- *yali* – реч која се и данас теже налази у француским једнојезичним речницима, а коју је и коју је Лоти и поред његове жеље да набрајање догађаја учини бајковитим, само навео, а тек ће у даљем тексту, након неколико понављања, за њу рећи да је врста куће која се гради на самој обали Турске.

Дружећи се са скитницом Самуелом, обучен у ношњу, Лоти је могао да обилази квартове у које нико до тада од странаца, а поготово војника није залазио као туриста, помно проучавајући живот народа и његове обичаје, што и сам каже: „J’ai fait des études de mœurs que peu de gens ont pu faire“. Азијаде помиње само кроз њен сусрет са Самуелом, или спомињући квартал у ком Азијаде станује.

Наставља се смењивање епистоларног романа и путописа наглим прекидима описа, завршетком писма за које нисмо сигурни да нам је дато у потпуности само на основу тога што није потписано (писмо Плумкету) и опет враћање на опис вечерњих

шетњи и улица Солуна на којима су *les cafedjis* са својим малим столовима који служе „*les narguilés, les skiros, le lokoum et le raki*.“²²

Претпоставићемо да су *les skiros*, као и *yali*, речи које Лоти није тачно чуо, пошто ни ову реч, које такође нема у речницима, Лоти није објаснио, или да је реч о гиросу који су угоститељи са ракијом и ратлуком служили у својим кафанама.

Напустићемо сада на кратко анализу лексичког нивоа и његове егзотичне конотације. Тек смо на двадесетој страни и тек сада сазнајемо да је Азијаде *une petite fille circassienne*, Туркиња која има 16 година, која је као још млађа са својом другарицом сама отишла у Цариград, где је била купљена као будућа жена младог Турчина, али је после смрти и оца и сина враћена у Солун.

И историјом као да се игра да би Отоманско царство приближио западном читаоцу. Лоти не објашњава придев *circassienne*, нема га ни у речнику, тако да нам једино преостаје да се реферишемо на Руско-киркасијски рат (1763-1864), како бисмо евентуално претпоставили да је реч о становницима овог дела Отоманског царства око кога су Турци ратовали са Русијом читавих једанаест година. Али управо је то прескакање објашњења оно што даје посебну драж овом и неким другим Лотијевим романима. Као и сваки истински писац, без обзира о ком књижевном правцу је реч, читаоцу се само отвара прозор ка свету који сваки од нас може да види другачије. А Лоти нам је отворио прозор ка егзотичном које кроз проверене чињенице можемо да учинимо нечим што је неопходни саставни део свачијег живота и као нешто што отвара и данас многе још увек затворене прозоре.

И то је урадио свесно и као прави мајстор, који још увек није сигуран да ли је исправно поступио.

О томе сведоче колебања која не износи као своје, него као Плумкетово мишљење о самом себи. Тако му Плумкет пише: “Што сте више песник, то сте мање математичар,

---

²² Aziyadé, стр. 17 и 19

а животу су потребна и геометрија и аритметика. Извините што вам пишем о ономе што је готово питање здравог разума!“.

Срећом, Лоти је управо реаговао здраворазумски и искористио своје службовање да уз описе и стил писања који се разликовао од пасуса до пасуса, чврсто уреже елементе егзотичности било да је реч о теми, својој љубави са лепом Азијаде, синтакси, коју карактеришу прости и прости проширене реченице, или језику, па чак и о чињеницама које су биле у „служби“ горепоменутог.

Друго поглавље, под називом *Solitude*, почиње описом грчких предела од којих се удаљава, Мраморног мора на ком не види енглески војни брод, док са својим пријатељем Самуелом барком одлази у Турску. Ту ће Лоти одмах да говори и о језику којим се служио Самуел: „сви његови глаголи се завршавају на –ate“, а констатацију илустрuje и примером: „*tout ce qui fait du bruit se dit : fate boum (faire boum)*“.

И не зауставља се на пружању података и набрајању чињеница, него се труди да нам приближи прилично сведен језик којим се служио Самуел (а који је, само да подсетимо, на почетку романа описан као неко ко је течно говорио енглески) на ком се споразумевао са Лотијем.

Ови кратки описи израза и нагађање како ће Самуел да каже пасти – „*fate boum*“ свакако су део Лотијевих, вероватно несвесних покушаја, будући да је реч о самом почетку његовог књижевног опуса, да и језику, односно лексичком нивоу подари ноту егзотичности, али егзотичности која нам није далека нити непојмива, већ оне која је поред нас, у стварима које нас окружују, али које не именујемо истим речима.

Лоти је стигао у Истанбул, или како он каже Стамбол, 3. августа 1876. године, односно после два ипо месеца боравка у Солуну и настањује се у кварту Пера. Одмах добија и писмо од сестре, чије нам име остаје непознато, а која му пише из Брајтбурија, тако да Лоти поново „облачи“, када му је потребно, одело енглеског поручника који је на служби на Леванту.

Нагли завршетак писма препун емоција сестре која се плаши за живот брата наставља се описом кварта Таксим у ком се на пролазницима види, како то Лоти каже „и европска и оријентална одећа“ што је још једна потврда да је оно што је за писца и француске читаоце с краја деветнаестог и почетка двадесетог века егзотично, у овом случају одећа, егзотично и за становнике турске престонице чиме се потврђује став Цветана Тодорова, која је изнета на самом почетку, а то је управо додато вредновање које зависи од тога ко је посматрач, односно ко је именоватељ било да је реч о догађајима, предметима који их испуњавају и језику којим се исти описују. Док се шета квартовима размишља о томе како Турску у почетку није волео онако како ће је завољети, као ни Истанбул, кога су се „хришћани плашили“.

Кућа у којој је живео, будући да је била у кварту Пера, имала је поглед на Златни рог, естуар Биосфора који са Мраморним морем ствара мало полуострво на коме се из античког Византиона развио Византијски Цариград.

Током три месеца боравка у кварту Пера, Лотија је основама турског језика подучавао јерменски свештеник. Док је изучавао, како га именује „језик ислама“, у овим редовима због љубави према земљи у којој борави, а видећемо на почетку трећег поглавља да то чини да би могао да разговара са вољеном Азијаде, Лоти је кроз прозор гледао панораму града који је почео да му се допада, пољане на којима су између гробница били засађени чемпреси и где је често проводио време у шетњи. Пасажи су испуњени описима његових шетњи и чудних згода и незгода које је имао са локалним становништвом и које нам не изгледају као да су се заиста и догађале, а завршавају се описом Истанбула у јутарњој измаглици који Лотију изгледа као „град који виси у ваздуху“.²³ И овај, као и скоро сваки претходни пасус, завршава мислећи на Азијаде која му је обећала да ће доћи да са њим настави ту да живи.

Август и део септембра проводи на излетима на Босфору и одушевљавају га блага клима, сеновите обале, палате и куће (*yalis*) које се огледају у мирној плавој води којом плоче позлаћени чамци (*caïques*).

---

²³ Aziyadé, стр. 29

И опет само једном реченицом читаоцу пружа уверење да је све о чему говори стварно тако што наводи историјску чињеницу, односно припреме које су се вршиле у граду за смену султана Мурата V, који је био велики франкофил, и то после само 93 дана његове владавине и Абдул Хамида II, познатог под именом „Проклети Абдул“ због масакра Јермена у Турској који се одиграо током његове владавине.

Када, познавајући историјске чињенице, читамо опис устоличења Абдула Хамида II и самог султана: „имао је изглед интелегентне, али дистанциране особе“, и опис одеће присутног локалног становништва: „гомиле народа које су хрлиле да га виде биле су тако богато обучене да су најскупље обучени становници са Запада изгледали ружно и тужно“ (стр. 34), просто морамо да се запитамо колико је Лоти заволео Истанбул и његове становнике када је кроз ове две опсервације пружио бритку анализу тадашњег друштва и на неки начин предвидео европеизацију дела Турске, а пре свега самог Истанбула.

Ту љубав отворено и исказује кроз наредне пасусе: „Судбина ми се смешила на Пери“ или „Ја живим у једној од најлепших земаља света“, пресрећан што током једног дана доживи оно што већина људи, уколико о томе нешто чује, препричава месецима, па и годинама.²⁴ Искази занесености спектаклом који је посматрао праћени су и жељама да султан поживи што дуже како би поново успоставио стари сјај исламског света, али и експлицитним оградама да је он сам политички индиферентан, иако је у војној служби своје државе.

Помно објашњавајући речи које најчешће чује, или можда које њему звуче занимљиво (*la hanım - la dame turque*), Лоти у новом писму које поново упућује Вилијаму Брауну, говори о својим патњама што као млад (у тренутку када ово пише Лоти има само 27 година) са добрим образовањем које је стекао, мора да живи далеко од своје куће и без особе коју воли, а то је Азијаде и спретно помиње и Мисеа и наводи његове стихове као да хоће да нам скрене пажњу да је окупиран истим заносом према

---

²⁴ Azyadé, стр. 35

егзотичности као Алфред Мисе, један од његових великих претходника ако говоримо о француским писцима егзотизма.²⁵

Смело дотиче и религију и износи атеистичке ставове под велом очаја што је далеко од младе Азијаде у коју је заљубљен. То можемо видети и у писму које упућује сестри: „L'idée chrétienne était restée longtemps flottante dans mon imagination alors même que je ne croyais plus“.

Али се и, свестан да су ова размишљања сигурно резултирала као последица његовог вишемесечног боравка у средини у којој се практикује муслиманска вера, колеба и то износи у писму које му упућује сестра: „Est-ce tout cela qui peut te séduire ? Tout cela, vois-tu, n'est pas Jésus, et le Jésus que tu crois n'est pas le maître radieux que je connais et que j'adore. De celui-là, tu n'auras ni peur, ni ennui, ni éloignement Je prie à toute heure, bien-aimé; jamais ta pensée ne m'avait tant rempli le cœur ... Ne serait-ce que dans dix ans, dans vingt ans, je sais que tu croiras un jour. Peut-être ne le saurai-je jamais, - peut-être mourrai-je bientôt,—mais j'espérerai et je prierai toujours!“²⁶

Као што је наведено на почетку овог рада и после помног проучавања Лотијевог дела, можемо да закључимо да су и ова Лотијева размишљања о непостојању бога управо један вид егзотичности Лотијевог опуса, будући да егзотичност није ни тема, ни садржај, него искуство, контемплација и све што је различито од увреженог.

Прелази на опис Ејупове џамије која се налази у подножју златног рога коју је саградио султан Мехмед II пошто је сањао да је на том месту сахрањен Ејуп, саборац пророка Мухамеда.

А да ли је Лоти уопште могао да сања да ће се изнад Ејупове џамије, на месту које је толико волео и о ком је толико писао, данас уздизати „*Café Pierre Loti*“ који посете скоро сви туристи и ходочасници који посете и чувену Стамболску џамију?

---

²⁵ Azyadé, стр. 46

²⁶ Azyadé, стр. 44 и 45

Вечери затим проводи гледајући луткарско позориште у ком је главни лик Карагеуз који га јако подсећа на лик Полишинела иако га на крају, пошто он истуче све које може, истуче сам шејтан, који га и односи са собом.

Сам крај позоришног комада и нестајање Карагеуза, који је бивао направљен или од картона или представљан преко кинеског позоришта сенки и који је забављао локалне гледаоце, али и Лотија, свакако је и по томе што се због појављивања ђавола под турским именом шејтан разликује од Полишинела, за тадашњег западног читаоца наравно и егзотичан.

Младом Лотију је као што и пише све интересантно, али врло брзо се неких ствари и засити и жели да их промени, па то и учини кад год је могуће. Тако му је досадило да живи у Пери, па се са Самуелом преселио у сам турски део Истанбула, тј. у предграђе Ејуб где под турским именом Ариф-ефенди наставља да ужива у свом боравку, али све чешће користи идиоме и француске синтагме прилагођава турском језику:

- *la case*, уместо *la maison*,
- *adresser un salam – dire quelque chose*
- *ouvrir le haremlike – ouvrir la fenêtre*.

Наравно, као и од самог почетка *Aziyade*, Лоти одређене турцизме користи као да су саставни део француског језика и даје их без превода: *le divan*, *le derviche*, *le djinn* уводећи читаоца у свет егзотике који им је интересантан јер је различит, а одаје слику срећног живота.²⁷

Почетком децембра, Азијаде долази у Истанбул да живи са Лотијем који је наравно пресрећан. Описујући је у прва четири пасуса, Лоти нам, као велики познавалац и љубитељ жена пружа и минуциозан реалистичан опис осталих младих Туркиња - начина на који се облаче, шта умеју, шта воле да раде и шта не раде.

Анализа трећег поглавља, *Eyoub à deux*, треба да почне пре свега анализом појма егзотичности на стилском нивоу. Присутне су:

---

²⁷ Azyadé, стр. 38 и 47

- честе градације, контрасти:
„Sa voix est grave, bien que très jeune et fraîche“ и

- специфичне анафоре:

„Qui me rendra *ma vie* d'Orient,

ma vie libre et en plein air, mes longues promenades sans but ... “

Интересантне су и компарације које изражава употребом придева: „*boire le café de Turquie dans les microscopiques tasses bleues*“ и описи којима показује своју ерудицију и верно описује особе са којима сада најчешће борави: „Physiquement, c'est un drôle de garçon, de petite taille, bâti en hercule; pour qui ne le saurait pas, sa figure maigre et bronzée ferait supposer une constitution délicate;—tout petit nez aquilin, toute petite bouche; petits yeux tour à tour pleins d'une douceur triste, ou pétillants de gaieté et d'esprit. Dans l'ensemble, un attrait original.“

У опису младог Ахмета такође назиремо ноту егзотичности, будући да се његово лице разликује од лица младих људи западног света те је стога и Лотију интересантно.

А то одмах потврђују и компарација: „Singulier garçon, gai comme un oiseau“, затим:

- „Des officiers des gardes, costumés un peu comme feu Aladdim,
- Les hallebardiers forment la haie dans les escaliers, immobiles sous leurs grands plumets, comme des momies dorées.“²⁸
- „On croirait circuler dans un conte fantastique illustré par Gustave Doré.“²⁹

Овим поређењем далеке крајеве покушава да приближи читаоцима, па чак и да их уведе у егзотични крајолик. Зато и помиње Гистава Дореа, сигуран да су његове илустрације Библије добро познате и блиске француском читаоцу његовог романа.

За део књиге карактеристична је употреба неколико придева који се односе на једну реч, па је често постигнут и ефекат градације:

---

²⁸ Aziyadé, стр. 52

²⁹ Aziyadé, стр. 55

- „Le sultan est grave, pâle, fatigué, affaissé.“³⁰
- „Une belle nuit de Noël, bien claire, bien étoilée, bien froide.“³¹

Па чак и епифоре са заменом придева именицом из исте породице речи (бело – blanc и белина - blancheur):

- „ Tout est *blanc* comme neige dans les cours du palais de Dolma-Bagtché, même le sol : *quai de marbre, dalles de marbre, marches de marbre* ; les gardes du sultan en costume écarlate, les musiciens vêtus de bleu de ciel et chamarrés d'or, les laquais vert-pomme ...
- doublés de jaune-capucine tranchent en nuances crues sur cette invraisemblable *blancheur*.“³²

Наставља да употребљава идиоме које објашњава:

les zarfs - pieds des tasses à café,

fenzilé-hanum - est la dame la plus âgée et la plus considérable du harem,

les hadjbaba – les vieillards,

eski – antique ...

А у вртлогу политичких превирања у Турској, која би требало да нестане као царевина и постане уставна држава, Лоти спретно убацује своја размишљања о Азијаде, која живи у харему, а у Истанбул је дошла због њега и наставља да се игра са реалношћу и фикцијом што му овај, за њега егзотични део света дозвољава.

Тај свет Лоти описује са прецизношћу најсавременије камере, а томе доприносе и његове опсервације које су испреплетане описима: „Les Turcs ont l'amour du passé, l'amour de l'immobilité et de la stagnation.“

Опис проглашења устава, „cette singulière cérémonie“ завршава описом времена и присутних, а нови пасус уводи стиховима Виктора Игоа:

---

³⁰ Azyadé, стр. 53

³¹ Azyadé, стр. 54

³² Azyadé, стр. 56

„— L'Orient ! l'Orient ! qu'y voyez-vous, poètes ?
 Tournez vers l'Orient vos esprits et vos yeux !
 " Hélas ! ont répondu leurs voix longtemps muettes,
 Nous voyons bien là-bas un jour mystérieux !

.....

C'est peut-être le soir qu'on prend pour une aurore "

.....

(VICTOR HUGO, *Chants du crépuscule*.)³³

Наставља описом трга, активности и расположења локалног становништва, како би све, као и увек до сада само прекинуо кратком реченицом која се односи на Азијаде: „Là est la demeure d'Aziyadé; là est le secret du charme de ce lieu.“³⁴, реченицом којом сва места и дешавања добијају потпуно нови изглед зато што је вољена особа поред њега.

Тако наилазимо и на дијалоге, који су се можда и догодили, или о којима Лоти, као и у другим својим делима, само машта, износећи свој аполитичан став и веру у љубав према женском бићу, која му је на свим његовим путовањима сигурно недостајала.

Отуда и ово Лотијево, помало анархично и њему својствено размишљање како би нам приближио текст и заинтересовао нас за причу коју нам прича, сада о сопственој будућности. Ова реченица се свакако може протумачити као елеменат егзотичног, будући да је на почетку речено да егзотичност има и временску конотацију, да може да буде и прошлост и будућност:

„Rester près d'elle, non plus à Stamboul, mais dans quelque village turc au bord de la mer; vivre, au soleil et au grand air, de la vie saine des hommes du peuple; vivre au jour le jour, sans créanciers et sans souci de l'avenir! Je suis plus fait pour cette vie que pour la mienne; j'ai horreur de tout travail qui n'est pas du corps et des muscles; horreur de toute science; haine de tous les devoirs conventionnels, de toutes les obligations sociales de nos pays d'Occident.“³⁵

---

³³ Aziyadé, стр. 57

³⁴ Aziyadé, стр. 58

³⁵ Aziyadé, стр. 60

И као што сваки пут у текст, своја размишљања о Азијаде уводи кратком реченицом која као нож пресеца ткиво романа, Лоти се враћа ономе што он заправо и јесте, војно лице у служби своје земље: „Je te jure, Aziyadé, dis-je, que je laisserais tout sans regret, ma position, mon nom et mon pays. Mes amis ... je n'en ai pas et je m'en moque! Mais, vois-tu, j'ai une vieille mère.“³⁶ чиме нас често и тргне из сањарења и наводи да заиста и поверујемо да је добродушни народ не само из Турске, него видећемо касније и из Црне Горе, Африке и далеког Јапана имао исте моралне вредности као што су их имали и становници, по тада увреженом мишљењу, најразвијенијег дела света, односно западних земаља. И чиме нас и приближава Камијевом Странцу који почиње реченицом: *Човек има само једну мајку.*³⁷ Том реченицом пребацује нас са ове дистанце у егзотичне описе за њега у будућности, а за нас сада већ у далекој прошлости.

„Vous la commencez gentiment par le récit, circonstancié et agrémenté de descriptions, d'une amourette à la turque. Nous vous suivons, Georges et moi, à travers les méandres fantasmagoriques d'une grande fourmilière orientale. Nous restons la bouche béante en face des tableaux que vous nous tracez ; je songe à vos trois poignards, comme je songeais au bouclier d'Achille, *siminutieusement chanté* par Homère !

Et puis enfin, peut-être parce que vous avez reçu un grain de poussière dans l'oeil, peut-être parce que votre lampe s'est mise à fumer comme vous acheviez votre lettre, peut-être pour moins que cela, vous terminez en nous lançant la série des lieux communs édités au siècle dernier ! je crois vraiment que les lieux communs des frères ignorantins valent encore mieux que ceux du matérialisme, dont le résultat sera l'anéantissement de tout ce qui existe. On les acceptait au XVIIIe siècle, ces idées matérialistes: Dieu était un préjugé; la morale était devenue l'intérêt bien entendu, la société un vaste champ d'exploitation pour l'homme habile. Tout cela séduisait beaucoup de gens par sa nouveauté et par la sanction qu'en recevaient les actes les plus immoraux. Heureuse époque où aucun frein ne vous retenait; où l'on pouvait tout faire; l'on pouvait rire de tout, même des choses les moins drôles, jusqu'au moment où tant de têtes tombèrent sous le couteau de la Révolution, que ceux qui conservèrent la leur commencèrent à réfléchir. Ensuite vint une époque de transition, où l'on vit apparaître une

---

³⁶ Aziyadé, стр. 61

³⁷ Camus, A., (1985), *L'étranger*, Gallimard, Paris

génération atteinte de phtisie morale, affligée de sensiblerie constitutionnelle, regrettant le passé qu'elle ne connaissait pas, maudissant le présent qu'elle ne comprenait pas, doutant de l'avenir qu'elle ne devinait pas. Une génération de romantiques, une génération de petits jeunes gens passant leur vie à rire, à pleurer, à prier, à blasphémer, modulant sur tous les tons leur insipide plainte pour en venir un beau jour à se faire sauter la cervelle.

La civilisation vous absorbe; les mille et un rouages de la grande machine sociale vous engrènent; vous vous trémoussez dans l'espace; vous vous abêtissez dans le temps, grâce à la vieillesse: vous faites des enfants qui seront aussi bêtes que vous. Puis enfin, vous mourez, muni des sacrements de l'Église; votre cercueil est inondé d'eau bénite, on chante du latin en faux bourdon autour d'un catafalque à la lueur des cierges; ceux qui étaient habitués à vous voir vous regrettent si vous avez été bon durant votre vie, quelques-uns même vous pleurent sincèrement. Puis enfin, on hérite de vous.³⁸

После кратких пресека описа и писма које је добио од Плумкета и које је написао Брауну, Лоти нам приповеда немире и чудновате догађаје у Ејубу и целом Стамболу које је проузроковало то што је месец запосео змај који је хтео да га прогута. А то је према муслиманској вери веома озбиљна и ретка ситуација. Егзотичне моменте пуцњаве на улицама, у којима са својим слугом учествује и Лоти, лајање пасе који на тај начин од Алаха траже мистериозни хлеб који су добијали само у специфичним ситуацијама, а које људи никада нису видели, још један су од покушаја да све оно што слуга и Азијаде нису умели да му објасне, или се због језика нису разумели, Лоти претвара у егзотично, како би оправдао чињеницу што се издвојио од своје војске и прерушен у турску одежду, живео инкогнито у Истанбулу, а онда, заборавивши, или намерно, стране и стране описа свог сакривања, само једном кратком уметнутом реченицом, док је описивао Самуелов страх од мачака, спомиње да се облачи за пријем.

Фасцинантни су ови скокови и реминисценције, које ни данашњем читаоцу не сметају, већ само пријају док покушавамо да се заједно са Лотијем, преселимо у тај далеки егзотични свет претпрошлог века, необично звучних идиома, кратких реченица и узаних уличица Истанбула.

---

³⁸ Azyadé, стр. 61 и 62

У тим приповедањима себи је давао снагу и особине које су одликовале турске ратнике док је по мраку веслао и пуцао како би се изборио са непријатељем и допринео оздрављењу (*yamplimich - guérie*) Месеца. И овде се, опчињен куполама џамија, морем и веловима Туркиња игра придевима, па отуда и ово поређење: „ En effet, la lune, tout à fait rétablie, brillait comme une splendide lampe bleue dans la beau ciel d’Orient“ и поређење које се односи на Азијаде „belle comme les beaux soirs d’hiver“.³⁹

У наредном пасусу споменут је и Београд: „Il fait froid, il pleut, les journées se passent à courir dans la forêt de Belgrade, et ces courses sous bois me ramènent aux temps heureux de mon enfance.“⁴⁰ Лоти сигурно није посетио Београд, али је можда желео да га помене због атентата на кнеза Михаила Обреновића за који је сигурно чуо. А свакако је реч о његовим, да тако назовемо, „просторним грешкама“, као што ће у делу *Roman d’un enfant* бити речи о временским грешкама и грешкама у вези са именовањем лица романа, о којима је у више наврата, аналитички говорио Бруно Версије.⁴¹ Прелепи су описи грчког Божића када се чамцем вози на Златни рог задивљен „великим сенкама Стамбола“ при чему не заборавља да нам приближи још једну реч и да објасни шта значи „*bay-kouch*“ тј. сова која прати његов чамац у вечерњем одласку по Азијаде.

Историјски догађаји у јануару 1877. године, као што је Руско-турски рат, праћени су интермецима са изванредним описом свакодневних обичаја, који као што је „*kourban des papoutchs*“ - *le sacrifice des babouches*.⁴² Ова обредна игра састојала се у бацању Азијадиних „проклетих папуча“, ноћу, по ведром и хладном времену. Победник се одређивао по звуку које су папуче производиле падајући на тло или на неки други предмет или залуталу мачку. Егзотичност се овде уткала и у обичаје које Лоти није ни покушавао да објасни, већ нас и данас, сваким новим читањем, води у хладно јануарско вече и можда сваки пут другачије схватање и тумачење ове игре, али и у описе турских војних снага које крећу у освајачки поход у Русију.

И увек, сасвим неочекивано спомене Азијаде, уз употребу:

- алитерације [з] - *Aziyadé, en Asie* и *en visite*:

³⁹ *Aziyadé*, стр. 67

⁴⁰ *Aziyadé*, стр. 67

⁴¹ Quella-Villéger, A. et Vercier, B., (2011), *Pierre Loti photographe – Une œuvre au long cours*, Bleu autour

⁴² *Aziyadé*, стр. 73

„Aziyadé est en Asie; elle est en visite, avec son harem, dans un harem d'Ismidt, et me reviendra dans cinq jours.“⁴³ и

- анафоре - „*harem*“.

Кроз писмо које добија од Плумкета Лоти наставља да глорификује звучност турског језика, али поставља и питање зашто човек воли баш одређену жену. Ово питање, али и неколико фрагментарних запажања према неким тумачењима оставља без закључка, а према неким, због реченице „И ја сам био заљубљен у Венеру са Милоса“, или „Et puis cette image gracieuse de la femme que nous aimons, qui est peut-être moins une réalité que le plus pur produit de notre imagination“, отвара могућност за расправе и различита тумачења онога што је управо хтео да каже, а саму перцепцију особе која нам је драга чини егзотичном!⁴⁴

Код питања шта је љубав, много је прецизнији и јасно, кроз Плумкета, говори о предности када некога искрено волите и када сте и ви вољени: „Quelle bonne chose d'aimer et d'être aimé.. ! Voilà qui nous rend forts; voilà qui peut faire des hommes de génie.“⁴⁵

Последња реченица овог Плумкетовог писма није само његова, него молба читавог западног света, молба коју се Лоти усуђује да искаже, „да што више пише и говори о Стамболу и Босфору“, јер је са ове дистанце, западни читалац био жељан да сазна што више о ономе што је ново и различито, а нама, који данас читамо *Азијаде*, свакако је подједнако занимљиво да сагледамо како је егзотичност у времену које је прошло оставило дубоке трагове и на сваком дану који живимо.

Неколико страница је „утрошио“ да би описао како је замолио Азијаде да оде, како је примио и одмах отпустио Сериху, и истом брзином успео да поврати Азијаде, у чему му је помогао слуга Ахмет. На њима има неколико идиома са преводом на француски језик:

- придева: *kodja - vieux, vieille*

- прилога: *tchok – très* и

---

⁴³ Aziyadé, стр. 74

⁴⁴ Aziyadé, стр. 77

⁴⁵ Aziyadé, стр. 78

- простих реченица: *Bak ! – Regarde !*

Zarar yok ! – Cela ne fait rien !

Апсолутна различитост наведених идиома и идиомских фраза, будући да је реч о две групе језика, које су разумљиве Азијади и Лотију, употпуњава егзотичност језичког нивоа овог романа.

Пожар у кући, који није нанео велику штету, описи како је Лоти избегао казну иако је био осумњичен, и Азијадино одсуство током та два дана док је све било доведено у претходно стање, део су Лотијевих бајковитих пасажа којима је самог себе желео да увери да није заљубљен у лепу Азијаде, а читаоце да забави и увуче у могућу истинитост овог детаља.

А био је заљубљен у Азијаде пошто је њено име истетовирао на грудима, тамо где је срце, а по муслиманском веровању тај знак неће нестати његовом смрћу, него ће са душом отићи у вечност. Не постоје подаци да ли је Лоти заиста урадио тетоважу, или му је сам начин украшавања тела и на тај начин и додатно исказивање љубави вољеној особи, било интересантно и егзотично, те га је и забележио, а укратко је описао и прстен који је добио од Азијаде, а који је она кришом направила од свог старог прстења.

Треће поглавље завршава одломком старе песме са Оријента која говори о пролећу, пролазности живота, сасвим супротно ономе што ово годишње доба симболизује, тако да је завршавајући ово поглавље егзотичне елементе уградио и у тематику романа: „*Qui sait, quand la belle saison finira, lequel de nous sera encore envie? Soyez gais, soyez pleins de joie, car la saison du printemps passe vite, elle ne durera pas.*“⁴⁶ а употребом епитета сребрно за цветове бадема „*l'amandier répand ses fleurs argentées*“ заокружио је и језичке елементе егзотичности овог поглавља.

Планирао је да обиђе и Ангору, како он каже престоницу мачака, да обиђе родни крај Азијаде и друга места, али се због зиме вратио у Истанбул.

---

⁴⁶ Azyadé, стр. 101

У IV поглављу *Mané, Thécél, Pharès* Лоти сазнаје да се враћа у Еглеску за два дана, тако да тридесетак пасуса подсећа на подсетник шта све треба да уради пре свог одласка, уз кратке описе забаве коју му је приредила Азијаде.

Ипак, потребно је да напоменемо да и овде нештемице користи идиоме, уз превод, или не, а од којих су нам најинтересантнија и најпознатија два турцизма:

„Selamet versen ! - Protège ! и

le hodja – le sorcier“.

Јер ипак је Лоти заволео егзотику Леванта, доста различитог од његове земље, којој је и посветио овај роман, како каже у писму Изедин-Алију уз обећање да ће се због тога што воли његову земљу и зато што воли Азијаде ускоро и вратити.

У кратком петом поглављу, за које се сматра да је плод пишчеве фикције, сазнајемо да се Лоти, односно енглески потпоручник, вратио у Истамбул, али да није затекао живу Азијаде. Сазнавши да више није међу живима, Лоти се сећа Игоових стихова:

„ Je veille, et, nuit et jour, mon front rêve enflammé,

Ma joue en pleurs ruisselle,

Depuis qu'Albaydé dans la tombe a fermé

Ses beaux yeux de gazelle. “

(VICTOR HUGO, *Orientales*.)⁴⁷

Како и реминисценцијом на свог претходника, ако говоримо о француским писцима егзотизма, тако и тематски, Лоти у духу егзотичног поимања вредности живота, завршава роман реченицом да је у равници Карађемир сахрањен енглески јунак који се под турским именом Кизил - Тепе борио на турској страни.

---

⁴⁷ Aziyadé, стр. 130

2.2. *Le mariage de Loti*

Крајем 1871. године, Жилиен Вио преко Ускршњих острва стиже на Тахити где му краљица Помаре, према тропском цвету даје надимак Лоти, који ће он користити као псеудоним тек након пет година.

У Француској Полинезији, на острву Бора Бора што на тахићанском језику значи „прво рођење“ среће своју нову љубав Параху и пише роман *Венчање Лотија, Le mariage de Loti*, који ће Рејналдо Хан (Reynaldo Hahn) 1898. године узети за либрето за оперу под називом *Острво из снова - L'Île du rêve*, изведену исте године у *Opéra Comique* у Паризу, као што ће Пучини бити испириран романом *Madame Chrysanthème*.

Фасциниран лепотом Параху, Лоти детаљно описује њен изглед: „Rarahu avait des yeux d'un noir roux, pleins d'une langueur exotique, d'une douceur câlin, comme celle des jeunes chats quand on les caresse ; ses cils étaient si longs, si noirs qu'on les eût pris pour des figures arabes ; sa bouche, un peu plus épaisse, un peu plus fendue que le type classique, avait des coins profonds, d'un contour délicieux... Alors qu'elle était sérieuse ou triste, il avait quelque chose en elle qui ne pouvait se mieux définir que par deux mots : une grâce polynésienne.“⁴⁸

На наредној страници већ прелази на опис кућа и користи исти опис и за куће и за становнике: „Les cases à vérandas, plantes tropicales, semblaient, comme leurs habitants, plongées dans le voluptueux assoupissement de la sieste.“⁴⁹

И у овом роману Лоти узима друго име - Хари Грант, што сазнајемо из описа његовог представљања краљици. Уз њега је био преводилац пошто су се владари обраћали само на матерњем језику „*langue maorie*“, али је Лотија ипак поздравила на енглеском као знак дубоког поштовања.

У пасусу под насловом *Представљање*, описује Параху у друштву других младих Тахићанки, њихово одело, при чему објашњава идиоме као што је нпр. *pareos (pagnes)*,

---

⁴⁸ Loti, P., (2011), *Le mariage de Loti*, Omnibus, Paris, str. 138. У даљем тексту сигла : *Le mariage de Loti*, стр. ...

⁴⁹ *Le mariage de Loti*, стр. 139

али одмах говори и о идеји да се са њом ожени: „Épouser la petite Rarahu du district d’Apiré. Cette proposition me prenait au dépourvu, et me donnait beaucoup à réfléchir ... “⁵⁰

Упознао је и принцезу *Arité* и принца *Arifaté*-а. Да ли су имена стварна, или не, ми то не знамо, али знамо да се Лоти, како би дочарао егзотичност њихових имена, игра комбинацијама асонанце, анафоре и епифоре.

Мотив мачке је присутан и у овом роману. Као што је наведено, Азијаде је била окружена мачкама, а Лоти и она су хтели и да посете Ангору, престоницу мачака. Навешћемо шта Лоти мисли о њима пошто их регуларно спомиње у свим својим делима: „ Les chats sont bêtes de luxe en Océanie, et pourtant leur race est là-bas tout à fait manquée. Ceux qui arrivent d’Europe font souche, et sont fort recherchées. “⁵¹

Наставља да описује локалне обичаје и плес „*Ура-ура*“ који младе девојке изводе уз звуке, западноевропском читаоцу већ познатог инструмента там-тама (преко Гогенових слика, иако се на њима не виде баш јасно): “Danser au son du *tam tam* et au piano en bottines de satin“ и разговоре које води са локалним мушким становништвом. Наравно, Лоти је научио и одређене фразе на маорском језику, као нпр.: „*Ia ora na – Salut !* „⁵²

Овог пута се Лоти дотиче и озбиљнијих питања, односно иде напред у односу на досадашње исцрпне описе и кратке анализе. Не узимајући у обзир географске одреднице економског развоја, у поглављу под називом „*Économie sociale et politique*“⁵³ прави поређење са становницима западних земаља који мукотрпно раде да би зарадили за парче хлеба, док се становници Тахитија забављају и једу тропско воће којим су окружени.

Описи једноставне одеће локалног становништва прекинути су описом имена које Маори дају странцима и које су увек у себи садржавале реч око (*Mata*), а најчешће су се односиле на очи одређене животиње и према речима нашег приповедача биле су изванредан опис особе коју су именовале. Рараху није желела да Лотијево име буде везано за име животиње, па га је назвала *Mata reva* - придев *reva* означава понор, дубину

⁵⁰ Le mariage de Loti, стр. 143

⁵¹ Le mariage de Loti, стр. 148

⁵² Le mariage de Loti, стр. 149

⁵³ Le mariage de Loti, стр. 152 и 153

и мистерију. Плумкету је дала име *Mata pifaré* (мачије око), а Брауну *Mata ioré* (мишје око), итд.

У наредном пасусу који има и наслов „Лотијев дневник“, Лоти у првој реченици оправдава своју потребу да записује све што види, зато што је у земљи која је потпуно различита, прочитајмо слободно егзотична. И време које протиче доживљава на нови, другачији начин: „... Les heures, les jours, les mois, s’envolaient dans ce pays autrement qu’ailleurs ; le temps s’écoulait sans laisser de traces, dans la monotonie d’un éternel été . Il semblait qu’on fût dans une atmosphère de calme et d’immobilité, où les agitations du monde n’existaient plus ...“⁵⁴

И мириси природе су одисали егзотиком, али је Лоти, далеко од завичаја који је волео, пробао и пронашао, заједнички мирис који је спајао два удаљена света, мирис ниског растиња које је у јуну прекривало и поља далеке Француске: „Le sol était tapissé de fines graminées, de petites plantes délicates, d’où sortait une senteur pareille à celle de nos foins d’Europe pendant le beau mois de juin, senteur exquise, rendue par se seul mot tahitien : poumirairāira : une suave odeur d’herbes.“⁵⁵

Или у одломку: „L’air était tout chargé d’exhalaisons tropicales, où dominait le parfum des oranges surchauffées dans les branches par le soleil du midi.“ у ком „другачији зраци сунца“ чине да исто воће има потпуно другачији мирис и где је „une goyave trop mûre qui s’écrasait sur la terre avait un parfum de framboise.“⁵⁶ На ису врсту компарација ћемо наићи и у трећем поглављу романа „*Japonneries d’automne*“ под називом „*Extraordinaire cuisine des Deux Vieux*“.

И за данашњег читаоца, потпуно је егзотичан опис припреме вечере када се ватра пали трљањем једног осушеног парчета дрвета о друго, а за целу породицу спрема плод одређене врсте дрвета који су Тахићани називали хлебним: „*maiorés, fruits de l’arbre-à-rain*“.⁵⁷ И онда ће нам свакако бити необично када на наредној страни описује како све оживи када падне ноћ и када се снизи температура, када девојке крену у шетњу и када му Рараху, која полуобучена, само да би изгледала пристојно и која са старим родитељима живи изузетно једноставним животом, покаже своју учитељицу, којој

⁵⁴ Le mariage de Loti, стр. 157

⁵⁵ Le mariage de Loti, стр. 157

⁵⁶ Le mariage de Loti, стр. 158

⁵⁷ Le mariage de Loti, стр. 159

притом „исплази језик“. Остаје нам само да верујемо нашем верном Лотију који је бележио све ове детаље и да му не замеримо када би понешто и додао. А тешко да је баш увек додавао по неку ситницу како би улепшао, за њега, монотono набрајање чињеница и догађаја. Додавао је да био проширио и наша сазнања чињеницом да се зграда на локалном језику назива „*haapiiraa*“.

Користио је Лоти сваку прилику да нам објасни локализам који би употребио, али је исто тако често умео и да се запита, некада краће и увијено, а некада отворено, као у наредном цитату, да ли се преводом и језиком уопше може пренети оно што човек види, осети и сазна у далеким егзотичним крајевима: „... Qui peut dire où réside le charme d'un pays ? ... Qui trouvera ce quelque chose d'intime et d'insaisissable que rien n'exprime dans les langues humaines... On s'épuise à chercher, à saisir, à exprimer ... effort inutile, - ce quelque chose s'échappe, et reste incompris.“⁵⁸

И ево, док описује своју вољену Параху, Лоти нас поново подсећа на тезу да су, крајеви у којима је боравио за нас били егзотични, али и да су сама Лотијева појава, иако је носио локалну одећу, и приче, којима је западну цивилизацију желео да приближи становницима Тахитија, за њих такође били егзотични: „Loti qui s'habillait comme un Tahitien et parlait son langage, demeurait pour elle un *paoupa*, -c'est-à-dire un de ces hommes venus des pays fantastiques de par-delà les grands mers...“⁵⁹

Лоти је отишао чак корак даље од једноставног коришћења и разумевања језика на Тахитију. Како роман одмиче, тако Лоти све чешће наводи и дијалекте, како га је назвао, маорског језика. Тако говори о хору у дистрикту Апире, у ком је живео и који се зове „*himéné*“, који има редовне пробе и наступа на свим народним светковинама, о огрлици „*reva-reva*“, коју шаље брату, затиом о „*bourao*“, великом свежем лишћу ове биљке којом друга пратиља сакрива краљицу која пролази од погледа странаца, а трећа носи „*мопої* - кокосово уље“, којим одмах третира огреботину коју понекад ово лишће уме да направи. А све ово наводи, да би како и сам каже, западном читаоцу приближио полинежанске речи које немају свој еквивалент конкретно у француском језику.

Егзотичности рукописа доприносе и описи гробља и гробница - *maraé*, које су у Полинезији тог времена увек и искључиво на плажама. Украшене су огромним статуама

⁵⁸ Le mariage de Loti, стр. 161

⁵⁹ Le mariage de Loti, стр. 182

са застрашујућим маскама, а Тахићани саде само врсту чемпреса коју називају гвоздено дрво зато што својим изгледом подсећа на прошлост када су на истим местима божанствима приношене људске жртве.

У наредном пасусу описује старог Тахапаира, који је усвојио Рараху и који је имао радионицу која је према Лотијевим речима била толико оригинална, да ни у „нашој Европи која је тако плодна, када је реч о свим врстама проналазака, нико ништа слично још није направио“ и његову дугу белу браду која није била карактеристична за становнике острва Маркиз, коју је секао само два пута годишње и коју је продавао по изузетно високој цени.

Други део почиње историјским чињеницама тако што евоцира 1842 годину када овај део Полинезије губи своју самосталност и постаје француска колонија у којој живи двадесетак европљана међу којима су гувернер, мисионар и други, и одмах прелази на опис јела које га је опчињило својим мирисом, а прави се од одређеног воћа, ретких врста рибе и краба, а зове се „*raraï*“.

Док борави на острву Нука-хива, код краљице острва чије две служавке говоре француски, добија прво писмо од Рараху, у стиховима. Лоти је дао и цео превод писма

E Lotiu, tau taio rahi e,	Ô Loti, mon grand ami,
E ta u tane iti here rahi ia ora na oe	Ô mon petit époux chéri, je te salue
I te Atua mau.	Par le vrai Dieu.
Tau mafatu merahi peapea no te	Mon cœur est très triste de ce que
Mea ua rave atu oe,	tu es parti au loin,
No te mea aita nau mirimiri	de ce que je ne te vois plus.
I tui nei ra,	Je te prie maintenant,
O tau hoa iti here rahi,	ô mon petit ami chéri,
La tae mau atu teie nei rata ia oe,	quand cette lettre te parviendra,

E papai noa mai oe ia ù,	de m'écire,
I to oe na mau mano rii,	pour me faire connaître tes pensées,
la mauruuru noa e a vau	afin que je sois contente.
E riro ra paha	Il est arrivé peut-être
ua ruri e to oe na manao,	que ta pensée s'est détournée de moi,
te huru iho a rahoi ia te taata nei,	comme il arrive ici aux hommes,
la taa e atu i taua ra vahine.	quand ils ont laissé leurs femes.
Aita roa tu e parau rii api i Apire nei,	Il n'y a rien de neuf à Apiré pour le moment,
maori ra e o Turiri,	si ce n'est pourtant que Turiri,
au pifare iti here rahi,	mon petit chat très aumé,
ua merahi mauui,	est fort malade,
e pohe paha roa ino ia oe e haere	et sera peut-être absolument mort
mai faahou.	quand tu reviendras.
Tirara tau parau iti.	J'ai fini mon petit discours.
Ia ora na oe.	Je te salue.

RARAHU

RARAHU⁶⁰

На повратку сазнаје да је за месец дана, колико је био одсутан, Параху изгубила и мајку и оца и да га није дочекала због бдења поред оца који је преминуо тог јутра. И одмах, када је отишао да је види, Параху, која је сада остала сама, одлучила је да напусти

---

60 Le mariage de Loti, стр. 174 и 175

дом покојних родитеља који су је усвојили и да настави свој живот са Лотијем. То се и догодило после осам дана.

Усељење су према тамношњим обичајима прославили, а оно што је за нас интересно, то је ново поређење Рараху и Луја XII којим Лоти једну егзотичну цивилизацију приближава цивилизацији којој је западноевропска цивилизација такође егзотична:

„Rarahu a oublié sa rancune de petite fille contre toutes ces femmes, maintenant qu'elle allait en maîtresse leur faire honneur du logis – absolument comme Louis XII, roi de France, oublia les injures du duc d'Orléans.“⁶¹

Мачка је и даље присутна као лајтмотив готово сваког одељка. Овде наилазимо на причу о мачки коју је Рараху затворила у витрину и која се током забаве појавила на столу са послужењем, да би је поново затворили. Овај кратак опис сцене доста говори о односу локалног становништва према домаћим животињама којима су окружени.

Своју ерудицију Лоти показује и употребом придева *sardanapalesque* којим одређује вечеру која је приређена и када нас информише о обичају да жена која живи са неким мења и свој стил облачења и сада је то хаљина „*tapa*“ од белог или розе муслина и нека врста круне „*piia*“ која се прави од пиринчане трске, која је беле боје и на коју се стављају и провидне траке „*reva-reva*“ светло зелене боје која се добија из срца кокоса.⁶²

Осим речи, Лоти сада у текст већ убацује и реченице *Merahi menehenehé!* наравно са преводом на француски језик: *Qu'elle est jolie!*⁶³

Лоти је, како се чини, користио сваку прилику да обиђе крај у ком је боравио. Тако се са Рараху упутио у удаљени дистрикт Папеурири у посету пријатељима. Крајолик којим су пролазили, вероватно пешке, пошто Лоти не спомиње никакав превоз, него само преобуку коју су носили у рукама, те отуда и долазимо до овог закључка,

---

⁶¹ Le mariage de Loti, стр. 180

⁶² Le mariage de Loti, стр. 182

⁶³ Le mariage de Loti, стр. 181

изазива дивљење код обоје. Али оно што је за нас интересно јесте то што Лоти и у егзотичним крајевима тражи места која су у односу на она у којима је, још егзотичнија.

По повратку, опијен вртоглавицом од свега што види и што му се дешава, описује све што се дешава те 1872. године, информишући нас да је било толико забава као никада раније и то забава у којима су учествовали сви становници Тахитија. Спомиње и светковину „*aturama*“ за коју не даје објашњење и оставља читаоцима задовољство да и сами буду део егзотичног света у ком је он.⁶⁴

У XIV поглављу говори о томе како већ дуже време течно говори најчистијим дијалектом тахићанског језика - *le tahitien de la plage*, који се полако повлачио из употребе, на ком је разговарао са краљицом, током дугих партија карата и наравно, са својом Рараху. Оно што је за нас интересно на језичком нивоу егзотичности, јесте давање свих значења неке речи, као на пример речи *po* - ноћ, мрак и период у далекој прошлости Тахитија⁶⁵ или имена краљице *Moé* које има два значења, а то су сан и мистерија.

Приповедање наставља легендама егзотичног садржаја, које му приповеда краљица Помаре, чије су кћерке школоване у Енглеској: *La légende des Pomotus* и *Légende des lunes*. У првој је реч о томе како су острва Помотус била насељена канибалима, и како су била неприступачна и због великог броја албатроса који су својим крилима правили огромне таласе и отежавали искрцавање маорског становништва. У другој описује веровање да раније на небу није постојао само један месец, него да их је било чак пет, а свако ко би се усудио да подигне главу и да их погледа био би запоседнут, како он то наводи.⁶⁶

Лоти нам затим описује Тахити и упознаје нас са податком да је живот и овде организован на обали мора, тако што се сва села, као што је раније навео и за гробља, налазе дуж плажа, а да је центар овог и других острва ненасељен.

---

⁶⁴ Le mariage de Loti, стр. 185

⁶⁵ Le mariage de Loti, стр. 188

⁶⁶ Le mariage de Loti, стр. 188

XXIV Поглавље почиње стиховима француског истраживача и поморског официра Жила Димона д'Ирвила :

„Tahiti la délicieuse, cette reine polynésienne,

Cette île d'Europe au milieu de l'Océan sauvage,

La perle et le diamant du cinquième onde“, који је био учесник четири француске експедиције и који је истраживао јужни и западни Пацифик, Аустралију, Нови Зеланд и Антарктик и то шездесет година пре Лотија. Жил Димон д'Ирвила је овим стиховима наговестио егзотичност далеког Тахитија, али ту је, за разлику од Лотија, и стао.⁶⁷

Крајем године краљица је одлучила да са целом својом свитом присуствује освећењу храма Афареахиту на острву Мореа. Лоти је са њеном снајом, принцем Аритејом и кћеркама, краљицом Мое и краљицом Бора Бора био у њеној најближој пратњи. И Рараху је са њим кренула на пут, али је на палуби брода, да не би била усамљена, са присутнима комуницирала гестовима и једносложним речима, будући да није знала ниједну реч на француском језику. Егзотичност описа огледа се у томе што би овај вид комуникације у западној цивилизацији био неприхватљив и то посебно када је реч о особама које су у непосредној близини владара, док је на Тахитију њено понашање било свима интересантно.

Опис обичаја који су карактеристични за дочек краљице праћен је описима егзотичних храмова који су били саграђени од корала, стабала дрвећа, а кров од листова пандануса⁶⁸ и описима тахићанских јела која су била служена. Наравно мисли и на своју Рараху коју експлицитно назива малом дивљакушом - *une petite sauvage*, каква ће и остати када се ускоро буду разишли.

Свесна Лотијевог скорог одласка и чињенице да је неће повести са собом, Рараху је уз игру извела песму коју је испевала за њега и која ће за Лотија бити једно од најлепших сећања из Полинезије. Једно од тумачења јесте и да је егзотичност осећања, а код Лотија је то љубав према женама, у скоро свим његовим романима, потиснула тематски, лексички и све остале нивое егзотичности.⁶⁹

⁶⁷ Le mariage de Loti, стр. 195

⁶⁸ Le mariage de Loti, стр. 200

⁶⁹ Le mariage de Loti, стр. 204

Ноћ пред одлазак, пожелео је да види жену са којом је живео његов брат, када је сазнао да са њим има и два сина, за које се у трећем делу, када се Лоти поново вратио на Тахити, испоставило да нису деца његовог покојног брата. И управо слике једног, касније и другог сина, резултирале су сурово реалним описом, који је чиста суштина овог романа и Лотијевог егзотичног тумачења острва на ком је боравио: „ Dans ce pays où la misère est inconnue et le travail inutile, où chacun a sa place au soleil et à l'ombre, sa place dans l'eau et sa nourriture dans le bois, les enfants croissent come les plantes, libres et sans culture, là où le caprice de leurs parents les a placés. La famille n'a pas cette cohésion que lui donne en Europe, à défaut d'autre cause, le besoin de lutter pour vivre.“⁷⁰

Трећи део почиње тако што Лоти описује Хонолулу, главни град Сендвичких острва, кроз који пролази и за који само каже да је у њему маорска цивилизација развијенија него на Тахитију. Одмах прелази на опис свог доласка у Сан Франциско, до ког је путовао месец дана. На истој, првој страни поглавља нам већ даје цело писмо које је примио од Параху и на које је одговорио дугачким писмом на коректном класичном тахићанском језику и у ком јој је обећао да ће се вратити крајем године. Што је и учинио, то јест, тако што га је тамо поново одвела служба.

Четврти део романа почиње цитатом из писма његове Параху:

„Hélas, Hélas !autrefois elle était jolie, la petite fleur d'arum ! ...

Hélas, Hélas ! maintenant elle est fanée ! „⁷¹ и описује Лотијев повратак у Брајтбури.

Ускоро добија и писмо од Параху, наравно писано у стиховима, у коме га она моли да се врати на острво Бора Бора. Присутна су и многа друга набрајања, али се роман ипак завршава егзотичним схватањем женске лепоте, што потврђује и следећи цитат који нам приближава Лотијево схватање лепоте Тахићанки:

„... De belles créatures, les Tahitiennes ; - pas de régularité grecque dans les traits, mais une beauté originale qui plaît plus encore ; et des formes antiques ... Au fond, des femmes incomplètes qu'on aime à l'égal des beaux fruits, de l'eau fraîche et de belles fleurs.“⁷²

⁷⁰ Le mariage de Loti, стр. 209

⁷¹ Le mariage de Loti, стр. 243

⁷² Le mariage de Loti, стр. 253

2.3. *Mon frère Yves*

На првој страни наилазимо на писмо Пјера Лотија у коме, како каже, „лепу повест“, посвећује Алфонсу Додеу зато што га је он „подсетио да исприча живот једног морнара и опише велику једноликост мора“.⁷³

И ово је први роман у ком Лоти помиње термин егзотичности: „Они најскорије приспели с мора, распознавали су се по тамнијој боји лица, и разузданијем понашању; а сем тога, вукли су собом *егзотичне* ствари; неки су носили у крлеткама мокре папагаје, а неки мајмуне.“⁷⁴

Претпоставимо да је ова употреба речи можда и намерна, будући да је у овој новели углавном реч о недаћама које је имао Ив, његов колега ког је назвао братом, тако да је присуство егзотичног сведено на минимум, али га се Лоти никако не одриче.

Бројни су описи Бретање из које крећу на пут, униформи које носе, ношњи жена које их прате и нагли скокови на опис односа њега и Ива. Описујући њихов однос, сазнајемо да су на служби у Монтевидеу који доживљава као „велику варош која је имала привидно европски изглед, са нечим још дивљим у себи“. Специфична је и употреба епитета „осветљеног, а још звезданог неба“, затим „дугих, правих, огромних улица које се протежу према небу које је почињало да се бели“.⁷⁵

На наредној страници су већ у коцкарници у Пернамбуку, у Бразилу, па на наредној у Сен Полу, у Бретањи. Пажњу брзе промене пребивалишта одвлачи описима догодовштина, али и даље необичном употребом придева: „зимско јутро је уступило место лепом мајском дану“ и анализом бретонског језика: „кроз ваздух одјекују само тврди слогови, северњачко у, својствено келтском језику“.⁷⁶

И после две странице поново одлазе у Брест, одакле су зачас на „двадесетом упореднику географске ширине, у пределу повољних ветрова“,⁷⁷ приближавају се

---

⁷³ Loti, P., (1947), *Мож брат Ив*, Plava Ptica, Beograd, стр.3, У даљем тексту сигла : *Мож брат Ив*, стр.

⁷⁴ *Мож брат Ив*, стр. 27

⁷⁵ *Мож брат Ив*, стр. 43

⁷⁶ *Мож брат Ив*, стр. 51

⁷⁷ *Мож брат Ив*, стр. 59

Екватору, а „равномерно дување умереног ветра почиње да нестаје“.⁷⁸ У овом делу необични епитети се односе на брод којим плове, а који доживљава као да је жив, јер према Лотију „на великој спарној врућини, која чак ни ноћу није попуштала, ствари, као и људи биле су сањиве“,⁷⁹ па се једнако и понашају. Тако за Сибилу, њихов брод каже да је „спора, лења, да се креће као у сну“.

Убрзо су допловили испод Екватора где је клима потпуно другачија и за Лотија све постаје обавијено мистичним и егзотичном велом и препуно је необичних дешавања и знакова: „изгледало је да у ваздуху више не може бити покрета, који би нас одатле одвео.“ Наставља да се игра епитетима: „те тамне и тешке кише“ чиме нас одводи у егзотични свет у ком чак ни морнари, међу којима је био и Ив, нису, ни онда када би били на палуби, могли да направе разлику да ли пада киша, или не.

Ту је и један од пасуса који на посебан начин подупире тезу о присуству егзотичног елемента у Лотијевом приповедању, којим нам држи пажњу и чини да се налазимо заједно са њим: „Пљусак је увек нагло престајао; црни застор би се полако удаљавао, продужујући своје развучено кретање над морем боје тиркиза, сјајна светлост би се, после те таме, још чудније појављивала, а жарко екваторско сунце би врло брзо покупило сву воду која је пала на једрила ...

Сибилу би добијала јасну боју осушене ствари, посред огромне плаве монотоније која се распростирала свуд унаоколо. ... Када би се погледало доле, видело би се да је тај плави свет без граница, да су то бистре бескрајне дубине; осећало се колико је удаљен видик, та последња водена пруга, иако је изгледала увек непромењена; свуд иста бистрина, иста боја, и исти сјај као код огледала. И тада би било јасно да је једино лоптасти облик земље спречавао да се види даље“.⁸⁰

Наредно поглавље препуно је описа далеких предела, а одликују га употреба егзотичних елемената на лингвистичком нивоу, као што је употреба придева: „екваторске тишине“, „луде небеске кривине“, „удаљен бескрајан предео“ и друге, и синтагме „великој птици платених крила“.

---

⁷⁸ Мој брат Ив, стр. 63

⁷⁹ Мој брат Ив, стр. 63

⁸⁰ Мој брат Ив, стр. 65

У настојању да читаоцу приближи пределе у којима је, наставља да употребљава фантазмагоричне епитете, чиме егзотика све више добија на значају: „још смо пловили у азурном пределу повољних ветрова: исто прозрочно море, исти бели, памучасти облачићи који су мирно прелазили преко пространог неба и исте гомиле летећих риба које су се лудо издизале својим дугим крилима“.⁸¹

У овом и наредном поглављу детаљано описује птице из предела око Екватора: „Дамије су птице пучине, блиски сродници галебова, снежно бели, мека свиласта перја, са танко оцртаним шаховским пољем на крилима... Сем дамија, било је и бисерно сивих галебова, кљуна и канџи обојених бледо, плаво и ружичасто - потпуно црних маламоша и великих тешких албатроса, прљаве боје, са глупим изгледом овна ... и адмирал, ретка птица, огромна, са три црне звезде на дугим перима репа“.⁸²

И већ су били у Аустралији где је „аустралијски умерени ветар био изумро, а тропска јасноћа ишчезла“. Истом брзином којом путују по свету, Лоти покушава да опише и природу, обичаје, начин на који се хране морнари на броду, који је, колико је сурово реалан, подједнако је и егзотичан: „Морнари су сваког дана ловили струковима од удица дамије и галебове, који су после, уређени, одрани као зечеви, потпуно црвени, висили на једецима катарке, чекајући на ред да их поједу. После два – три дана, пошто се оцеди сав зејтин из њиховог тела, кували би их“.⁸³

Егзотика је присутна и на тематском нивоу у описима наговештаја догађаја „Тада и они који нису били на стражи ... разумедоше да је то био почетак буре и великих таласа и да смо наилазили на неповољне јужне воде, с којима се требало борити, а у исто време и одмицати“.⁸⁴ Наставља да се игра епитетима: „неизмерне пустиње аустралијских вода“, „тужно фијукање ветра“ и метафорама: „трошна заблудела стварчица“.

За тили час су поново у Бретањи. Враћају се у зиму 1786. године, а оно што је интересантно јесте то што је само спомињањем „Исланђана“, и кратким описом „морнари који су сваког лета, по шест месеци, одлазили из земље у велики, опасни

---

⁸¹ Moj brat Iv, стр. 67

⁸² Moj brat Iv, стр. 67 и 69

⁸³ Moj brat Iv, стр. 70

⁸⁴ Moj brat Iv, стр. 71

риболов по леденим морима, увече када је стигао у Пемпол, повезао овај, и роман „Риболовци са Исланда“.⁸⁵

Наравно да цео опус није могао да буде посвећен само описима егзотичних крајева. Овде зато наилазимо на десет поглавља у којима описује Бретању, Ивов сусрет са будућом супругом, његова опијања и остале догађаје из отаџбине. Но, и у њих умеће описе који нас одводе далеко.

Тако у разговор двојице Бретонаца, убацује опис новца који су рибари, или морнари китоловци, како их назива, доносили из Америке: „велики златни новац из разних земаља, обележен разним краљевским лицима и птицама (чилеански кондор). Био је сасвим нових који су показивали лик неке госпође са круном од перја (двадесет калифорнијских гроша), од којих је сваки вредео више од сто франака“.⁸⁶

И опет одлазе на пут - Ив на Атлантук, а Лоти у Цариград. Не сме се прећи ни преко егзотичних назива бродова : Сибила, Медеја, Аријана, који су, добијајући женска имена, постајали немирни и неукротиви, односно управо онакви каквим је Лоти доживљавао жене.

Необично егзотични пасажии следе и у описима опијања морнара, њиховим забавама у локалним кафанама, када користи и пејоративне компарације поредећи играчице са утварама, а одмах у затим, као да није на истом месту, за морнара Бараду каже да је „гибак као пајац“.⁸⁷

Та широка гама употребе епитета, без уредне градације, каткада очекиване, а превасходно изненађујуће, још једна је од потврда присуства егзотичности у лингвистичкој равни Лотијево дела, а описи сцена, које пореди са делима Гистава Дореа, потврђују присусво егзотичног на тематском нивоу и снажну моћ синергије којом одише свака од неколико хиљада исписаних страница, што романа, што путописа.

Дуги описи Ивовог приватног живота, колебања, венчања, рођења детета, лутања, опијања, после двестотине страница се нагло прекидају и Лотија налазимо на Коралном

---

⁸⁵ Мој брат Ив, стр. 83

⁸⁶ Мој брат Ив, стр. 99

⁸⁷ Мој брат Ив, стр. 110

мору, Аустралијском океани, код острва Тонга – Табу где среће Гулвена Кермадека, Ивовог брата за ког се веровало да већ дуго није међу живима.

И сама та потреба да се неки који вероватно више и нису живи, поново врате у овоземаљски живот, представља одраз веровања народа које је Лоти сретао на својим путовањима и која су Лотијев покушај да егзотику уведе и у тематски ниво који се односи на католичку веру, што је за то време ипак, још увек смело.

Брод на ком се Лоти вратио зове се Примогет, а његовим називом, Лоти као да се на трен опрашта од далеких егзотичних крајева, да би новелу завршио пасусом који књижевности даје улогу, можда већу него и самом животу који сви ми живимо: „Кад би могло, требало би да се и животне повести заустављају у тренутку у коме се усхте, као што то бива у повестима у књигама.“⁸⁸

---

⁸⁸ Moj brat Iv, стр. 112

2.4. *Le roman d'un spahi*

Лоти ни овај роман не почиње припремама за пут. Он је већ „тамо“, или близу, као у овом роману који почиње речима: „Док смо пловили низ обалу Африке, и прошли крајњи југ Марока ...“. Сахару описује заиста егзотичном синтагмом „велико море без воде“ и наставља у истом стилу цитирајући Мавре који су је називали „земљом жеђи“, уз навођење идиоматске синтагме „Bled-el-Ateuch“, како би запис о овом путовању већ у првим редовима потпуно био проткан егзотиком, што потврђује и синтагма „horizons indéfinis“ којом завршава тек трећи пасус.

У делу који је насловљен као Увод - *Introduction*, он већ стиже у Сен Луи, који је на самој граници са Мауританијом и одмах креће са описима: „Cet isolement de la mer est pour ce pays une grande cause de stagnation et de tristesse ; Saint-Louis ne peut servir de point de relâche aux paquebots ni aux navires marchands qui descendent dans l'autre hémisphère. On y vient quand on est forcé d'y venir ; mais jamais personne n'y passe, et il semble qu'on s'y sente prisonnier, et absolument séparé du reste du monde.“⁸⁹

Лоти наставља са чуђењем што град није на обали океана, иако га са океаном повезује река „on s'étonne de voir que cette ville n'est pas bâtie sur la plage, qu'elle n'a même pas de port“, закључује зашто је Сенегал, који је на обали океана, изузетно сиромашна земља, будући да је оријентисан ка копну, а опис наставља кратком реченицом којом описује Сен Луи: „Une église, une mosquée, une tour, des maisons à la mauresque.“⁹⁰

И овде користи сваки ред да нам приближи град, село или ненасељени предео кроз који пролази. Тако у наредном пасусу описује стару изоловану кућу близу џамије на чијим зидовима су гуштери, а на крову два марабуа, птице дугачког врата које насељавају само Африку и који сваке вечери прате долазак спахије који се спољним степеништем пење у кућу. И већ смо тамо са Лотијем.

⁸⁹ Loti, P., (1984), *Le roman d'un spahi*, Gallimard, Paris, стр. 5, у даљем тексту : *Le roman d'un spahi*, стр. ...

⁹⁰ *Le roman d'un spahi*, стр. 6

IV поглавље почиње описом спахије: „C’était un homme de haute taille, portant la tête droite et fière .... de pure race blanche ... extrêmement beau, d’une mâle et grave, avec de grands yeux clairs, allongés comme des yeux d’Arabe“.⁹¹

Настављајући да описује шта ради спахија, користи бројне идиоме које објашњава, као и читаве реченице:

- *un tara* - софа,
- *Kéou !* и *Toubah - Bonjour !* - Добар дан!
- *des khâliss – des pièces d’argent* - сребрни новац, али и *un cuivre - un sou* (стари француски новац под називом су) и
- *Ram ! - Je ne sais pas !* - Не знам !.

Увод се завршава дугим писмом Жанове мајке Франсоазе Перал, која из Севена пише прилично забринута, пошто су прошле већ три године од његовог одласка, али га и моли, иако зна да су мале плате, да им пошаље колико може новаца пошто су отац и она у тешкој ситуацији. Овде Лоти као да нестаје, а ми настављамо да читамо редове које је написао Балзак. Алтернације овог типа, и стендаловски пасажии („чим је прочитао писмо, Жан је сео поред прозора и почео да сањари“) провлачиће се и кроз цео роман.

У последњем пасусу уводног дела упознајемо и Фату-ге - *Fatou-gaye*, Жанову љубавницу из Сенегала, наравно, као и у претходним романима, изузетно младу, са пуно скупоченог и необичног накита: „Les artistes noirs ont le secret de façonner des bijoux en or pur de Galam, d’une délicatesse merveilleuse.“⁹²

И она му тражи новац, који он нема, али „који ће сутра сигурно пронаћи и за њу и за његове родитеље“, и безбрижно тоне у сан.

Први део романа почиње појашњењем да је после три године прилагођавања Жан Перал сада љубавник Фату-ге, младе црнкиње - *khassonkéé*, која га је, према тамношњим веровањима, зачарала неким амулетом. Жан био немиран од малена, тако

⁹¹ Le roman d’un spahi, стр. 8

⁹² Le roman d’un spahi, стр. 12

да његов одлазак у Сенегал, да тамо проведе пет година, није ни зачудио његове најближе, а и њега само мало у почетку, отварајући му нове видике и нове погледе на свет: „L'étrangeté de ce pays avait frappé d'abord son imagination toute neuve.“⁹³

Брзо се Жан свему томе прилагодио, иако му је и даље било потпуно необично, а изгледом и оделом се у потпуности поистоветио са становницима Сенегала, односно Сен Луја:

„Et puis il avait senti très vivement le bonheur d'avoir un cheval ; - de friser sa moustache, qui allongeait très vite ; - de porter un bonnet d'Arabe, une veste rouge et un grand sabre. Il s'était trouvé beau, et cela lui avait plu.“⁹⁴

Све му је привлачило пажњу. И биљни и животињски свет који помно наставља да описује:

- „les nopals épineux n'ouvrent plus leurs tristes fleurs jaunes“ (врста кактуса која се зове индијска смоква),

- „Jamais un fruit dans ce pays déshérité de Dieu ; les dattes du désert même lui sont refusées ; rien n'y mûrit, rien que les arachides et les pistaches amères.“ и

- „Grandes plaines chaudes, mornes, désolées, couvertes d'herbes mortes, où se dressent par-ci, par-là, à côté des maigres palmiers, les colossaux baobabs, qui sont comme les mastodontes du règne végétal et dont les branches nues sont habitées par des familles de vautours, de lézards et de chauves-souris.“⁹⁵

Полако почиње и да се досађује. Зима смењује јесен, а клима, која је, наравно, потпуно различита од климе у Француској, постаје му монотона. Није се уклопио ни у друштво осталих спахија који су, за разлику од њега, који је био сањар из планинских предела Француске, већ дуго службовали у гарнизонима у Индији и Алжиру и који су му се чинили груби, а својим понашањем и шалама и често изазивали мучнину. Ова карактеристика Жана Перала, свакако је за Лотија била основ за додатне егзотичне реминисценције којих је овај роман препун.

⁹³ Le roman d'un spahi, стр. 15

⁹⁴ Le roman d'un spahi, стр. 17

⁹⁵ Le roman d'un spahi, стр. 19 и 20

Једна од њих јавља се сасвим изненада, усред Лотијевих описа Жанових свакодневних обавеза и начина на који је проводио слободно време: „ Et puis aussi, cette platitude sans fin le gênait ; elle oppressait son imagination, habituée à contempler des montagnes ; il éprouvait comme un besoin d’avancer toujours, comme pour élargir son horizon, comme pour voir au delà.“⁹⁶

Ова опсервација, у ствари је основна егзотична мисао водиља романа, коју ће Лоти само разрађивати кроз дневне догађаје Жана Перала.

Њој придружимо и дужи опис са наредне стране, у ком су реалистично и сажето осликани предели и људи близу обале којом је Жан волео увече да се шета: „La plage, au crépuscule, était couverte d’hommes noirs qui revenaient aux villages chargés de gerbes de mil. Les pêcheurs aussi ramenaient leurs filets entourés de bandes bruyantes de femmes et d’enfants.

C’étaient toujours des pêches miraculeuses que ces pêches du Sénégal : les filets se rompaient sous le poids de milliers de poissons de toutes les formes ; les négresses en emportaient sur leur tête des corbeilles toutes pleines ; les bébés noirs rentraient au logis, tous coiffés d’une couronne de gros poissons grouillants, enfilés par les ouïes. Il y avait là des figures extraordinaires arrivant de l’intérieur, des caravanes pittoresques de Maures ou de Peuhles qui descendaient la langue de Barbarie ; des tableaux impossibles à chaque pas, chauffés à blanc par une lumière invraisemblable.“⁹⁷

И као што је већ наведено, инсerti реализма допринеће појачаном опажању и усвајању егзотичних елемената романа.

Лоти, који је осећао и испољавао велику наклоност ка женама, гледао је да скоро на свакој страни бар помене било женску лепоту, било неки догађај са њима, а често је, као овде, умео да преплиће приче, или чак тачније речено, да описује истовремену

---

⁹⁶ Le roman d’un spahi, стр. 21

⁹⁷ Le roman d’un spahi, стр. 22

наклоност према не само једној жени. Тако је на кеју, на југу Сен Луја, угледао, а затим се и заљубио у Кору. Ево како је описује:

„C’était une mulâtresse, disait-on, mais si blanche, si blanche, qu’on eût dit une Parisienne. Blanche et pâle, d’une pâleur espagnole, avec des cheveux d’un blond roux, - le blond des mulâtres, - et de grands yeux cerclés de bleu, qui se fermaient à demi, qui tournaient lentement, avec une langueur créole.“⁹⁸

У Кориној кући, која је била „blanche comme un caravansérail arabe“, проводио је време опијен спојем арапске и европске цивилизације, која му је отварала пут ка нечему што је превазилазило његову машту, према нечему што му ни временски ни просторно није било јасно, односно према егзотичном:

„C’était là que Jean passait ses heures d’ivresse. Cette chambre lui faisait l’effet d’un palais enchanté, dépassant tout ce que son imagination avait pu rêver de plus luxueux et de plus charmant.“⁹⁹

Опијен различитошћу предела, људи и обичаја, заборавља да је роман почео спомињањем Фату-ге и сада је читаоцима поново представља:

„N’ayant pas encore tout à fait l’âge nubile auquel les négresses de Saint-Louis jugent convenable de se vêtir, elle allait généralement toute nue, avec un chapelet de grigris au cou, et quelques grains de verroterie autour des reins. Sa tête était rasée avec le plus grand soin, sauf cinq toutes petites mèches, cordées et gommées, cinq petites queues raides, plantées à intervalles réguliers depuis le front jusqu’au bas de la nuque. Chacune de ces mèches se terminait par une perle de corail, à part celle du milieu, qui supportait un objet plus précieux : c’était un sequin d’or fort ancien qui avait dû jadis arriver d’Algérie par caravane et dont les pérégrinations à travers le Soudan avaient été sans doute très longues et très compliquées. Sans cette coiffure saugrenue, on eût été frappé de la régularité des traits de Fatou-gaye. Le type khashonké dans toute sa pureté : une fine petite figure grecque, avec une peau lisse et

---

⁹⁸ Le roman d’un spahi, стр.24

⁹⁹ Le roman d’un spahi, стр.28

noire comme de l'onyx poli, des dents d'une blancheur éclatante, une extrême mobilité dans les yeux, deux larges prunelles de jais sans cesse en mouvement, roulant de droite et de gauche sur un fond d'une blancheur bleuâtre, entre deux paupières noires.¹⁰⁰

Овим дугачким и детаљним описом Фату-ге, још девојчице, Лоти покушава да нам приближи егзотично поимање женске лепоте у афричком свету тог времена, а самим тим начин облачења и ношења украса, који су се сводили на специфично шишање и чешљање и карактеристичан накит. И опет, тиме што наводи да га Фату-ге подсећа на грчку фигуру, и надајући се да ће и у Сенегалу, односно Сен Лују имати своје читаоце, по ко зна који пут само њему својственим начином убацивања кратких реченица, становницима афричког континента покушава да приближи *vice versa* егзотику европске античке цивилизације.

Сваки пут када би га сретала, Фату ге би му тражила мало новца, којим, као остале девојчице које су добијале новац од других спахија, није куповала коцку шећера. Новац је брижљиво зашивала у крпене амајлије.

Описи се преплићу са заплетима типичним за трубадурску и труверску књижевност, а присутне су и Лотијеве повремене нетачне одреднице, које је писац можда и проверавао, али није проналазио исправне одговоре.

Тако Лоти наводи да жена из Нубије пева, „la femme nubienne chante.“¹⁰¹ А Нубија је област која прати долину Нила од југа Египта, преко севера Судана, што је свакако изузетно далеко од Сенегала, а мала је вероватноћа да је било ко од домородаца копненим, или морским путем могао да дође. Једино што можемо да претпоставимо је то да је постојала нека друга област под истим именом, или да је стварно реч о Нубији.

Опис сцене која се дешава пред његовим очима, смењује дескрипција неба којом се Лоти пребацује на стилски ниво егзотичности: „Un ciel d'hiver, il y a là-bas aussi des ciels d'hiver, plus rares que les nôtres, étonnants et sinistres sur ce pays désolé : des nuages

¹⁰⁰ Le roman d'un spahi, стр. 28 и 29

¹⁰¹ Le roman d'un spahi, стр. 36

tout d'une pièce, si noirs et si bas, que là dessous la plaine était blanche, le désert semblait une steppe de neige sans fin.“

Исцрпни описи болести, који испуњавају више од двадесет страница, окретање ка алкохолу, углавном је лишено елемената егзотичног које на тематском нивоу убацује у текст када његов гарнизон бива премештен јужно од Сен Луја: „Une bataille entre deux bandes errantes, en maraude pour les chameaux morts.

– Qu'est-ce que c'est ? dit Jean au spahi noir.

Pressentiment peut-être, une sorte d'horreur s'emparait de lui.

C'était bien là, tout près, dans la brousse, et le timbre de ces voix lui faisait passer des frissons dans la chair et dresser les cheveux sur la tête.

– Ceux qui sont morts, répondit Nyaor-fall, avec une pantomime expressive, ceux qui sont morts par terre, ces bêtes les cherchent pour les manger...“¹⁰²

За Жана је било непојмљиво да се погинули војници оставе несахрањени и увек, када би зачуо лавез паса, присећао би се објашњења које му је дао Нуаор-фал, и његове мимике која је била одраз обичаја који су за за далеки егзотични Сенегал били уобичајени.

У XXVI поглављу наилазимо на компарацију месеца маја у Сенегалу и у Француској, чиме се елеменат егзотичности уводи и у раван времена:

„Le mois de mai était arrivé.

... Le mois de mai ! dans notre pays de France, le beau mois de la verdure et des fleurs ! Mais, dans les campagnes mornes de Diala-ban ; rien n'avait verdi. Arbres ou herbages, tout ce qui n'avait pas pied dans l'eau jaune des marais restait flétri, desséché et sans vie. depuis six mois, pas une goutte de pluie n'était tombée du ciel et la terre avait affreusement soif.“¹⁰³

А одмах затим и на опис олује, односно неба и облака који за Лотија нису исти као небо и облаци у Француској: „Cependant il faut avoir habité le *pays de la soif* pour

¹⁰² Le roman d'un spahi, стр. 38

¹⁰³ Le roman d'un spahi, стр. 51

comprendre les délices de cette première pluie, le bonheur qu'on éprouve à se faire mouiller par les larges gouttes de cette première ondée d'orage.

Oh ! la première *tornade* !... Dans un ciel immobile, plombé, une sorte de dôme sombre, un étrange *signe du ciel* monte de l'horizon.

Cela monte, monte toujours, affectant des formes inusitées, effrayantes. On dirait d'abord l'éruption d'un volcan gigantesque, l'explosion de tout un monde. De grands arcs se dessinent dans le ciel, montent toujours, se superposent avec des contours nets, des masses opaques et lourdes ; on dirait des voûtes de pierre près de s'effondrer sur le monde et tout cela s'éclaire par en dessous de lueurs métalliques, blêmes, verdâtres ou cuivrées, et monte toujours.

.....

Puis tout à coup une grande rafale terrible, un coup de fouet formidable couche les arbres, les herbes, les oiseaux, fait tourbillonner les vautours affolés, renverse tout sur son passage.

C'est la tornade qui se déchaîne, tout tremble et s'ébranle ; la nature se tord sous la puissance effroyable du météore qui passe.

Pendant vingt minutes environ, toutes les cataractes du ciel sont ouvertes sur la terre ; une pluie diluvienne rafraîchit le sol altéré d'Afrique, et le vent souffle avec furie, jonchant la terre de feuilles, de branches et de débris.

Quand la tornade fut passée dans le clair ciel bleu s'enfuyaient encore de derniers petits nuages bizarres, qui semblaient des choses compactes, des lambeaux déchirés, tordus et papillotés de draperies brunes. De puissantes senteurs inconnues sortaient de la terre altérée au contact de ces premières gouttes d'eau. La nature allait commencer ses enfantements.

.....

Les artistes qui ont peint le *déluge*, les cataclysmes du monde primitif, n'ont pas imaginé d'aspects aussi fantastiques, de ciels aussi terrifiants.¹⁰⁴

Интересантно је да овај пасаж завршава тако што помиње сликаре који су сликали потоп, али који нису видели ово афричко небо и самим тим нису ни могли да осликају све његове аспекте.

---

¹⁰⁴ Le roman d'un spahi, стр. 52 и 53

Као и увек до сада, опчињен лепотом жена, коју подробно описује, често и понављајући описе, што је у поглављу XXVII свакако оправдано, будући да је фризура Фату-ге, која се мењала током његовог боравка, а и како је она расла, за Лотија била чиста егзотика: „Plus de petites queues raides sur la tête : elle laissait pousser ses cheveux, qui allaient dans quelque temps être livrés aux mains habiles des coiffeuses pour devenir l'échafaudage compliqué qui doit surmonter la tête d'une femme africaine.”¹⁰⁵

Одмах је ту и необична и свакако за западног читаоца, егзотична компарација младе девојке са афричком флором:

„Fatou avait beaucoup changé. En trois mois, elle avait grandi et s'était développée tout d'un coup, comme font les plantes de son pays.”¹⁰⁶ и касније и њене косе: „ses cheveux poussaient vite, - comme les herbes !”¹⁰⁷

Понукан овим поређењем, наставља да нас упознаје са карактеристичним биљкама и инсектима Сенегала, који на тематском нивоу представљају облик егзотичности:

„... les mimosas, fleuris à profusion, ressemblaient à d'énormes bouquets, à de grosses houppes roses ou orangées, dans lesquelles les colibris chantaient de leur toute petite voix douce, pareille à la voix des hirondelles qui jaserait en sourdine ; – les lourds baobabs eux mêmes avaient revêtu pour quelques jours un frais feuillage, d'un vert pâle et tendre.

Dans la campagne, le sol s'était couvert de fleurs singulières, de graminées folles, de daturas aux larges calices odorants ; – et les ondées qui tombaient sur tout cela étaient chaudes et parfumées – et, le soir, sur les hauts herbages nés de la veille dansaient en rond les lucioles éphémères, semblables à des étincelles de phosphore...”¹⁰⁸, а оба пасуса појачава употребом придева: *singulier /singulière* – јединствен, посебан, особит, редак, необичан.

---

¹⁰⁵ Le roman d'un spahi, стр. 55

¹⁰⁶ Le roman d'un spahi, стр. 56

¹⁰⁷ Le roman d'un spahi, стр. 57

¹⁰⁸ Le roman d'un spahi, стр. 57 и 58

Први део романа, кроз четири дугачка поглавља, завршава представљањем призора са забава које су биле саставни део удварања и које се Лотију нису допале, али је сматрао да је неопходно да их помене и делимично објасни, пошто су се њему чиниле изузетно вулгарним.

Ту се као лајтмотив понавља синтагма која је представљала стихове љубавне песме, праћене звуцима там-тама:

„Anamalis fobil ! hurlaient les griots en frappant sur leur tam-tam, - l’œil enflammé, les muscles tendus, le torse ruisselant de sueur ... Anamalis fobil ! hurlement de désir effréné, de sève noire surchauffée au soleil et d’hystérie torride ... alleluia d’amour nègre, hymne de séduction chanté aussi par la nature, par l’air ... - ils chantaient tous, en dansant sur le sable : Anaalis fobil ! ...“¹⁰⁹

Други део романа почиње описом послеподневног одмора, који је после три године боравка у Сенегалу и две године заједничког живота са Фату-ге, у кући необичног имена *la maison de Samba-Hamet*, у кварту са другим спахијама, постао свакодневица: „Trois ans avaient passé ...Jean dormait étendu sur son tara, dans son logis blanc de la maison de Samba Hamet – son laobé jaune était couché près de lui ... Et Fatou-gaye était aux pieds de Jean, par terre...“¹¹⁰

Решивши делимично новчане проблеме, Лоти се препустио се мирном животу и поистоветио га са животом становника Сен Луја. Наравно, то потврђује и егзотичном компарацијом:

„– Lui, il s’abandonnait sans comprendre, comme à un charme perfide d’amulette.“¹¹¹, која нам је и када данас читамо роман, необична, али изузетно интересантна и различита од поређења на која смо се навикли.

Необично је и поређење Фату-ге са мајмунчетом, коме други део даје позитивну конотацију: „Dans sa petite tête, rusée comme celle d’un jeune singe, tout cela était bien entré et bien compris.“¹¹²

¹⁰⁹ Le roman d’un spahi, стр. 58 и 59

¹¹⁰ Le roman d’un spahi, стр. 61

¹¹¹ Le roman d’un spahi, стр. 66

¹¹² Le roman d’un spahi, стр. 68

Покушавајући да нам што више приближи далеку обалу Сенегала, можда и да се оправда што је живео са Фату-ге, он нас информише о томе да је Фату-ге била *captive* - заточеница, сужањ, а не *esclave* - робиња и објашњава интересантну разлику, страну робовласником схватању друштва, а то је да је *captive* имала право да оде, ако је хтела, и да буде слободна, за ралику од робиња, као и да се крсти.

А у Сенегалу, крајем XIX века, бити крштен према канонима религије Магреба је са собом носило и конотацију вишег степена слободе.

Интересантан је и осврт на морална схватања становништва пошто су становници Сенегала, који су волели своје село, племе, део земље на којој су рођени, презирали спахије и њихове пратиље, па су често од Фату-ге окретали главу и називали је неверницом: „*keffir - infidèle*“.

У овом делу романа пажњу читалаца привлачи и одељак о одласку Фату-ге, једном недељно код фризера у суседно место и опис поступка прављења фризури. Егзотичност теме, намеће се сама по себи, имајући у виду да полуобучена, боса, на неки начин и робиња, може себи да приушти одлазак код фризера, као и постојање фризерских салона, не само у градовима, него и у мањим забаченим местима у Сенегалу:

„La coiffeuse défaisait d’abord, – désenfilait une à une les perles, – détressait, démêlait les mèches épaisses ; – puis reconstruisait ensuite cet édifice très surprenant, dans lequel entraient du corail, des pièces d’or, des paillettes de cuivre, des boules de jade vert et des boules d’ambre.

– Des boules d’ambre grosses comme des pommes, – héritage maternel, précieux bijoux de famille rapportés en cachette dans la terre d’esclavage.

Et le plus compliqué à peigner, c’était encore le derrière de la tête, la nuque de Fatou. – Là, il fallait diviser les masses crépues en des centaines de petits tire-bouchons empesés et rigides, soigneusement alignés, qui ressemblaient à des rangs de franges noires.

On roulait chacun de ces tire-bouchons séparément autour d'un long brin de paille, on les couvrait d'une épaisse couche de gomme, - et, pour laisser à cet enduit le temps de sécher, les pailles devaient, jusqu'au lendemain, rester en place.¹¹³

Али већ на следећој страни Фату-ге носи елегантне кожне ципеле и има скупоцену локалну одежду:

„Fatou-gaye se chaussait d'élégantes petites sandales de cuir, maintenues par des lanières qui passaient entre l'orteil et le premier doigt, – comme des cothurnes antiques. Elle portait le pagne étriqué et collant que les Egyptiennes du temps des Pharaons léguèrent à la Nubie.

Par-dessus, elle mettait un *boubou* : grand carré de mousseline ayant un trou pour passer la tête, et retombant en péplum jusqu'au-dessous du genou.

Sa parure se composait de lourds anneaux d'argent, rivés aux poignets et aux chevilles ; et puis d'odorants colliers de *soumaré*, – la fortune de Jean ne lui permettant pas l'usage des colliers d'ambre ou d'or.¹¹⁴

Као што ја напоменуто и у анализи овог романа, егзотика Лотијевог опуса огледа се на нивоу језика, сталним низом необичних придева и компарација:

„Elle avait de grands yeux d'émail bleuâtre, remplis, suivant les moments, d'étrangeté grave, ou de mystérieuse malice.“¹¹⁵

„Elle était toujours propre comme une chatte noire habillée de blanc.“¹¹⁶

„Dans tous les pays du Soudan, la femme est placée, vis-à-vis de l'homme, dans des conditions d'infériorité très grande. –

Plusieurs fois dans le courant de sa vie, elle est achetée et revendue comme une tête de bétail, à un prix qui diminue en raison inverse de sa laideur, de ses défauts et de son âge.“¹¹⁷

---

¹¹³ Le roman d'un spahi, стр. 70

¹¹⁴ Le roman d'un spahi, стр. 71

¹¹⁵ Le roman d'un spahi, стр. 70

¹¹⁶ Le roman d'un spahi, стр. 71

¹¹⁷ Le roman d'un spahi, стр. 52

Сваки топоним, сваки детаљ који опажа или чује, односно сваки идиом. Лоти одмах и објашњава.

Своју перцепцију идиома, било да је реч о њиховој звучности, или о ономе што је идиом означавао, Лоти је неуморно описивао, али је исказивао и свој став у односу на исте: обичаје, изглед становника и храну.

При томе, Лоти се није ограничавао само на наведени појам, већ је описе ширио интересантним примерима:

„Le kousskouss est la base de l'alimentation des peuples noirs.... Le produit de ce pilage éternel, qui use des générations de femmes, est une grossière, avec laquelle on confectionne une bouillie sans saveur.“¹¹⁸

У наставку ће говорити и о томе како је за време свог боравка био фасциниран звуком који производе наруквице жена које по цео дан љуште посебну врсту пшенице *le mil* из рода *millet* и који је, за њега био нека врста путоказа када би се приближавао сенегалским селима.

„La parure de Fatou se composait de lourds anneaux d'argent, rivés aux poignets et aux chevilles , et puis d'odorants colliers de *soumaré*. *Les soumarés* sont des tresses faites de plusieurs rangs enfilés de petites graines brunes . Ces graines qui mûrissent sur les bords de la Gambie ont une senteur pénétrante et poivrée, un parfum sui generis, une des odeurs les plus caractéristiques du Sénégal.“¹¹⁹

У IV поглављу под називом *Digression pédantesque sur la musique et sur une catégorie de gens appelés griots* Лоти западном читаоцу покушава да приближи музику ове афричке земље:

---

¹¹⁸ Le roman d'un spahi, стр. 73

¹¹⁹ Le roman d'un spahi, стр. 71

„ L’art de la musique est confié, dans le Soudan, à une caste d’hommes spéciaux, appelés griots, qui sont, de père en fils ; musiciens ambulants et compositeurs de chants héroïques.“¹²⁰

Они су једини које вође племена зову да им, када нешто славе, певају и свирају там-там и посебну врсту примитивне гитаре:

„Lorsque un chef éprouve le besoin d’entendre exalter sa propre gloire, il mande ses griots, qui viennent s’asseoir devant lui sur le sable, et composent sur-le-champ, en son honneur, une longue série de couplets officiels, accompagnant leur aigre voix des sons d’une petite guitare très primitive, dont les cordes sont tendues sur des peaux de serpent.“¹²¹

Лоти их не воли и себи дозвољава да о њима говори подругљиво, као о изузетно примитивном народу: „Ils ont des chants d’amour qui semblent aux transports de rage amoureuse, des hurlements de bêtes en délire, des chants héroïques, des airs de danse pleins de frénésie. Mais, dans toute cette musique noire, la mélodie se ressemble comme chez les peuples très primitifs ...“¹²²

Ови и други кратки описи музичара, без обзира на негативан тон којим их је Лоти обојио, на тематском плану неоспорно реферишу на егзотичну ноту романа. Ово и експлицитно наводи у следећем пасусу када говори о томе како су извођачи музике, свакако веома различити од извођача на које смо навикли, и које нам наше европско образовање не дозвољава да разумемо у потпуности:

„Il est difficile d’exprimer l’effet sinistre, presque diabolique, d’un bruit lointain de voix nègres, à demi couvertes par des centaines de semblables instruments.

Un contretemps perpétuel des accompagnateurs, et des syncopes inattendues, parfaitement comprises et observées par tous les exécutants, sont les traits les plus caractéristiques de cet art – inférieur peut-être, mais assurément très différent du nôtre, – que nos organisations européennes ne nous permettent pas de parfaitement comprendre.“¹²³

---

¹²⁰ Le roman d’un spahi, стр. 75

¹²¹ Le roman d’un spahi, стр. 77

¹²² Le roman d’un spahi, стр. 78

¹²³ Le roman d’un spahi, стр. 79

У V поглављу, насловљеном *Vamboula*, говори о истоименој великој црначкој забави:

„Dans toutes les contrées du Sénégal, les levers de pleine lune sont des moments particulièrement consacrés à la bamboula, des soirs de grande fête nègre ; ... Un griot qui passe frappe quelques coups sur son tam-tam. C'est un rappel et on se rassemble autour de lui. Des femmes accourent, qui se rangent en cercle serré et entonnent un de ces chants obscènes qui les passionnent. L'une d'elles, la première venue, se détache de la foule et s'élançe au milieu, dans le cercle vide où résonne le tambour ; elle danse avec un bruit de grigris et de verroterie ; - son pas, lent au début, est accompagné de gestes terriblement licencieux ; il s'accélère bientôt jusqu'à la frénésie ; on dirait les trémoussements d'un singe fou, les contorsions d'une possédé.

A bout de forces, elle se retire, haletante, épuisée, avec des luisants de sueur sur sa peau noire ; ses compagnes l'accueillent par des applaudissements ou par des huées ; - puis une autre prend sa place, et ainsi de suite, jusqu'à ce que toutes y aient passé.“¹²⁴

У детаљним описима почетка игре у којој играчи падају у транс, а реч је углавном о женама, када му њихови покрети личе на мајмунске и када му се чини „као да их је запосео неки дух“, егзотика је присутна на тематском, а самим тим и на наративном и посебно лексичком нивоу, било да је реч о:

- идиомима:

„Et, quand le disque rouge apparaît“ , мислећи на месец, затим

- компарацијама:

„tranquille comme une mort“,

„Et les milliers de pointes de ces milliers de toits affectant les formes les plus extravagantes et les plus pointues, – les unes droites, menaçant le ciel, – les autres de travers, menaçant leurs voisines, – les autres, enfin, racornies, ventruës, défoncées, ayant l'air fatigué d'avoir tant séché

---

¹²⁴ Le roman d'un spahi, стр. 80

au soleil, – paraissant vouloir se recroqueviller, s’enrouler comme de vieilles trompes d’éléphant.“¹²⁵ и

„..... la tête du lézard d’un beau jaune qui semble faite en peau d’orange“¹²⁶

Да се вратимо на тематски ниво. Магија и бацање чини су нешто што је свакодневица живота у Сен Лују и наравно нешто што је страно и непојмљиво западњачкој цивилизацији. Али овде нас Лоти из странице у страницу засипа амајлијама, чинима и описима активности које су предузимане како би се отерале чини. А према његовим речима, постоје само покушаји, као што је држање главе у води, али не постоји право решење како се одбранити од злог погледа, или чини које на вас баце људи у пролазу:

„Et, toute la nuit, elle avait été obligée de se tenir la tête dans l’eau, pour atténuer les premiers effets de ce maléfice.

Dans la collection d’amulettes dont elle était pourvue, il y en avait contre toute sorte de maux ou d’accidents contre les mauvais rêves et les poisons des plantes, contre les chutes dangereuses et le venin des bêtes, contre les infidélités du cœur de Jean et les dégâts des fourmis blanches, contre le mal de ventre et contre le caïman.

- Il n’y en avait point encore contre le mauvais œil et les sorts que les gens vous jettent au passage.“¹²⁷

У XI поглављу помињу се и „чари који су бачене“ на целу породицу Фату-ге, која није смела да погледа нилског коња да би остала у животу. Друге породице нису смеле да погледају лава - *lamantin*, а за већину породица, најгоре је било када угледају кајмана.

Егзотичност тематике, као што се види из цитата, стално је присутна у роману: „Fatou ne pouvait apercevoir un *ngabou* (un hippopotame) sans courir les risques de tomber raide morte ; - c’était un sort jeté jadis sur sa famille par un sorcier du pays de Galam ; - on

¹²⁵ Le roman d’un spahi, стр. 81 и 82

¹²⁶ Le roman d’un spahi, стр. 83

¹²⁷ Le roman d’un spahi, стр. 92

avait essayé de tous les moyens pour le conjurer. Elle avait dans ses ascendants de nombreux exemples de personnes ainsi tombées raides, au seul aspect de ces grosses bêtes, et ce maléfice les poursuivait sans merci depuis plusieurs générations.

C'est, du reste, un genre de *sort assez* fréquent dans le Soudan certaines famille ne peuvent voir le lion ; d'autres, le lamantin ; d'autres, – les plus malheureuses, celles-là, - le caïman. Et c'est une affliction d'autant plus grande, que les amulettes mêmes n'y peuvent rien.¹²⁸

Током романа у више наврата помиње се и Жанова вереница Жан Мери, која га чека да се врати - у писмима које добија од мајке, али и у писму које добија од ње.¹²⁹

У VIII поглављу, Жан, који је заљубљен у Фату ге, није успео да савлада осећање које га обузима док понекад посматра њене руке, које му личе на руке мајмунчета, али то не говори са жењом да јој се подсмева, него једноставно о нечему што га и даље чуди и што му никада неће постати блиско:

„Les mains de Fatou, qui étaient d'un beau noir au dehors, avaient le dedans rose. Longtemps cela avait fait peur au spahi : il n'aimait pas voir le dedans des mains de Fatou, qui lui causait, malgré lui, une vilaine impression froide de pattes de singe. Mais cette décoloration intérieure, ces doigts teintés mi-partie, avaient quelque chose de pas *humain* qui était effrayant.

Dans les moments où Fatou lui semblait gentille et où il l'aimait encore, il l'appelait même, en riant, d'un bizarre nom yolof qui signifiait : *petite fille singe*. “

- Très joli petit singe !¹³⁰

У IX поглављу описује прославу у Сен-Лују, када нас преко:

- егзотичне тематике (као што су трке камила, пустињских коња, крајње необичних песама које се певају током забаве) и
- лексике (*les vieilles signardes du Sénégal*) просто уводи на прославу:

¹²⁸ Le roman d'un spahi, стр. 94

¹²⁹ Le roman d'un spahi, стр. 85,86 и 95

¹³⁰ Le roman d'un spahi, стр. 87 и 88

„Le jour, il y a eu fête à Saint-Louis : – fête militaire, revue au quartier, courses de chevaux du désert, – courses de chameaux, – courses de bœufs montés et course de pirogues. – Tout le programme habituel des réjouissances d’une petite ville provinciale, – avec, en plus, la note étrange apportée par la Nubie.

Par les rues, on a vu circuler en uniforme tous les hommes valides de la garnison, marins, spahis ou tirailleurs.

- On a vu des mulâtres et des mulâtresses en habits des grands jours ; les vieilles *signardes du Sénégal* (métis de distinction), raides et dignes avec leurs haute coiffure de foulard madras et leurs deux papillotes en tire-bouchon à la mode de 1820 ;

- et les jeunes *signardes*, en toilettes de notre époque, - drôles et fanées, sentant la côte d’Afrique ;

- Puis deux ou trois femmes blanches en toilettes fraîches ; et, derrière elles, comme repoussoirs, la foule nègre couverte de grigris et d’ornements sauvages.¹³¹

„Beaucoup de chansons singulières, affreusement risquées, venues on ne sait d’où, de l’Algérie, de l’Inde ou d’ailleurs, ont été chantées, – les unes en *solis* comiquement discrets, – les autres en *chœurs* terribles, accompagnés de bris de verres et de coups de poing à casser les tables.¹³²

Овај део почиње питањем које Лоти поставља сам себи:

„Jean aimait-il Fatou-gaye ?“ - Да ли је Јан уопште волео Фату Ге ?

И остаје доследан тако што у сваком пасусу, који му то дозвољава, убацује и идиоме, као што је: *laobé jaune* (Le Laobé est un chien polyvalent originaire d’Afrique de l’Ouest. Il est parfois surnommé *chien jaune*. Chien d’origine ancienne, il tire son nom des Laobés dont il assurait la protection et qu’il avertissait des dangers).

„Il n’en savait trop rien lui-même, le pauvre spahi. Il la considérait, du reste, comme un être inférieur, l’égal à peu près de son *laobé* jaune ; il ne se donnait guère la peine de chercher à démêler ce qu’il pouvait bien y avoir au fond de cette petite âme noire, noire, – noire comme son enveloppe de Khassonkée.

¹³¹ Le roman d’un spahi, стр. 89

¹³² Le roman d’un spahi, стр. 90

Elle était dissimulée et menteuse, la petite Fatou, avec une dose incroyable de malice et de perversité ; Jean connaissait cela depuis longtemps. Mais il avait conscience aussi de ce dévouement de chien pour son maître, adoration de nègre pour son fétiche ; et, sans savoir positivement quel degré d'héroïsme ce sentiment était capable d'atteindre, – il en était touché et attendri.

Quelquefois sa grande fierté se réveillait, sa dignité *d'homme blanc* se révoltait. La foi promise à sa fiancée, et trahie pour une petite fille noire, se dressait aussi devant sa conscience honnête ; il avait honte d'être si faible.¹³³

Када говори о лепоти Фату-ге, наставља да користи егзотична поређења у форми синтагме:

- elle était d'une perfection antique,
- elle avait une grâce d'amphore,
- d'une idole en ébène poli,
- tout cela avait une grâce de nègre,
- une puissance de séduction maternelle, quelque chose d'indéfinissable, qui semblait tenir à la fois du singe, de la jeune vierge et de la tigresse

и епитете:

- sa beauté mystérieuse,
- ses grands yeux d'émail bleu,
- son sourire noir ...

„Mais elle était devenue belle, Fatou –gaye. Quand elle marchait, souple et cabrée, avec ce balancement de hanches que les femmes africaines semblent avoir emprunté aux grands félins de leur pays, quand elle passait, avec une draperie de blanche mousseline jetée en péplum sur sa poitrine et ses épaules rondes, elle était d'une perfection antique ; quand elle dormait , les bras relevés au-dessus de la tête, elle avait une grâce d'amphore. Sous cette haute elle était d'une perfection antique, sa figure fine et régulière prenait par instants quelque chose de la beauté mystérieuse d'une idole en ébène poli, ses grands yeux d'émail bleu qui se fermaient à

---

¹³³ Le roman d'un spahi, стр. 95

demi, son sourire noir, découvrant lentement ses dents blanches, tout cela avait une grâce de nègre, un charme sensuel ;

- et faisait passer dans les veines du spahi des ivresses inconnues.“¹³⁴

Од свих страсти које раздиру људску душу и срце, најснажнија и најприроднија свакако је љубав. Не схватају сви да је реч о љубави, али је сви људи разумеју и сви о њој непрестано мисле. Ако нису доживели праву љубав, изузетно је ретко да о њој бар нису сањарили.

Љубав, као нешто што је заједничко целом човечанству и уједно основни разлог нашег несталног духа, може да се протумачи и као једина основа великог броја књижевних дела нашег времена.

Многи Лотијеви претходници постали су прави специјалисти за љубавне проблеме, али је зато Лоти овој теми пришао са потпуно друге стране и открио ново поимање љубави које је и унео у своје романе.

Ако је тачно да генерације и генерације читалаца траже пре свега емоције, најбољи начин да се те емоције и покрену и испуне срце читалаца жаљењем и самилошћу, јесте био Лотијев начин представљања љубави истовремено као извора радости, али и као узрока туге и плача. Јер истина је да сви читаоци пре свега траже емоције, а најбољи начин да им док о читају о љубљви „залупа срце“. Према Лотију љубав је требало да буде представљена не као разлог за радост, него као узрок проливања суза.

Уместо да опише љубав која се рађа и која се завршава добро, или љубав која нам је забавна, љубав коју драматизујемо као у великим романима, Лоти нам је описао љубав која нам се чини да постоји, а које у ствари нема, или љубав која нема леп завршетак, као што је то и заиста често у животу.

---

¹³⁴ Le roman d'un spahi, стр. 96

Јер тако је он проживљавао страст и тако ју је и описао. Концепција његовог схватања љубави јесте резултат његове концепције живота у ком је немогуће волети и у ком је љубавна патња у ствари љубав. И тиме је, према неким критичарима, више утицао на своје савременике него егзотичним елементима присутним у његовом опусу, а према неким, са којима се слажемо, овакво посебно схватање љубави, различито од онога на које су његови савременици навикли, свакако је облик тематског егзотизма, стално присутног у романима писца који је био непревазиђени сликар ствари које умиру, краткотрајне среће и предвидљивих разговора.

Кратки снови, ништавило у срцу, потискивање страсти, прекинуте нежности, само су неки од болова који су уткани у његове романе. Нико пре њега није тако сурово показао како љубав кратко траје и како је немогуће да се успостави чврста веза између осећања која никада не трају дуго.

Скоро нико пре њега није пред своје личне аспирације ставио толике, препреке, толику немоћ и толике јецаје. Нису то заборав, zasiћеност, или несигурност у љубави, нити забава што се неко напушта, нити што се неко мучи због неверстава особе коју воли. Ово је издаја, не две душе које се воле, него издаја ствари која је нешто што изазива много већи очај од схватања да је природа нашег бића несрећна.

Осећања јунака до тада познатих романа нису ништа наспрам раздвајања Лотија и Рараху, или трагичног ишчекивања госпођице Гауд. То није опис лажне љубави која је довела до овог стања. То је опис наших лажних живота.

У Лотијевим романима воли се искрено, једном, заувек, чак и с оне стране живота и смрти. Љубав је неумољиво жаљење - *Roman d'un spahi*, морање да се одустане од љубави - *Madame Chrysanthème* и *Mariage de Loti*, нагли нестанак - *Pêcheur d'Islande*, што Лотијево поимање љубави свакако боји песимизмом.

XIII поглавље почиње тематском егзотиком и описом првих зимских дана када почиње „трка риба“ које беже од ајкула и мола мола рибице - *piroguiers noirs*.

„Pour la quatrième fois l’hivernage est arrivé. Des journées accablantes, sans un souffle dans l’atmosphère. – Le ciel, terne et plombé, se reflète dans une mer unie comme de l’huile, où s’ébattent de nombreuses familles de requins ; et, tout le long de la côte d’Afrique, la ligne monotone des sables prend, sous la réverbération du soleil, une teinte éclatante de blancheur. Ce sont les jours des grands combats de poissons.

Tout à coup la surface molle et polie se ride sans cause appréciable sur une étendue de plusieurs centaines de mètres, s’émiette et grésille en petites gouttelettes tourmentées. – C’est un banc immense de fuyards qui détale à fleur d’eau de toute la vitesse de ses millions de nageoires, devant la voracité d’une troupe de requins.

Ce sont aussi les jours aimés des piroguiers noirs, les jours choisis pour les traversées longues et les courses de vitesse.“

.... „C’est une bande de pirogues qui passe, une joute furieuse sous un soleil de plomb.“¹³⁵

У XV поглављу, Жану стиже вест да га премештају на службу у Алжир, али га то не омета да, одмах после неколико редова, настави са егзотичним описима вечери, при чему се, као и увек до сада у тексту, мисли на употребу неуобичајених придева уз именице које су саставни део готово свих дескриптивних текстова:

„La nuit étoilée tombait sur le Sénégal, chaude, lourde, étonnante de calme et de lumineuse transparence. “

„Le croissant mince de la lune ; les grosses étoiles qui scintillaient dans des vapeurs lumineuses, tout bas, près de l’horizon plat, les feux allumés sur l’autre rive, dans le village nègre de Sorr, – tout cela traçant sur l’eau tiède de vagues traînées de lueurs ; – de la chaleur

---

¹³⁵ Le roman d’un spahi, стр. 98

immobilisée dans l'air, de la chaleur couvant sous les eaux, des phosphorescences partout : la nature ayant l'air saturé de chaleur et de phosphore ; un calme plein de mystère ...¹³⁶

Колико га је егзотика Сенегала привукла и освојила, видимо по наредном пасусу, када радост због промене пребивалишта, које је ближе Француској и које га је радовало, одједном замењује узнемиреност и туга због одласка:

„Non, vraiment, c'était trop précipité, ce départ : - cela le grisait ; cela l'enivrait, - mais pourtant on eût bien dû lui laisser devant lui quelques jours.

Et puis cette Algérie qu'il ne connaissait pas ne lui disait rien.
– Aller encore s'acclimater ailleurs ! Puisque, à toute force, il fallait achever loin du foyer ces années retranchées de son existence, autant les finir ici même, au bord de ce grand fleuve triste, dont la tristesse maintenant lui était familière.

Hélas ! il aimait son Sénégal, le malheureux ; il s'en apercevait bien maintenant ; il y était attaché par une foule de liens intimes et mystérieux.
Il était comme fou de joie à l'idée de ce retour ; – mais il tenait au pays de sable, à la maison de Samba-Hamet, – même à toute cette grande tristesse morne, – même à ces excès de chaleur et de lumière,
Il n'était pas préparé à s'en aller si vite.

.....

Des effluves de tout ce qui l'entoure se sont infiltrés peu à peu dans le sang de ses veines ; il se sent retenu, enlacé par toute sorte de fils invisibles, d'entraves ténébreuses, d'amulettes noires.

Les idées s'embrouillent à la fin dans sa tête troublée ; la délivrance inattendue lui fait peur. – Dans l'accablement de cette nuit chaude, qu'on sent pleine d'émanations d'orage, des influences étranges et mystérieuses sont en lutte autour de lui :
on dirait les puissances du sommeil et de la mort se débattant contre celles du réveil et de la vie...¹³⁷

¹³⁶ Le roman d'un spahi, стр. 100

¹³⁷ Le roman d'un spahi, стр. 102

И да ли је то била љубав према егзотичном Сенегалу, или љубав према егзотици уопште ?

Због које од ове две љубави се главни јунак, преко кога нам Лоти приповеда о својој опчињености овим делом Африке, заменио са пријатељем коме је остао исти број година службовања да би остао у Сенегалу, само у другом граду ? Јер, на броду, којим је одлазио у Ouankarah, односно Гвинеју, била је и његова Фату-ге.

Када је брод отпловио, Лоти је најпре био узнемирен, али је одмах, као и увек смирај нашао у описима природе и жена:

„Et la lune est là, très basse, – comme un gros rond de feu rouge sans rayons“.

„Partout des femmes nues, de la même nuance que ces rochers, d’un brun rouge elles-mêmes, et la tête chargée d’ambre, - étaient là qui lavaient des pagnes et se racontaient, avec animation, les combats, les événements de la nuit.“¹³⁸

По доласку у Гвинеју, фасциниран природом одмах почиње са описима тако да се у овом поглављу егзотичност романа углавном манифестује на лексичком нивоу и употреби необичних придева који се овде конкретно односе на зеленило:

„ Partout une verdure surprenante, une verdure déjà équatoriale, d’une jeunesse éternelle, celle-là, et d’un vert d’émeraude, d’un de ces verts que nos arbres n’atteignent jamais, même dans la splendeur de nos mois de juin.“¹³⁹

Док је чамцем обилазио крајолике, поново се и на тематском плану враћа егзотичности, будући да говори о зачараним пределима кроз које тече река којом плови:

„Ils glissèrent ainsi en pleine nuit tout le long des grands *bois sacrés* de la religion mandingue, dont les arbres antique étendaient au-dessus de leurs têtes de massives ramures

---

¹³⁸ Le roman d’un spahi, стр. 118

¹³⁹ Le roman d’un spahi, стр. 113

grises ; des structures anguleuses, des aspects gigantesques d'ossements, de grandes rigidités de pierre, se dessinant vaguement à la lueur diffuse des étoiles...¹⁴⁰

И овде је већ три месеца. О очевом сату, који је брижљиво чувао, говорио је на неколико страница, а вратиће му се у XXXIII поглављу када буде открио да гаје Фату-ге украла и продала.

Као и увек, одмах наставља да ниже необичне придеве описујући температуру у Gadiangué-у:

„Dès le matin, sous ces verdure admirables, même température lourde et mortelle même chaleur d'étuve, humide, accablante, empoisonnée...¹⁴¹

Егзотична лингвистичка раван романа наставља се фантастичним описима инсеката, као што су нпр. смрдибуба, затим кајман, крабе, обале и корења.

Là, à deux pas d'eux qui passaient sans bruit, qui glissaient lentement sans éveiller même les oiseaux, – à les toucher, il y avait des caïmans glauques, allongés mollement sur la vase, bâillant, la gueule béante et visqueuse, l'air souriant et idiot ; – il y avait de légères aigrettes blanches qui dormaient aussi, roulées en boule neigeuse au bout d'une de leurs longues pattes, et posées, pour ne pas se salir, sur le dos même des caïmans pâchés ;

- il y avait des martins-pêcheurs de tous les verts et de tous les bleus, qui faisaient la sieste au ras de l'eau dans les branches, en compagnie des lézards paresseux ; – et de grands papillons surprenants, éclos dans des températures de chaudière, qui s'ouvraient et se fermaient lentement, posés n'importe où, – ayant l'air de feuilles mortes quand ils étaient fermés, et tout brillants comme des écrans mystérieux quand ils étaient ouverts, tout étincelants de bleus nacrés et d'éclats de métal.

Il y avait surtout des racines de palétuviers, des racines et des racines, pendant partout comme des gerbes de filaments ; il y en avait de toutes les longueurs, de tous les calibres, s'enchevêtrant et descendant de partout, on eût dit des milliers de nerfs, de trompes, de bras

¹⁴⁰ Le roman d'un spahi, стр. 113

¹⁴¹ Le roman d'un spahi, стр. 122

gris, voulant tout enlacer et tout envahir : d'immenses étendues de pays étaient couverts de ces enchevêtrements de racines. Et sur toutes les vases, sur toutes les racines, sur tous les caïmans, il y avait des familles pressées de gros crabes gris qui agitaient perpétuellement leur unique pince d'un blanc d'ivoire, comme cherchant à saisir en rêve des proies imaginaires.

Et le mouvement de somnambule de tous ces crabes était, sous l'épaisse verdure, le seul grouillement perceptible de toute cette création au repos. “

„A mesure qu'on se rapprochait de la mer, les collines et les grands arbres de l'intérieur disparaissaient. C'était de nouveau l'immense pays plat, sur lequel un tissu inextricable de palétuviers était jeté comme un uniforme manteau vert.“¹⁴²

„Rien de changé dans Saint-Louis. Même tranquillité dans leur quartier. Les marabouts privés qui habitaient leur toit claquaient du bec en se pâmant au soleil, avec le même son de bois sec, d'engrenage de moulin à vent. Dès le matin, sous ces verdure admirables, même température lourde et mortelle ; dès le matin, avant le lever du soleil, dans ces forêts habitées par les singes tapageurs, les perroquets verts, les colibris rares ...“¹⁴³

Далеки свет, толико различит од Француске, без обзира на то како одмичу стране, описан је минуциозно, уз објашњење идиома:

„Un jour, en rentrant au logis, il avait vu de loin un *khassonké*, une espèce de grand gorille noir, déguerpir prestement par la fenêtre.“¹⁴⁴

У XXXIV поглављу егзотичност романа достиже свој врхунац описом пијаце при чему пружа подробна објашњења свих идиома и идиоматских синтагми:

„Après des caravanes qui stationnent, des chameaux couchés dans le sable, des Maures déchargeant leurs ballots d'arachides, leurs sacs fétiches en cuir ouvragé. Marchands et marchandes accroupis dans le sable, riant ou se disputant ; bouclés, piétinés, eux et leurs produits, par les acheteurs.

¹⁴² Le roman d'un spahi, стр. 124 и 125

¹⁴³ Le roman d'un spahi, стр. 126

¹⁴⁴ Le roman d'un spahi, стр. 127

- Hou ! dièndé m'pât ! ... (marchandes de lait aigre, contenu dans des peaux de bouc cousues retournées le poil en dedans).
- Hou ! dièndé nébam ! ... (marchandes de beurre, - de race peuhle, - avec de grands chignons tricorues plaqués de cuivre, - pêchant leur marchandise à pleines mains dans des outres poilues ; - la roulant dans leurs doigts en petites boulettes sales à un sou la pièce, - et s'essuyant les pattes après dans leurs cheveux).
- Hou ! dièndé kheul ! ... dièndé khorompolé ! ... (marchandes de simples, de petits paquets d'herbes ensorcelées, de queues de lézards et de racines à propriétés magiques).
- Hou ! dièndé tchiakhkha ! ... dièndé djiarab ! ... (marchandes accroupies ; de grains d'or, de grains de jade, de perles d'ambre, de feronnrières d'argent ; tout cela étalé par terre sur des linges sordides, - et piétiné par les clients).
- Hou ! dièndé guerté ! dièndé khankhel ! ... dièndé iap-nior ! ... (marchandes de pistaches, - de canards en vie, - de comestibles insensés, - de viandes séchées au soleil, de pâtes au sucre mangées par les mouches).

Marchandes de poisson salé, marchandes de pipes, marchandes de tout, - marchandes de vieux bijoux, de vieux pagnes crasseux et pouilleux, sentant le cadavre ; - de beurre de Galam pour l'entretien crépu de la chevelure ; de vieilles petites queues, coupées ou arrachées sur des têtes de négresses mortes, et pouvant resservir telles quelles, toutes tressés et gommées, toutes prêtes.

Marchandes de grigris, d'amulettes, de vieux fusils, de crottes de gazelles de vieux corans annotés par les pieux marabouts du désert ; de musc, de flûtes, de vieux poignards à manche d'argent, de vieux couteaux de fer ayant ouvert des ventres, - de tam-tams, de cornes de girafes et de vieilles guitares.¹⁴⁵

На почетку трећег дела, који је махом наративног карактера, без елемената егзотичног широка гама употребе епитета, без уредне градације, каткада очекиване, а превасходно изненађујуће, још једна је од потврда присуства егзотичности у

---

¹⁴⁵ Le roman d'un spahi, стр. 131

лингвистичкој равни Лотијево дела, а описи сцена, које пореди са делима Гистава Дореа, потврђују присусво егзотичног на тематском нивоу и снажну моћ синергије којом одише свака од неколико хиљада исписаних страница, што романа, што путописа.

Када је реч о првим поглављима - Жан заборавља на Фату-ге, али добија писма од мајке и веренице. Обе му саопштавају да су упознате са његовом везом са „младом црнкињом“, а у једном од наредних поглавља Жан сазнаје да се његова вереница, која га је годинама чекала, ипак удаје и то за мање од месец дана. Нерасположен, прибегава описима, а егзотику уводи на лексичком нивоу – употребом специфичних придева и синтагми:

- blancheur laiteuse,
- ciel bleu intense,
- une infinité de zigzags fantasques, compliqués comme des dessins arabes,
- un bruit lointain de pilons à kousskouss, monotone et régulier comme sorte de silence,
- amorti par les couches chaudes et lourdes de l’atmosphère de midi и
- nature accablée.

„Autour de lui, tout était au grand calme du milieu du jour. – Les vieilles maisons à la mauresque s’alignaient correctement, avec leur blancheur laiteuse, sous le ciel bleu intense du ciel. – Parfois, en passant, on entendait derrière leurs murs de brique quelque plaintive et somnolente chanson de négresse ; – ou bien, sur le pas des portes, on rencontrait quelque négrillon bien noir, qui dormait le ventre au soleil, tout nu, avec un collier de corail, – et marquait une tache foncée au milieu de toute cette uniformité de lumière.

– Sur le sable uni des rues, les lézards se poursuivaient avec de petits balancements de tête comiques, – et traçaient, en traînant leur queue, une infinité de zigzags fantasques, compliqués comme des dessins arabes.

– Un bruit lointain de pilons à kousskouss, monotone et régulier comme sorte de silence, arrivait de Guet-n’dar, amorti par les couches chaudes et lourdes de l’atmosphère de midi...

Cette tranquillité de la nature accablée semblait vouloir narguer l'exaltation du pauvre Jean, et exaspérer sa douleur ; elle l'oppressait comme un mal physique, elle l'étouffait comme un suaire de plomb. Ce pays lui faisait tout à coup l'effet d'un vaste tombeau.¹⁴⁶

Егзотичност романа, када описује повратак бродом, осликава се на лингвистичком нивоу, тако што одише сталном употребом егзотичних придева:

- l'horizon qui s'enfuyait,
- des lointains infinis,
- les plaines maudites,
- une impression pénible и
- un indéfinissable serrement de cœur,

али подједнако и на тематском нивоу, када Лоти покушава да нас поново увуче у свет афричких легенди и веровања, страних западној цивилизацији:

„Sur les rives mornes, par-ci par-là, marchaient gravement de grands vautours noirs ou quelques marabouts chauves rappelant des silhouettes humaines.

- Quelquefois un singe curieux écartait des broussailles de palétuviers pour regarder filer le navire ;
- ou bien encore, d'une bouillée de roseaux, sortait une fine aigrette blanche,
- un martin-pêcheur nuancé d'émeraude et de lapis, – dont le vol éveillait un caïman paresseux endormi sur la vase.¹⁴⁷

---

¹⁴⁶ Le roman d'un spahi, стр. 151

¹⁴⁷ Le roman d'un spahi, стр. 156

2.5. *Les trois dames de la Kasbah*

Ово Лотијево дело појавило се по први пут 1882. године у часопису „La Nouvelle Revue“, са поднасловом „Conte oriental“, како заиста и почиње:

”

I

Au nom d'Allah très clément et très miséricordieux !

Il était une fois trois dames qui demeuraient à Alger, dans la Kasbah.

Et ces trois dames s'appelaient Kadidja, Fatmah et Fizah.

- Kadidja était la mère : Fatmah et Fizah étaient les deux filles.

II

Et ces trois dames s'ennuyaient beaucoup, parce que, tant que durait le jour, elles n'avaient rien à faire.

Quand elles avaient fini de peindre leur visage de blanc et de rose, et leurs grands yeux, de noir et de henné, elles restaient assises par terre, dans une petite cour très profonde, où régnaient un silence mystérieux et une fraîcheur souterraine.¹⁴⁸

Егзотичност је одмах присутна - на тематском и лингвистиком нивоу, при чему на првим страницама Лоти не даје објашњења идиома, него их само наводи - *le henné*, али подробно описује све елементе који су различити од елемената западне културе:

- „les fenêtres étaient une sorte de trous irréguliers, grands à peu près comme des chatières, garnies de lourdes grilles scellées dans la muraille.“¹⁴⁹

У покушају да нас „уведе“ у њихову кућу, наставља са :

- егзотичним описима:

„Les murs n'avaient plus d'angles ; il n'y avait plus de saillies nulle part ; on ne savait plus quelles fleurs de pierre ni quels enroulements d'arabesques les artistes d'autrefois avaient voulu

---

¹⁴⁸ Loti, P., (2006), *Les trois dames de la Kasbah*, Gallimard, Paris, стр. 9 и 10. У даљем тексту сигла : *Les trois dames de la Kasbah*, стр.

¹⁴⁹ *Les trois dames de la Kasbah*, стр.10

représenter aux chapiteaux des colonnes, aux frises des terrasses : des couches de chaux amassées depuis des siècles, embrouillaient tout dans des rondeurs vagues. “

- употребом егзотичних компарација :

„Seulement c’étaient des tanières blanches, toujours blanches : la chaux immaculée les recouvrait comme d’une onctueuse couche de lait, ...“¹⁵⁰

„Tout cela c’était immobilisé, comme les rues de la vieille Kasbah“.

„L’air, la lumière, tombaient en longue gerbe ...“ и

- придева:

„ ... Avec ce ciel de l’Algérie, quelquefois sombre les jours d’hiver, quelquefois terni par le soleil les jours d’été, ... mais le plus souvent bleu, d’un bleu limpide et admirable.“¹⁵¹

Са описа природе, кратким пасусом даје упечатљив опис „de ces trois dames de la Kasbah “:

„Elles étaient toutes brillantes de vieux bijoux très lourds qui faisaient du bruit quand elles levaient leurs bras ...“¹⁵²

„Ces trois femmes qui vivaient là, enfermées dans ces murs, bien haut dans la Kasbah, au milieu du vieux quartier mahométan, loin de l’Alger profané et souillé qu’habitent, près de la mer, les Roumi infidèles, paraissaient avoir conservé le mystère et l’inviolable des musulmanes d’autrefois“¹⁵³ када покушава да нас врати у егзотичност старих цивилизација, и наравно, константном употребом егзотичних придева и компарација:

- „une résignation morne “,
- „...aux nuances crues “,
- „... dans le vaste ciel lumineux“,
- „la silhouette raide d’un palmier“,
- „un plan de montagnes rouges, ...“,
- „dans leur vieille prison blanche“ (кућу у којој живе ни не спомиње, али се подразумева да је реч о њој),
- „Elles étaient comme plongées dans une tristesse immense ...“,

¹⁵⁰ Les trois dames de la Kasbah, стр. 11

¹⁵¹ Les trois dames de la Kasbah, стр. 12

¹⁵² Les trois dames de la Kasbah, стр. 13

¹⁵³ Les trois dames de la Kasbah, стр. 14

- „...âpres come le vent de la nuit au désert ...“,
- „... avec d'autres femmes ... dardant leurs yeux noirs sur la Kasbah, comme les cigognes des ruines.“ и
- „... la Méditerranée, unie comme une grande nappe d'azur.“¹⁵⁴

У опису главног града Алжира, егзотични елементи се губе, будући да је култура Алжира, од француске инвазије из 1830. године, преко колонизације која је трајала све до пада Четврте републике, попримила велики број елемената западне цивилизације (поглавље XIV), а сама слика града, преко описа шест морнара (тројице из Баскије и тројице из Бретање), код Лотија на тренутак изазива одбојност, о којој отворено говори да би се одмах вратио „својој земљи егзотике и чуда“:

„Ils étaient dans la vieille ville arabe, et brusquement autour d'eux tout venait de changer...“

Alors ils se croyaient tombés dans le pays des légendes et des fantômes, et ils cherchaient à ressaisir leurs idées, se demandant comment cela leur était arrivé.“¹⁵⁵

И наравно, увек пропраћено употребом неуобичајених, прецизније контрастних придевских комбинација у односу на исту именицу:

„Il vous arrivait des odeurs de moisissure et de bête pourrie ou bien des parfums suaves d'orangers en fleur“.¹⁵⁶

У наставку, Лоти приближава обичаје жена муслиманске вероисповести које нису ишле у набавку, него би одређеним бројем удараца о капију наручивале хлеб од пекара, а затим, када би он пролазио, отварале прозорчић на тим истим вратима и давале новчић у замену за хлеб. Хлеб би појеле за ручак, засладиле се комадићем слатког теста направљеног од смокава и датуља и печеном на сунцу, попиле кафу из „малих шоља“ и одлазиле на поподневни починак.

---

¹⁵⁴ Les trois dames de la Kasbah, стр. 15 и 16

¹⁵⁵ Les trois dames de la Kasbah, стр. 22 и 23

¹⁵⁶ Les trois dames de la Kasbah, стр. 24

Егзотичност наставља да буде присутна у роману, а у овим поглављима, као што се види из наведеног искључиво на тематском нивоу.¹⁵⁷

Присутна је и у опису најзвишенијег дела Алжира и његових улица и кућа:

„C’était noir, noir, ces rues étroites et voûtées. Les murs étaient si vieux, qu’ils étaient usés : - Les étages montaient en débordant les uns sur les autres, et les deux côtés de la rue se touchaient, s’élevaient par le haut, soutenus par des rangées de grands jambages de bois tout enchevêtrés. On avait accumulé là-dessus tant de couches de chaux, que toutes ces choses blanchies étaient soudées entre elles et en avaient perdu leurs formes, comme mortes de vétusté.

Les portes, rares, se renfonçaient bien bas, comme pour se cacher, et dans ces grands pans de murs, qui s’en allaient de travers avec des airs caducs, il n’y avait jamais de fenêtres ; si, par hasard, on avait été obligé d’y percer une ouverture, on l’avait faite toute petite, et entourée d’une cage de fer.

Cela semblait mystérieux et impénétrable.“¹⁵⁸

Као што се види из последње реченице цитата, и писцу је све ово изгледало „мистериозно и несхватљиво“, самим тим и егзотично.

Егзотичност на тематском нивоу допуњава егзотичност на лингвистичком нивоу, као и до сада, везана је за употребу придева:

- „une crainte superstitieuse“,
- „leur imagination naïve“ и
- „une parure d’un luxe aussi sauvage, et une coiffure semblable, faite d’argent et d’or“,¹⁵⁹

затим:

- „manières des femmes perdues“,
- „un air désappointé“ и
- „des dessins mystérieux“¹⁶⁰

¹⁵⁷ Les trois dames de la Kasbah, стр. 28

¹⁵⁸ Les trois dames de la Kasbah, стр. 32

¹⁵⁹ Les trois dames de la Kasbah, стр. 35

¹⁶⁰ Les trois dames de la Kasbah, стр. 42

Присутна је и употреба идиома, уз превод на француски језик, као нпр. : *macache* – *jamais*.¹⁶¹

У XXXIV поглављу тематски је обрађена халуцинантна егзотичност забаве на коју су случајно допели француски војници, јунаци ове новеле:

„Un bouge à moitié arabe. Quatre nègres tout nus jouant des castagnettes de cuivre et battant du tambour, sur un rythme nubien.

Et, au son de cet orchestre, une dizaine de couples de zouaves et de matelots dansaient entre eux, en se tenant par la taille, gravement ; - des zouaves qui avaient mis des chemises de matelots, des matelots qui avaient mis des bonnets de zouave.“¹⁶²

Пре описа кобног усуда који је снашао наших шест јунака, и моралне поуке коју упућује Плумкету, Лоти још једном прибегава лингвистичкој егзотици и употреби нама већ фамилијарних придева:

„ ... Il n’y avait ce ciel gris-perle, qui gardait, derrière toutes ces choses humaines, une transparence et une profondeur infinies...“¹⁶³

---

¹⁶¹ Les trois dames de la Kasbah, стр. 36

¹⁶² Les trois dames de la Kasbah, стр. 44

¹⁶³ Les trois dames de la Kasbah, стр. 57

2.6. *Suleïma*

У прологу новеле, 1869. године срећемо Лотија и Плумкета у Орану, када упознају девојчицу Сулејму којој Лоти сваки пут када је сретне даје коцке шећера да се заслади. А када је кренуо на службу у Бразил, са собом је понео корњачу коју је купио и којој је дао име Сулејма.

После десет година враћа на краће одсуство, али и док нам препричава разговоре са старом тетком и другим укућанима, не пропушта да се присети свог омиљеног егзотичног света који је обишао:

„... et tout se confond un peu, les minarets de Stamboul, les sables du Soudan, les plages blanches d’Océanie, - et le villes d’Amérique, et les écueils sombres de la mer Brumeuse.“¹⁶⁴

У II поглављу описује свој доживљај приближавања Алжиру, и егзотичност је поново присутна и на тематском и на лингвистичком плану употребом карактеристичних реченица и синтагми:

„... Sous mes pieds, des montagnes rouges, ondulant au loin en lignes tourmentées.“

и епитета:

- „les parfums capiteux“,
- „des montagnes rouges“,
- „un grand paysage aride“,
- „des lumières crues“,
- „de grandes ombres dures“,
- „les fuyants infinis des lointains“,
- „un air vivifiant“ и
- „le grand Soleil d’Afrique“.¹⁶⁵

Када је после десет година стигао у Оран, схватио је, наравно, да је десет година старија и Сулејма, која више није „босонога девојчица“:

¹⁶⁴ Suleïma, стр73. У даљем тексту сигла : Suleïma, стр.

¹⁶⁵ Suleïma, стр. 80 и 81

„Devant nous, appuyée à un mur blanc, il y a une jeune fille arabe, en haillons, qui nous regarde avec des yeux noirs déjà effrontés, mais bien beau ... Un souvenir, un je ne sais quoi de déjà connu, me repasse en tête, et je l'appelle : „Suleïma ! “

Elle relève un peu ses sourcils, l'air étonné, et mord sa petite lèvre rouge, et puis se cache sous son voile en souriant.

Je lui dis :

„Tu es Suleïma, la fille de Kaddour, la petite à qui je donnais tous les jours des morceaux de sucre ici, il y a dix ans ? Regarde-moi, tu ne te souviens pas ? “

„Oui, dit-elle, je suis bien Suleïma-ben-Kaddour. “

Mais, elle a oublié ces morceaux de sucre, et, s'étonne un peu que je la connaisse par son nom. Et puis elle continue de rire, et ce rire très particulier dit clairement le vilain métier qu'elle a déjà commencé à faire.“¹⁶⁶

Тако ће тужна судбина ове девојчице која се бавила проституцијом бити окосница типично Лотијевског приповедања у овој новели, као што је и сама тема проституције прилично заступљена у Лотијевом опусу.

Елементи егзотичног настављају да се нижу на тематском и лингвистичком плану употребом типично „лотијевских“ епитета:

- „une mélancolie tranquille et suave“,
- „un pêle-mêle délicieux “,
- „un vilain vent d'hiver “,
- „un bizarre assemblage de choses“,¹⁶⁷
- „... je vois très bien, sous le ciel éternellement bleu et sur les sables roses, passer cette caravane“,¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ Suleïma, стр. 84 и 85

¹⁶⁷ Suleïma, стр. 86

¹⁶⁸ Suleïma, стр. 94

- „la grande lumière couleur d’or rose“, ¹⁶⁹
- „sa légèreté de bayadère“. ¹⁷⁰ ,

компарација:

- „Au couchant, le ciel qui s’êteint est vert comme une lueur de phosphore.“¹⁷¹
- „Plumkett et moi, nous faisons les cent pas, tournant comme deux automates au même point et sur le même pied“¹⁷² – поређење које је било егзотично за време настанка новеле и за становнике француских колонија, којима је Лотијево дело донекле било доступно и филозофско-егзотичних компарација:
- „Parce qu’elle était jolie, nous avons été rapprochés par une de ces attractions aussi anciennes que le monde et aussi inexplicable que lui“¹⁷³
- „à cause de tout cela, je lui avais donné, moi aussi, ce nom de sauterelle djeradah, en arabe“¹⁷⁴
- „...il y avait ce soleil, radieux, éternel, que j’ai vu, partout et toujours, sourire de son même sourire se sphinx“¹⁷⁵
- „Et, dans certaines contrées de l’Orient, dans le grand ciel éternellement bleu, jamais adouci, jamais voilé, sa présence continuelle me cause une mélancolie inexprimable, plus intime et plus profonde que la tristesse des brumes du Nord.
Il est mon Dieu ; et je le personnifie et l’adore dans sa forme la plus ancienne et par suite la plus vraie, -la plus terrible aussi et la plus implacable ...“¹⁷⁶ и

идиома:

- „... les spahis, les zouaves font tapage dans les rues.“¹⁷⁷
- „djeradah – sauterelle en arabe“¹⁷⁸

Размишљања о богу и сунцу, која су уткана у опис Орана, сигурно заузимају високо место и парирају размишљању и конклузијама највећих светских филозофа.

---

¹⁶⁹ Suleïma, стр. 96

¹⁷⁰ Suleïma, стр. 106

¹⁷¹ Suleïma, стр. 87

¹⁷² Suleïma, стр. 104

¹⁷³ Suleïma, стр. 105

¹⁷⁴ Suleïma, стр. 106

¹⁷⁵ Suleïma, стр. 107

¹⁷⁶ Suleïma, стр. 107

¹⁷⁷ Suleïma, стр. 87

¹⁷⁸ Suleïma, стр. 106

О њима, или само о створитељу, Лоти говори са највећим страхопоштовањем, а то и не крије. Можда покушава да се оправда што себи допушта да о овој теми даје свој суд:

„Ce que je dis là n'est plus intelligible pour personne...Ce sont des intuitions mystérieuses, venues je ne sais d'où, qui par instants m'échappent à moi-même ; j'ose les formuler et les écrire.“¹⁷⁹

Делећи са нама своја осећања док је напуштао Алжир, Лоти је оставио за собом један од најлепших пасуса који пружа прецизно објашњење појма егзотичности, које многи критичари нису препознали:

“Et, à midi, quand je vis Alger s'éloigner, tout blanc dans la grande chaleur, sous le ciel obscurci de sable, je me mis à songer à ce Grand-Désert, un peu oublié, depuis cinq années, par suite de voyages ailleurs. ... et c'était un regret poignant pour ce désert qui me prenait tout à coup. Un regret pour le Soudan noir, -pour ce temps déjà lointain où j'ai vécu... et souffert... Et je comprenais une fois de plus quelle chose folle et dévorante cela est, de s'éparpiller par le monde, de s'acclimater partout, de s'attacher à tout, de vivre cinq ou six existences humaines, au lieu d'une seule bonne, comme font les simples qui restent et meurent dans le coin de monde toujours chéri où leurs yeux se sont ouverts.“¹⁸⁰

---

¹⁷⁹ Suleïma, стр.108

¹⁸⁰ Suleïma, стр.130 и 131

2.7. *Pêcheur d'Islande*

Ово Лотијево дело доживело је највећи успех од свих његових дела (сличан успех је имао само роман „*Les Désenchantées*“) са 261 издањем 1905. године, 445 издања 1934. године и преводом на 14 језика. О успеху романа сведочи и престижна награда Француске академије наука - „*Vitet*“, а хвалоспиви нису недостајали ни од стране савременика као што су Алфонс Доде, Едмон Гонкур, Хенри Џејмс и други.

Иако је био противник реализма у књижевности, роман је заснован на прецизној топографији и временским одредницама, као и, на шта смо већ навикли, на ономастичким елементима. У периоду од 1852. до 1935. године, на Исланду је било 150 бродова, а живот је изгубило око 2 000 морепловаца из *Paimpol*-а и *Ploubazlanec*-а.

Ово је роман о љубави, скромној, некада немогућој због социјалних узенса у Бретањи тог времена. Млада, добростојећа бретонка, *Gaud Mével*, заљубила се у рибара морепловца *Yan Gaos*-а, прилично сиромашног, који је сваке године, од фебруара до августа, одлазио у риболов на Исланд. Gaud је васпитала бака, тако да је она била прилично повучена и крила је своја осећања. Венчаће се са Јаном тек после три године, непосредно пред његов одлазак.

Познате су и личности које су Лотију била инспирација за ликове овог романа. Лоти је срео Гијома Флурија (*Guillaume Floury*) из Пор Евена (*Pors-Even*) који је у роману Јан (*Yann*), његовог рођака Силвестра Флурија (*Sylvestre Floury*) из Плубазланека (*Ploubazlanec*) и Пјера ле Скоарнека (*Pierre Le Scoarnec*) из Пледаниела (*Pleudaniel*). Они ће, у различитим деловима романа инспирисати више ликова.

Један од ликова за које поуздано можемо да кажемо да је Лоти осмислио, или чак боље измислио, јесте лик идеалне жене деветнаестог века: одане и савршене супруге, која до те мере заслужује да буде поштована, што је у роману илустровано сценом Јанове простернације пред својом вереницом, као пред Мајком Божијом, а која је истовремено и сензуална и путена, што Лоти цени подједнако као и њену оданост.

Ову пасију Лоти ће поновити у опису Паскале Ивановић, која одише бретонским и баскијским шармом, иако је Лоти среће на Јадрану. Овај женски лик је толико снажан да је изазвао бројне полемике у смислу да је инспирисан Гогеновом сликом „Посвећење пролећу“ и да заједно са њом „може да припада и новом правцу, инспирисаном еротичношћу „примитивних“ женских бића, који су критичари и називали „Примитивизмом“ (Мајкл Г. Лернер).¹⁸¹

Осим љубави, важно место у роману заузима и појам смрти, која је на почетку, на средини и на крају сваке његове мисли. Према речима Франсоа Моријака, Лоти је „вриштећи дозивао смрт у своје романе“.¹⁸² И смрт је увек побеђивала, сваку породицу, више чланова једне породице. Време је гутало живот, а утеха у религији постала је илузорна. Опсесивно је присутно море које је одлучивало ко ће да умре, а ко да преживи, море је то које је давало и узимало, море је било љубавница морнара и њихов посмртни ковчег. Не смемо да ограничимо на симболичну улогу ни моћ предсказања коју имају временске прилике, које некада „прате“, а некада су у потпуној супротности са радњом романа, било да је реч о ироничном контрасту - по лепом времену сазнаје се лоша вест, или је бура док су становници у Пемполу мирни. Море стога треба посматрати као визију, као нешто што има оноричку класификацију, што Лоти и признаје у свом делу *Journal intime*: „... il m'en restera, comme un rêve, des impressions mélancoliques et bizarres.“

Ово је, као и већи део његових романа, прича о женама, мајкама, супругама, вереницама, о поносним ихрабрим Бретонкама које чекају повратак бродова, које се надају, које су скоро „луде од чекања“ и које читалац доживљава као жене које су оно што је исприповедано заиста и проживеле.

Целим садржајем, то је и роман о пријатељству између Јана и Силвестра, који не осећају потребу да размењују пуно речи да би то и показали. Они су ћутљиви, али гаје снажна и лепа пријатељска осећања.

¹⁸¹ Lerner, Michael G., (2008), *Pierre Loti's Dramatic Works*, Edwin Mellen Press

¹⁸² Mauriac, F., (1931), *Souffrances et bonheur du chrétien*, Grasset, Paris

Тако је изгледа, бежећи од своје навике и жеље да види и сазна што више и да то пренесе читаоцима, Лоти у овом роману маестрално истражио сасвим имагинарну територију - истинитост фикције коју је осећао у својим сањарењима, ивицу простора који није могуће ни именовати ни препознати, простора који час изазива нелагодност, а час нам је пријатан, који је неутралан зато што све брише да би направио место за крајње решење додирујући „нулто време“ у ком се профилише смрт свести наспрам инертности предмета, људи, времена, односно живота уопште.

Егзотичност овог романа је специфична – сурова и песимистична. Од првог реда романа, описи се намећу као позорница на којој се одиграва импресионистичка драма о бретонским риболовцима који су одлазили на Исланд, па су их зато и звали Исланђани, и месецима ловили бакалар, односно представа у којој ће Лотијеви описи, веома често готово у форми слике и којима ће настојати да привуче пажњу читалаца, у ствари бити сведочења о његовој перцепцији времена и вечности уопште.

И то ће постизати употребом емфатичке форме која је базирана на разлиитим безличним употребама презетатива „с'est“ којим уводи описе релативне објективности.

Избор глаголског времена, односно имперфекта, уз дескриптивне одреднице, представља савршен избор за представљање одређеног, у овом случају морског пејзажа. Као сликар, Лоти одлучује да раздвоји море и небо, „par une ligne un peu floue et plus sombre qui constituera l'horizon.“¹⁸³

Лексички инсистира на егзотичности употребом епитета којима предмете боји пастелним бојама, тако да је небо „ciel couvert d'un grand voile blanchâtre“, море има „l'éclat pâle“, а ту су и „les nuances ternes de l'étain et les gris plombés“ које приближно осликавају црту хоризонта. Сваку страницу гради тако што је разапне као сликарско платно, а затим додаје потезе, краким покретима пера и постиже цизелирани стил својствен само њему.¹⁸⁴ Прво осликава море, а затим небо.

¹⁸³ Loti, P., (2014), *Pêcheur d'Islande*, Gallimard, Paris, стр. 4. У даљем тексту сигла: *Pêcheur d'Islande*, стр.

¹⁸⁴ *Pêcheur d'Islande*, стр 65,83 и 97

Да би то постигао придевом „ *luisant* “ по површини мора „осликава“ светлуцавост „мреже таласа“,¹⁸⁵ одсаје сунца који личе на „ *moires* “ футуристичке поентилистичке слике¹⁸⁶ и једва видљиве кругове.¹⁸⁷ Утисак минуциозног постигао је употребом експресивних интерпункцијских знакова користећи се јукстапозицијом и апозицијом именских група и описних придева, чиме је постигао утисак описа са посебним ритмом који савршено одговара најделикатнијем представљању најтананијих елемената. Описе је појачавао јукстапозицијом идентичних придева којима је описивао различите нијансе исте боје. И сигурно је због тога Лоти користио толико понављања, апозиција и релативних реченица чиме је успевао да обогати и прецизира прогресивно и ритмичко постојање сваке боје и сваког елемента своје слике.

Примера за ово има безброј: реч је о синтакси која је посебно каденцирана када евоцира „ *des moires, rien que des moires ... qui s'enlaçaient et se déformaient* “ „ *des brises épuisées, finies* “ и о паралелизмима којима евоцира треперење одсјаја на морској површини „ *très vite effacés, très fugitifs* “.¹⁸⁸

Прелазимо на начин на који је Лоти осликао небо. Боје заузимају значајно место у представљању његове луминозности. Наиме, посебан сјај му даје сунце, које Лоти на пучини не види као нешто ограничено. Види га као бледуњав, хладан круг.¹⁸⁹ Ингениозност сликара почива на његовој способности да га ослика тако да се сунце често замени са „хало ефектом“ који изазива и који га повећава до немерљивог.¹⁹⁰

Интересантна је и метафора „ *cernes très légers* “¹⁹¹ која се односи на сунце чијој снази даје исту јачину као и одсјају које ствара на океану.

Тек када заврши са осликавањем неба и мора, прелази на осликавање конкретнијих елемената: брода, два пријатеља - Јана и Силвестра и столова са бакаларом, покушавајући да задре у сваку пору и да је разуме. На пример, објашњава и

¹⁸⁵ *Pêcheur d'Islande*, стр. 63 и 44

¹⁸⁶ *Pêcheur d'Islande*, стр. 70

¹⁸⁷ *Pêcheur d'Islande*, стр. 71

¹⁸⁸ *Pêcheur d'Islande*, стр. 70, 74, 54 и 65

¹⁸⁹ *Pêcheur d'Islande*, стр. 99

¹⁹⁰ *Pêcheur d'Islande*, стр. 70

¹⁹¹ *Pêcheur d'Islande*, стр. 71

сенке које на мору изазива брод, које је на том месту зелено и због контраста са плавим небом, морнари могу јасно да „виде“ бакалар у води.¹⁹²

Као што је већ речено, велики број морнара се није враћао, тако да је очекивана реченица којом Лоти почиње друго поглавље: „ Leur navire s'appelait la Marie, capitaine Guermeur. Il allait chaque année faire la grande pêche dangereuse dans ces régions froides où les étés n'ont plus de nuits.“¹⁹³ Карактеристични егзотични елементи за овај роман почињу после описа сусрета Јана и Год и истовремено обухватају стилски и лингвистички ниво.

На лингвистичком нивоу егзотичност се огледа употребом придева која је праћена објашњењима: „ Autour de l'Islande, il fait cette sorte de temps rare que les matelots appellent le *cale blanc* ; c'est-à-dire que rien ne bougeait dans l'air, comme si toutes les brises étaient épuisées, finies.“¹⁹⁴

„ Autour des pêcheurs, c'étaient des aspects de non-vie, de monde fini ou pas encore créé ; la lumière n'avait aucune chaleur ; les choses se tenaient immobiles et come refroidies à jamais, sous le regard de cette espèce de grand œil spectral qui était le soleil.“¹⁹⁵

И други епитети које користи реферишу на сунце, море, бродове, односно речник који је у вези са риболовом или риболовцима ...

- „ ce gros ballon triste “,
- „ l'eau reposée “,
- „ sur ce miroir tranquille “,
- „ d'un mouvement glouton “,¹⁹⁶
- „ une légère brise, piquante à respirer “,¹⁹⁷
- „ sur ce luisant miroir “,¹⁹⁸

---

¹⁹² Pêcheur d'Islande, стр. 87 и 90

¹⁹³ Pêcheur d'Islande, стр. 114

¹⁹⁴ Pêcheur d'Islande, стр. 146

¹⁹⁵ Pêcheur d'Islande, стр. 97

¹⁹⁶ Pêcheur d'Islande, стр. 99

¹⁹⁷ Pêcheur d'Islande, стр. 100

¹⁹⁸ Pêcheur d'Islande, стр. 105

- „ un matin sinister “,
- „ ce bruit aigre “,
- „ l’eau zébrée de baves blanches“ ,¹⁹⁹
- „ cette mauvaise dance “,
- „ une scène restreinte, bien que perpétuellement changeante “,
- „ un reflet traînant “,²⁰⁰
- „ leurs lèvres blanches “,²⁰¹
- „ dans du bleu inaltérable “,²⁰²
- „ ce pays enchanté “,²⁰³
- „ La mer, la mer grise. “²⁰⁴
- „ Le ciel est gris, pesant aux épaules “,²⁰⁵
- „ belle eau profonde “,²⁰⁶
- „ cette obscurité blanche “.²⁰⁷

Ty je и несвакидашња употреба глагола:

- „ cette brise commençait à marbrer par endroits la surface des eaux mortes “.²⁰⁸

A честа су и поређења на које читалац тог времена, а можемо слободно рећи и савремени читалац, нису навикли:

- „ Les bateaux se voyaient encore un peu les uns les autres ... pauvres petites choses mouillées, fatiguées, fuyantes, - mais tenant debout tout de même, comme ces jouets d’enfant en sureau que l’on couche en soufflant dessus, et qui toujours se redressent.“²⁰⁹
- „ ... la Marie avait un air de jouer comme font les gros marsouins que les tempêtes amusent “,²¹⁰

---

¹⁹⁹ Pêcheur d’Islande, стр. 107

²⁰⁰ Pêcheur d’Islande, стр. 110

²⁰¹ Pêcheur d’Islande, стр. 112

²⁰² Pêcheur d’Islande, стр. 142

²⁰³ Pêcheur d’Islande, стр. 143

²⁰⁴ Pêcheur d’Islande, стр. 152

²⁰⁵ Pêcheur d’Islande, стр. 159

²⁰⁶ Pêcheur d’Islande, стр. 192

²⁰⁷ Pêcheur d’Islande, стр. 193

²⁰⁸ Pêcheur d’Islande, стр. 105

²⁰⁹ Pêcheur d’Islande, стр. 106

²¹⁰ Pêcheur d’Islande, стр. 107

- „Quand la Marie montait sur ces, c’était sans secousse comme si le vent l’eût enlevée“,
- „Elle glissait comme à reculons ...“, ²¹¹
- „... qui fuyait et s’évanouissait en avant comme de la fumée, comme rien ...“²¹²
- „Elle (*la mer*) vous soulevait seulement, comme d’un haussement d’épaule on enlèverait une plume“, ²¹³
- „Et toute cette folie de mouvement s’accélérait, sous un ciel de plus en plus sombre, au milieu d’un bruit plus immense.“, ²¹⁴
- „Une clameur géante sortait des choses comme un prélude d’apocalypse jetant l’effroi des fins de monde“, ²¹⁵
- „*Marie* vibrait tout entière comme de douleur“, ²¹⁶
- „... vêtus de leurs cirages, qui étaient durs et luisants comme des peaux de requins“, ²¹⁷
- „Le refrain de la vieille chanson passait encore, mais comme une chose aphone.“²¹⁸
- „... et lui, perché comme un oiseau“, ²¹⁹
- „Elles (les femmes en Inde) étaient fauves et polies comme du bronze“, ²²⁰
- „Ils tombaient mollement, dans un grand silence, comme des mousselines blanches n’ayant pas de poids.“²²¹
- „L’hiver vint peu à peu, s’étendit comme un linceul qu’on laisserait très lentement tomber.“²²²

Ту је и мноштво прикривених компарација које је успевао да креира у перцепцији читаоца обичним низањем простих реченица:

- „Et dans cette allure de *fuite*, ce qu’on éprouvait surtout, c’était une illusion de légèreté ; sans aucune peine ni effort, on se sentait bondir.“²²³

Компарације је изводио и коришћењем релативних реченица уведених са *que* :

---

²¹¹ Pêcheur d’Islande, стр. 108

²¹² Pêcheur d’Islande, стр. 108

²¹³ Pêcheur d’Islande, стр. 108

²¹⁴ Pêcheur d’Islande, стр. 109

²¹⁵ Pêcheur d’Islande, стр. 110

²¹⁶ Pêcheur d’Islande, стр. 111

²¹⁷ Pêcheur d’Islande, стр. 111

²¹⁸ Pêcheur d’Islande, стр. 112

²¹⁹ Pêcheur d’Islande, стр. 139

²²⁰ Pêcheur d’Islande, стр. 143

²²¹ Pêcheur d’Islande, стр. 190

²²² Pêcheur d’Islande, стр. 210

²²³ Pêcheur d’Islande, стр. 108

- „ ... sa redescence après était comme une glissade, faisant éprouver ce tressaillement du ventre *qu'on* a dans les chutes simulées des « chars russes » ou dans celles imaginaires des rêves “²²⁴

Честе су, као што је већ наведено за претходне романе који су анализирани, употребе дужих компарација са експлицитним филозофским конотацијама које су обојене лотијевском бојом егзотичности:

- „ Les rages des hommes, celles des bêtes s'épuisent et tombent vite ; - il faut subir longtemps, longtemps celles des choses inertes qui sont sans cause et sans but, mystérieuses comme la vie et comme la mort. “²²⁵
- „ Et comme, dans tous les pays du monde, certaines choses sont toujours et éternellement les mêmes, - le gris des ciels couverts, la teinte fraîche des prairies au printemps. “²²⁶

Да би нас „одвео“ на далеко путовање на Исланд, или сцене борбе са невременом приближио читаоцима, користио је и синтагме :

- „ Une saute de vent “,²²⁷
- „ ... le grand cercle familial de la mer “,²²⁸
- „ une pâleur humide “.²²⁹

Или у Индију, куда је отишао Sylvestre :

- „ Un pays de pluie et de verdure “.²³⁰

На тематском нивоу, овај роман карактеришу описи невремена на мору, описи пучине, неба, односно природе уопште, али и сцена из риболова, повратка риболоваца у родну Француску. Описи повратка риболоваца су веома кратки, концизни и тешки пошто се сваки пут велики број риболоваца није враћао. Прво су се шириле гласине, о

---

²²⁴ Pêcheur d'Islande, стр. 108

²²⁵ Pêcheur d'Islande, стр. 112

²²⁶ Pêcheur d'Islande, стр. 160

²²⁷ Pêcheur d'Islande, стр. 110

²²⁸ Pêcheur d'Islande, стр. 186

²²⁹ Pêcheur d'Islande, стр. 190

²³⁰ Pêcheur d'Islande, стр. 144

томе ко се вратио, а ко није, а потом су становници могли да прочитају и спискове преживелих. Тако је Гауд трчала до Јанове куће да сазна да ли је жив, јер се овог пута неколико њих, који се презивају Гаос, није вратило.

Јан је преживео, али је одустао од женидбе. Живот који је водио до тада, тежак живот риболовца, потпуно га је обузео, тако да му је далеки Исланд постао други дом, а Француска, земља која му је отаџбина, у форми реверзибилног егзотизма, чији је Лоти био суверени владалац, нешто што га више није привлачило и што му није уливало наду да може да буде срећан:

„ Me marier ? disait Yann à ses parents le soir, - e marier ? Eh ! Donc, mon Dieu, pour quoi faire ? – Est-ce que je serai jamais si heureux qu’ici avec vous ; pas de soucis, pas de contestations avec personne et la bonne soupe toute chaude chaque soir, quand je rentre de la mer ... “²³¹

Силвестер одлази у Кину бродом којим пролази поред обале Африке, односно Туниса. Био је зачуђен белином кућа и пешчаних дина, пошто их до тада, одлазећи на Исланд, није видео. Наравно да су му биле интересантне и егзотичне. Егзотични су му били и становници тамне пути, „завијени“ у беле одежде, који су се пели на француске бродове да би морнарима продали воће. Силвестра, односно Лотија је све интересовало, тако да је читаоце упознао са њиховим називом: *les Bédouins*.

„ On s’était arrêté deux fois sur la côte de Tunis, pour prendre encore des *zouaves* et des mulets ; de très loin il avait aperçu des villes blanches sur des sables ou des montagnes. Il était même descendu de sa hune pour regarder curieusement des hommes très bruns, drapés de voiles blancs, qui étaient venus dans des barques pour vendre des fruits : les autres lui avaient dit que c’étaient ça, les Bédouins. “

Био је фасциниран и огромном флотом, међу којом је било и француских бродова, коју је видео у Порт Саиду, а која је за њега такође била нешто ново и егзотично, пошто у Бресту, Нанту, Пемполу и Плубазланеку, односно у Бретањи, одакле су кретали на Исланд, никада није било толико бродова:

---

²³¹ Pêcheur d’Islande, стр.127

„ Un jour, on était arrivé à une ville appelée Port-Saïd. Tous les pavillons d'Europe flottaient dessus au bout de longues hampes, lui donnant un air de Babel en fête, et des sables miroitants l'entouraient comme une mer. On avait mouillé là à toucher les quais, presque au milieu des longues rues à maisons de bois. Jamais, depuis le départ, il n'avait vu si clair et de si près le monde du dehors, et cela l'avait distrait, cette agitation, cette profusion de bateaux. «²³²

На путу до Индије, пуно француских морепловаца је умрло од исцрпљености, али Силвестер ипак стиже жив и здрав у Кину. Лоти је чак зачинио причу тако што је навео да је Силвестер срео два Исланђанина са којима се дружио док је чекао да крене у војну службу.

У Пемполу се врше припреме за одлазак риболоваца на Исланд, који увек крећу 01. марта. Стицајем околности, током овог Јановог зимског одмора у Бретањи, Јан и Гауд се нису срели. Јан је пре пута наменски дошао у њену кућу и отворено јој рекао да нису из „исте класе“ зато што му је било жао да га чека да би се венчали.

„ C'est que Yann était en bas, à causer avec son père. Elle l'avait vu venir, et elle entendait vaguement résonner sa voix. ....

– Monsieur Yann, je voudrais vous parler, s'il vous plaît.

– À moi !... mademoiselle Gaud ?... dit-il en baissant la voix, portant la main à son chapeau.

.....

Elle essaya de continuer :

– Le soir du bal où nous étions ensemble, vous m'aviez dit au revoir comme on ne le dit pas à une indifférente... Monsieur Yann, vous êtes sans mémoire donc... Que vous ai-je fait ?...

– Non, mademoiselle Gaud, répondit-il à la fin en se dégageant avec une aisance de fauve.

– Déjà j'en ai entendu dans le pays, qui parlaient sur nous... Non, mademoiselle Gaud... Vous êtes riche, nous ne sommes pas gens de la même classe. Je ne suis pas un garçon à venir chez vous, moi...

Elle lui pardonnait, et aucune haine n'était mêlée à son amour désespéré pour lui... «²³³

²³² Pêcheur d'Islande, стр. 139 и 140

²³³ Pêcheur d'Islande, стр. 148

У XII поглављу пратимо Јана на Исланд, уз лотијевске фантазмагоричне придеве и то одмах у првој реченици:

„ La mer, la mer grise. “, а заплет се наставља кроз писмо које Силвестер, који је већ у Кини, добија од своје баке и из ког сазнајемо да је Гауд остала без оца и без иметка, да мора да ради пошто је сиромашна и да ни у овој констелацији није прилика за Јана.

Оно што је фасцинантно на тематском плану јесте Лотијево мајсторско преношење радње са једног на други крај света – на истој страници смо у Француској, на Атланском океану, односно на путу за Исланд, у Кини. Ови скокови свакако су један од тематско-стилских елемената егзотичности којима одише Лотијев роман.

На почетку трећег дела романа, опет смо у Кини, са Силвестером, који је тамо први пут. И самом опису борбе и звуку испаљених метака, Лоти успева да дода нијансу егзотичности: „ Ces balles qui vous arrivent sonnent autrement que celles que l’on tire soi-même: le coup de feu, parti de loin est atténué, on ne l’entend plus ; alors on distingue mieux ce petit bourdonnement de métal, qui file en traînée rapide, frôlant vos oreilles... Et *dzinn* encore, et *dzinn* ! “²³⁴

И не само звуку метака који лете кроз ваздух, него и звуку који се чује када се меци забијају у пиринчана поља, што Силвестера подсећа на звук који производи лед када удара о земљу у његовој отаџбини:

„... Et *dzinn* encore, et *dwinn* ! il en pleut maintenant des balles. Tout près des marins, arrêtés net, elles s’enfoncent dans le sol inondé de la rivière, chacune avec un petit flac de grêle, sec et rapide, et un léger éclaboussement d’eau.“²³⁵

Као и увек, Лоти покушава да нам дочара сваку ситницу коју може, тако да овај напад на француску војску користи да наброји различите називе за становнике Кине, конкретно за војнике који су их напали:

---

²³⁴ Pêcheur d’Islande, стр. 159

²³⁵ Pêcheur d’Islande, стр. 159 и 160

„ - Les Chinois ! (Annamites, Tonkinois, Pavillons-Noirs, pour les matelots, tout cela c'est de la même famille chinoise). “²³⁶

Критичари Лотијевог опуса нису пропустили да напомену да су *Tonkinois*, односно становници покрајине Тонкин, након завршетка рата са Кином (1885. год.), постали део Француске Индокине (1887. године). Ова додатна објашњења не дају негативну конотацију Лотијевом делу јер је просто било немогуће сваки детаљ описати и у ономе што је био, што јесте у тренутку када је писан роман и што је постао касније, можда док је роман још био у настајању.

Егзотичност кинеских пејзажа у тренутку прекида ватре, приближава француским пејзажима, јер све се дешава под једним небом. Поновићемо да су текстови који су садржали елементе који су били егзотични за западног читаоца, садржали и елементе који су били егзотични за читаоце из „нама далеких крајева“.

Наредни цитат је управо пример тематске, стилске и лексичке реверзибилне егзотичности:

“ Et comme dans tous les pays du monde, certaines choses sont toujours et éternellement les mêmes, - le gris des ciels couverts, la teinte fraîche des prairies au printemps, - on croirait voir les champs de France, avec des jeunes hommes courant là gâûent, pour tout autre jeu que celui de la mort. “²³⁷

У наредном пасусу је и користио придев *exotique* како би дочарао далеке крајеве у којима су се борили француски војници: “ Mais, à mesure qu'ils s'approchent, ces bambous montrent mieux la finesse exotique de leur feuillée, ces toits de village accentuent l'étrangeté de leur courbure, et des hommes jaunes, embusqués derrière, avancent, pour regarder, leurs figures plates contractées par la malice et la peur ... “²³⁸

---

²³⁶ Pêcheur d'Islande, стр. 160

²³⁷ Pêcheur d'Islande, стр. 160

²³⁸ Pêcheur d'Islande, стр. 161

Силвестер је тешко рањен и враћају га у Француску. Али, он на путу умире у својој деветнаестој години „ ... et Sylvestre redevint très beau et calme comme un marbre couché.”²³⁹ Сахрањен је у Сингапуру.

На страницама на којима Лоти описује његову смрт, наилазимо управо на оно што је наведено на почетку анализе овог романа: смрт побеђује, на мору, а временске прилике су у овом кадру у потпуној супротности са радњом коју пратимо. Док Силвестер умире, Јан је смирен и по мирном времену лови бакалар на Исланду.

За читаоца је свакако интересантно да сазна и шта је породица погинулих француских војника добијала. Силвестерова бака је добила кутију са стварима које су биле уз њега када је преминуо и додатних педесет суа:

„ Vint la tour de la petite boîte sacrée, qu'on adjugea cinquante sous. On en avait retiré, pour remettre à la famille, les lettres et la médaille militaire ; mais il y restait le cahier des chansons, le livre de Confucius, et le fil, les boutons, les aiguilles, toutes les petites choses disposées là par la prévoyance de grand'mère Yvonne pour réparer et recoudre.”²⁴⁰

Оно што је свакако интересантно јесте да је ту било и једно Конфуцијево дело, Можда само као жеља лотија да тадашњем читаоцу приближи Конфуцијево мисао и потврди постојање различитих вероисповести које су светским путницима, макар и да су они само необразовани бретонски војници, ширили видике и приближавали оно што је било далеко и егзотично.

У наставку описа путовања на Исланд, егзотика се огледа на лексичком плану, конкретно на специфичној употреби неуобичајених именица, придева и глагола:

„ La mer pendant son repos mystérieux et son sommeil, se dissimulait sous les teintes discrètes qui n'ont pas de nom. “

„ cette marbure unique du ciel ...“

„ ... où flottaient ensemble les rêves indicibles et les croyances primitives...“

²³⁹ Pêcheur d'Islande, стр. 169

²⁴⁰ Pêcheur d'Islande, стр. 173

„A contempler ce nuage, il sentait venir une tristesse profonde, angoissée, pleine d’inconnu et de mystère, qui loui glaçait l’âme ;“

„ ... au milieu de ces vapeurs immobiles.“

„ La vie était saine et rude ; ce froid plus piquant augmentait le bien-être du soir.“²⁴¹

Елементи реверзибилне егзотичности стално су присутни. Јан обавља свој посао на Исланду, а увече размишља о Француској и спаја два краја света са елементима који су егзотични за сваког од њих:

„ A cette saison de fin d’août, il y a comme un alanguissement de pays chaud qui remonte du midi vers le nord ; il y a des soirées lumineuses, des reflets du grand soleil d’ailleurs qui viennent traîner jusque sur la mer bretonne. Très souvent, l’air est limpide et calme, sans aucun nuage nulle part.“²⁴²

Цикличне репетиције смрти која је омнипрезентна, јављају се и у описима Јанових реакција и размишљања када сазнаје за смрт пријатеља: „ ... Dans son idée à lui (à Yann), la mort finissait tout...“²⁴³

„Исланђани“ су се вратили, и Лоти, као да као писац оклева да ли да јунак романа запроси своју Гауд, на тридесетак страна романа описује Плубазланек, његове становнике и свакодневне обавезе. И коначно, повезујући Исланд, новац и своју љубав, Јан проси Гауд:

„- Si vous voulez toujours ... La pêche s’est bien vendue cette année, et j’ai un peu d’argent devant moi ...“

.....

-Nous pourrions faire notre mariage, mademoiselle Gaud, si vous vouliez toujours.“²⁴⁴

Гауд је једва имала снаге да прихвати, не зато што то није желела, него зато што није могла да верује. Венчање и шест дана које су младенци провели заједно пре Јановног одласка на Исланд Лоти описује на четрдесетак страна.

²⁴¹ Pêcheur d’Islande, стр. 186, 187, 188, 192 и 193

²⁴² Pêcheur d’Islande, стр. 201

²⁴³ Pêcheur d’Islande, стр. 188

²⁴⁴ Pêcheur d’Islande, стр. 227

Као и сваке године, Јан одлази на Исланд, али га Гауд сада први пут прати (почетак V поглавља).

У описима опраштања, оно што је за ову анализу романа интересантно јесте чињеница да су бродови, као и у другим његовим делима, имали женска имена: *La Marie*, *La Léopoldine*, *La Marie-Jeanne*, *L'Iphigénie*.²⁴⁵ Тако претпостављамо да је Лоти и на овај начин покушао да искаже своју наклоност, велику љубав и поштовање према женама.

И на крају романа, сусрећемо се са апсолутно неспојивим описима чињеница: Јан умире на далеком Исланду, а опис мора као колевке у потпуној је супротности са суровошћу смрти која односи главног јунака. Осим ове лотијевске вештине приповедања присутни су и неочекивани придеви уз именице и компарације:

- „ *ces nocés monstrueuses* “ ,
- „ *sa femme de chair, s'était défendu, dans une lutte de géant, contre cette épousée de tombeau* “ ,
- „ *comme un taureau qui râle* “ и кроз шире пасаже:
- „Une nuit d'août, là-bas, au milieu d'un grand bruit de fureur, avaient été célébrées ses nocés avec la mer.

Avec la mer qui autrefois avait été aussi sa nourrice ; c'était elle qui l'avait bercé, qui l'avait fait adolescent large et fort, - et ensuite elle l'avait repris, dans sa virilité superbe, pour elle seule. Un profond mystère avait enveloppé ces nocés monstrueuses. Tout le temps, des voiles obscurs s'étaient agités au-dessus, des rideaux mouvants et tourmentés, tendus pour cacher la fête ; et la fiancée donnait de la voix ; faisait toujours son plus grand bruit horrible pour étouffer les cris.

Lui, se souvenait de Gaud, sa femme de chair, s'était défendu, dans une lutte de géant, contre cette épousée de tombeau. Jusau'au moment où il s'était abandonné, les bras ouverts

---

²⁴⁵ Pêcheur d'Islande, стр. 246 и 247

pour la recevoir, avec un grand cri profond comme un taureau qui râle, la bouche déjà emplie d'eau ; les bras ouverts, étendus et raidis pour jamais.

Et à ses noces, ils y étaient tous ceux qu'il avait convié jadis. Tous, excepté Sylvestre, qui lui, s'en était allé dormir dans des jardins enchantés, - très loin, de l'autre côté de la Terre...

F I N „²⁴⁶

Јан се није вратио. Умро је раширених руку грлећи море као да грли своју Гауд. Оваквим крајем Лоти је објединио оно чиме је овај роман обојио егзотичним бојама, а то је стална присутност смрти, мора и љубави.

---

²⁴⁶ Pêcheur d'Islande, стр.294 и 295

2.8. *Mme Chrysanthème*

Као морнаричком официру, што му је, поред тежње свих уметника тог времена да буду *quelque part ailleurs, quelque part plus haut* и пружио могућност да се и физички отисне ка ономе што га је привлачило, пружио му је могућност да кроз своја дела споји, за то време можда још увек неспојиво, Француску и Јапан.

Први део Лотијеве трилогије о Јапану, „*Mme Chrysanthème*“ - „*Госпођа Хризантема*“, аутобиографски је роман о његовом првом путовању у Јапан и животу са осамнаестогодишњом Јапанком *Oikané-San*, тј. *Kikou-San*, госпођом Хризантемом, са којом се венчао дан пошто је стигао у Нагасаки, 10. јула 1885., године и коју ће напустити 18. септембра, после непуна два месеца брака.

Објављен наредне, 1886. године, након светске изложбе у Паризу, на којој су уметнички предмети из Јапана изазвали опште одушевљење и роман *Mme Chrysanthème* доживеће огроман успех.

Лоти је био писац преосетљив на боје, облике, мирисе и звуке и који у првој посети Јапану није скоро уопште разумео јапански језик, тако да је само описивао доживљај виђеног, а не и унутрашња осећања жена тадашњег Јапана.

Као и други његови романи, стилски и лексички, егзотичан је и сам почетак и овог Лотијевог дела због употребе специфичних компарација и епитета који се односе на Јапан:

- „comme une lourdeur en l’air, comme un voile pesant sur les eaux “,

и епитета који се односе на планине око Нагасакија, јединог града који је тада био отворен за странце:

- „des silhouettes tout à fait opaques “,
- „Ce ne fut d’abord qu’une série de petits sommets roses (l’archipel avancé des Fukaï au soleil levant). Mais derrière, tout le long de l’horizon, on vit bientôt comme une lourdeur en l’air, comme un voile pesant sur les eaux : c’était cela, le vrai Japon, et peu à peu, dans cette sorte de grande nuée confuse, se découpèrent des silhouettes tout à fait opaques qui étaient les montagnes de Nagasaki.“ ²⁴⁷

---

²⁴⁷ Loti, P., (2001), *Madame Chrysanthème*, Gallimard, Paris, стр.8. У даљем тексту сигла : *Madame Chrysanthème*, стр.

Синтаксички и фонетски ниво, такође се преплићу од првих страна романа, осликавањем Јапана бојама егзотизма :

„ Quel pays de verdure et d’ombre, ce Japon, quel Eden inattendu ! “²⁴⁸

Нижу се описи свега што Лоти види, уз употребу егзотичних придева:

- „Et nous entrions maintenant dans une espèce de couloir *ombreux* “,

.....

„ d’un décor tout en profondeur, *extrêmement* beau“ и експлицитно употребљене именице „чудо, нешто што је чудновато“ :

„ entre deux rangées de très hautes montagnes, qui se succédaient avec une *bizarrierie* symétrique “ ...²⁴⁹

Фасцинација Јапаном огледа се на првим страницама романа, пре самог пристајања у луку преко описа специфичних бродова, које је до тада Лоти виђао можда само на етегамијима или естампама и то једино у малим галеријама или по становима и кућама у Француској.

Маестрално је спојио контрастне боје, у овом примеру снежно белу и интензивно зелену. Ту су и фасцинантна поређења бродске крме, за коју је иначе сматрао да је веома компликована и средњевековних бродова католичких катедрала:

„ Nous frôlions au passage des peuplades de grandes jonques, qui glissaient tout doucement, poussées par des brises imperceptibles ; sur l’eau à peine froissée, on ne les entendait pas marcher ; leurs voiles *blanches*, tendues sur des vergues horizontales, retombaient mollement, drapées à mille plis comme des stores ; leurs *poupes* compliquées se relevaient en château, comme celles des *nefs* du moyen âge. Au milieu du *vert intense* de ces murailles de montagnes, elles avaient une *blancheur neigeuse*. “²⁵⁰

Као што ће током целог романа бити опследнут придевом *petit/petite* (мали, мала), тако је у уводу, а и касније, изузетно прилежан и у понављању придева *blanc/blanche* (бео, бела):

„ Ces jonques qui passaient, si *blanches* sur le fond sombre des feuillages, étaient manoeuvrées sans bruit, merveilleusement, par de petits hommes jaunes, tout nus avec de longs cheveux peignés en bandeaux de femme. “²⁵¹

Оно што је потребно да се каже јесте да оба ова придева, али и остале, увек користи преко контраста, као стилске фигуре којом паралелним постављањем супротности узајамно појачава значење и једног и другог наведеног појма, у овом случају придева, односно именица на коју се придеви односе.

²⁴⁸ Madame Chrysanthème, стр. 10

²⁴⁹ Madame Chrysanthème, стр. 9

²⁵⁰ Madame Chrysanthème, стр. 9

²⁵¹ Madame Chrysanthème, стр. 10

Овде само можемо да верујемо Лотијевом опису радника на пољима, будући да је управо завршио са описом приближавања обали Јапана, тако да је заиста необично да је одмах могао да запази овакве детаље, као што је звук косе и других алатки којима се служе док обрађују пиринчана поља.

Лоти је заиста био од самог почетка опчињен Јапаном и његовом природом, и то не крије употребљавајући изузетно „јаке“ придеве, именице и компарације да би то и описао: *une étrangeté, l'invraisemblance, bizarre*:

„Toute cette nature exubérante et fraîche portait en elle même une étrangeté japonaise ; cela résidait dans je ne sais quoi de bizarre qu'avaient les cimes des montagnes et, si l'on peut dire, dans l'invraisemblance de certaines choses trop jolies. “

„Des arbres s'arrangeaient en bouquets, avec la même grâce précieuse que sur les plateaux de laque. De grands rochers surgissaient tout debout, dans des poses exagérées, à côté de mamelons aux formes douces, couverts de pelouses tendres : des éléments disparates de paysage se trouvaient rapprochés, comme dans les sites artificiels.“²⁵²

Прецизним одабиром придева и структура, Лоти је довео до тога да се егзотичност током целог романа испољава кроз лексику. Због великог броја изузетно интересантних примера током рада ће илустрација и објашњавање лексичке егзотичности заузети значајно место.

Одушевљавају га и сакралне и световне грађевине, што је резултирало, као што смо навели на претходној страници, употребом интересантних, а слободно можемо рећи и егзотичних придева – *mystérieuse, inconnus et incompréhensibles* ...:

„ ... Et, en regardant bien, on apercevait çà et là, le plus souvent bâtie en porte-à-faux au-dessus d'un abîme, quelque vieille petite pagode mystérieuse, à demi cachée dans le fouillis des arbres suspendus cela surtout jetait dès l'abord, aux nouveaux arrivants comme nous, la note lointaine et donnait le sentiment que, dans cette contrée, les Esprits, les Dieux des bois, les symboles antiques chargés de veiller sur les campagnes, étaient inconnus et incompréhensibles ...“²⁵³

Нагасаки му се није допао у тој мери да је у опису изнео изузетно негативне емоције:

- „ Mais, mon Dieu, que tout ce monde était laid, mesquin, grotesque ! “
- „ . . . des milliers et des milliers de maisonnettes noirâtres, un fouillis d'un aspect un peu étrange d'où émergent çà et là de plus hautes toitures peintes en rouge sombre : probablement le vrai, le vieux Nagasaki japonais qui subsiste encore. “²⁵⁴

Лоти је био претерано запрепашћен оним што је видео, јер се богата јапанска цивилизација с краја XIX, налазила на завршетку Едо Бакуфу, или Шогунат Токугава раздобља које је трајало 268 година.

²⁵² Madame Chrysanthème, стр. 10

²⁵³ Madame Chrysanthème, стр. 11

²⁵⁴ Madame Chrysanthème, стр. 12

У овом раздобљу јапанске историје цар је био само *de iure* владар Јапана, а *de facto*, ту дужност је обављао шогун из породице Токугава која је дала петнаест шогуна, који су били еквиваленти диктатора, али више у данашњем, него у античком смислу. Центар војне владе - бакуфу, био је у граду Едо, односно данашњем Токију.

Шогунат који је почетком 17. века основао Токугава Ијејасу, у страху од страних утицаја, посебно Шпаније и Португалије, ограничио је трговину и прекинуо све везе са католичком Европом.

Токугавини шогуну су намеравали да развију трговину, док су кланови као што је Шимазу из Сацуме, желели да сузбију све покушаје контакта са странцима.

Самураји су постали војска шогуната, али нису имали непријатеља за борбу. У наредном веку њихова моћ је опала, у поређењу са јачањем трговачке класе, која такође слаби појавом европских и америчких бродова у водама Јапанског морам, у првој половини XIX века.

Дошло је и до грађанског рата у ком је шогунат Токугава свргнут са власти, а цару враћен стари положај.

Међутим, уместо потискивања варвара, оснивачи модерног Јапана су схватили да је сарадња са странцима неопходна нацији да би опстала. Стара пракса постојања привилеговане класе самураја је прекинута.

Саиго Такамори, један од незадовољних самураја повео је 1877. побуну Сацума против народне војске, а након што је побуна угушена, Саиго је извршио самоубиство.

Затворена цивилизација, о којој Европа није пуно знала, стога је Лотију сигурно и била чудна:

„ Après les premières agitations qui, à bord, suivent toujours les mouillages – (embarcations à mettre à la mer ; échelles, tangons à *pousser dehors*) – nous n’avions plus rien à faire qu’à regarder. Et nous nous disions : Où sommes-nous vraiment ? – Aux États-Unis ? – Dans une colonie anglaise d’Australie, – ou à la Nouvelle-Zélande ? “²⁵⁵

---

²⁵⁵ Madame Chrysanthème, стр. 12

Идиоми су присутни од самог почетка. У опису искрцавања на острво Кјушу, односно, уласка у Нагасаки:

„ On m’avait prévenu : ce sont simplement des *djins* qui se disputent l’honneur de ma préférence ; cependant je suis saisi de cette attaque brusque, de cet accueil du Japon pour une première visite. (Des *djins* ou des *djin-richisans*, cela veut dire des hommes-coureurs traînant de petits chars et voiturant des particuliers pour de l’argent ; se louant à l’heure ou à la course, comme chez nous les fiacres.)

Leurs jambes sont nues jusqu’en haut, – aujourd’hui très mouillées, – et leur tête se cache sous un grand chapeau de forme abat-jour. Ils portent un manteau waterproof en paillason, tous les bouts de paille en dehors, hérissés à la porcépic; on les dirait habillés avec le toit d’une chaumière. – ils continuent de sourire, attendant mon choix. „²⁵⁶

„ - *Nidzoumi !* (les souris !), dit Chrysanthème. "²⁵⁷

Понављају се и егзотични описи, али сада се уместо именице, нпр. користи придев из исте породице речи:

„ ... une dizaine d’êtres *étranges*, ...“²⁵⁸

„ - Les herbes, les fleurettes qui bordent le chemin me sont *étrangères* ;“²⁵⁹

Испреплетана тематско-лексичка егзотичност присутна је, као што је већ речено, од самог почетка романа, али из странице у страницу мења свој фокус – са описа природе прелази на обичаје, затим на становнике и у овом примеру, конкретно на Лотијева запажања у вези са јапанским језиком.

Своју немоћ можда, јер Лоти је имао свакодневне обавезе у служби, или сусрет са језиком који не може да се упореди са језицима са којима се до сада сусретао (у Африци се наравно сусретао само са говорним обликом који је, претпоставља се, фонетски записивао), произвели су реченицу из другог пасуса која у неку руку одаје и Лотијев страх од непознатог, благи бес што не може да проникне у идеограме јапанског језика, и да својим читаоцима пружи информацију о томе да ли јапански језик заиста у правој мери осликава лепоту предмета и бића којима је окружен на сваком кораку:

„ Tout cela est presque joli à dire ; écrit, tout cela fait presque bien. – En réalité, pourtant, non ; il y manque je ne sais quoi, et c’est assez pitoyable.

Dans d’autres pays de la terre, en Océanie dans l’île délicieuse, à Stamboul dans les vieux quartiers morts, il me semblait que les mots ne disaient jamais autant que j’aurais voulu dire, je me débattais contre mon impuissance à rendre dans une langue humaine le charme pénétrant des choses. “²⁶⁰

²⁵⁶ Madame Chrysanthème, стр. 19

²⁵⁷ Madame Chrysanthème, стр. 49

²⁵⁸ Madame Chrysanthème, стр. 16

²⁵⁹ Madame Chrysanthème, стр. 20

²⁶⁰ Madame Chrysanthème, стр. 46

„ Ici, au contraire, les mots, justes cependant, sont trop grands, trop vibrants toujours ; les mots embellissent. Je me fais l'effet de jouer pour moi-même quelque comédie bien piètre, bien banale, et, quand j'essaie de prendre au sérieux mon ménage, je vois se dresser en dérision devant moi la figure de M. Kangourou, agent matrimonial, à qui je dois mon bonheur. “²⁶¹

За овакву Лотијеву реакцију према јапанском језику, за време у ком је писан роман, можемо рећи да уопште није чудна, свесни чињенице да се јапански језик развијао на јапанским острвима и то у дугогодишњој изолацији која је, као што је наведено на претходним странама, била последица и политике која је вековима била присутна у Јапану.

Наведену негативну реакцију, опет у духу егзотичног, Лоти је ублажио двадесетак страница касније, завршавајући опис повратка са забаве на које је одлазио готово свако вече:

„ Pour raconter fidèlement ces soirées-là, il faudrait un langage plus maniéré que le nôtre ; il faudrait aussi un signe graphique inventé exprès, que l'on mettrait au hasard parmi les mots, et qui indiquerait au lecteur le moment de pousser un éclat de rire, – un peu forcé, mais cependant frais et gracieux... “²⁶²

На самом почетку анализе овог романа навели смо да се Лоти, као што је у неким својим романима понављањем наведених личних именица, личном заменицом појачавао стилски моменат егзотичног, овде служио понављањем придева, конкретно придева „*petit, s / petite, s* “.

Потребно је да напоменемо да су се бројне књижевне расправе водиле управо о употреби овог придева који Лоти од самог предговора користи не само за опис Јапанки, већ и за сам Јапан. Стога ће током анализе овог дела овај придев бити често присутан, имајући у виду да је имао основну функцију наглашавања егзотичног.

И сам Лоти ће при крају књиге признати да је можда претерано користио овај придев, али да није могао другачије зато што су према њему само три речи осликавале Јапан: *petit* - мали, *mièvre* - ситан, *mignard* - љубак:

„ J'abuse vraiment de l'adjectif petit, je m'en aperçois bien ; mais comment faire ? – En décrivant les choses de ce pays-ci, on est tenté de l'employer dix fois par ligne. Petit, mièvre, mignard, – le Japon physique et moral tient tout entier dans ces trois mots-là... “²⁶³

²⁶¹ Madame Chrysanthème, стр. 47

²⁶² Madame Chrysanthème, стр. 62

²⁶³ Madame Chrysanthème, стр. 147

Посебну, карактеристичну лотијевску ноту, овом тексту је додао тако што је пасус који цитирамо започео придевом „*grand*“ и самим тим наставио алтернативну употребу стилских фигура, специфичну за цео његов опус. Овде је реч о контрасту и анафори, при чему Лоти исте придеве понавља одмах иза запете, а не на почетку стиха, будући да је реч о прозном тексту:

„ Oh ! le spectacle singulier : évidemment de jeunes élégants de Nagasaki en train de faire la grande fête clandestine ! Dans un appartement aussi nu que le mien, ils sont là une douzaine assis en rond par terre ; longues robes en coton bleu à manches pagodes, longs cheveux gras et plats surmontés d’un chapeau européen de forme melon ; figures niaises, jaunes, épuisées, exsangues. À terre, une quantité de *petits* réchauds, de *petites* pipes, de *petits* plateaux de laque, de *petites* théières, de *petites* tasses ; – tous les accessoires et tous les restes d’une orgie japonaise ressemblant à une dînette d’enfants. „²⁶⁴

Непосредно затим поново употребљава придев *petit / petite* и именицу *мачка*, присутну на великом броју страница у скоро свим његовим делима - *Roman d’un Spahi*, *Le mariage de Loti*, како би исказао свој доживљај жене тадашњег Јапана:

„ Elles me font manger, les *petites* femmes, riant beaucoup ... “²⁶⁵

и своју Madame Chrysanthème:

„ Naturellement elle ne comprenait pas. Avec une câlinerie *de petit chat* ... “²⁶⁶

Чак су му и стреле које су пролетале поред њега, као и на самом почетку романа, изазивале осећај тихог звука, који га није плашио:

„ On entend filer chaque flèche avec un bruissement d’aile d’oiseau ; – ensuite, un petit coup sec, et le but est touché, toujours... “²⁶⁷

Осим придева *petit / petite*, као што смо навели, често употребљава и придев *blanc / blanche*:

„ Nous traversons la première cour du temple, dans laquelle sont deux tourelles de porcelaine blanche. “²⁶⁸

„ Chrysanthème, ayant achevé sa cigarette et sa tasse de thé, désire se refaire la main, elle aussi, à cet exercice de l’arc, encore en honneur parmi les jeunes femmes. – Alors un vieux bonhomme, qui est le gardien du tir, lui choisit ses meilleures flèches, emplumées de blanc et de rouge, ... „²⁶⁹

²⁶⁴ Madame Chrysanthème, стр. 24

²⁶⁵ Madame Chrysanthème, стр. 25

²⁶⁶ Madame Chrysanthème, стр. 50

²⁶⁷ Madame Chrysanthème, стр. 56

²⁶⁸ Madame Chrysanthème, стр. 53

²⁶⁹ Madame Chrysanthème, стр. 55

И у овом и у наредном примеру маестрално наставља да спаја контрастне боје:

„Le plus répandu dans cet ensemble multicolore est celui qui est *blanc* à boule *rouge* : il représente cet *Empire du Soleil Levant* où nous sommes.“²⁷⁰

У наведеном примеру употребе придева *blanc / blanche*, односу описа јапанске заставе, можемо да кажемо да наилазимо и на елементат културолошке егзотичности будући да је јапанска застава и данас симбол једноставности и различитости.

„ Nous prenons place à une table, sous une tente de toile noire ornée de grandes lettres blanches (aspect funéraire)... “²⁷¹

У овом роману Лоти често користи и придев *rose* :

„ Ce ne fut d’abord qu’une série de petits sommets *roses* (l’archipel avancé des Fukaï au soleil levant). “²⁷²

„ Ninive, il contraste absolument avec les mièvreries d’alentour. Nous grimpons, nous grimpons, – Chrysanthème nonchalante, faisant la fatiguée sous son ombrelle de papier où des papillons roses sont peints sur un fond noir. “²⁷³

На вечери код „господина Кенгура“, код кога је Лоти отишао како би пронашао девојку којом би се оженио, женска имена која се спомињу су имена цвећа и воћа, као што се и он интересантно зове господин Кенгур: *Mademoiselle Jasmin, mademoiselle Oeillet, mademoiselle Abricot, madame Prune* и наравно, *mademoiselle Chrysanthème*.

Лоти је за своју супругу изабрао *mademoiselle Chrysanthème* и обавезао се да сваког месећа плаћа и додатну суму у износу од 20 пиастра.

Прилично сведен опис Лотијеве супруге налазимо тек у наредном поглављу. Без обзира на то што је опис крајње концизан, садржи елементе који су карактеристични за јапански начин облачења и опис класичног јапанског инструмента:

„ Chrysanthème entretient les fleurs dans nos vases de bronze, s’habille avec une certaine recherche, porte des chaussettes à orteil séparé, et joue tout le jour d’une sorte de guitare à long manche qui rend des sons tristes ... “²⁷⁴

У наставку, док описује њихов стан, своју сада супругу, делимично у пејоративном смислу, поново користи анафору и то са истим придевом *petit* :

„Chez nous, cela ressemble à une image japonaise : rien que des *petits* paravents ; des *petits* tabourets bizarres supportant des vases avec des bouquets ... “²⁷⁵,

²⁷⁰ Madame Chrysanthème, стр. 54

²⁷¹ Madame Chrysanthème, стр. 53

²⁷² Madame Chrysanthème, стр. 8

²⁷³ Madame Chrysanthème, стр. 53

²⁷⁴ Madame Chrysanthème, стр. 42

²⁷⁵ Madame Chrysanthème, стр. 43

затим: „ ... Ma/ Cette *petite* Chrysanthème“ ²⁷⁶

„ Chrysanthème est à part, parce qu'elle est triste. Qu'est-ce qui peut bien se passer dans cette *petite* tête ? Ce que je sais de son langage m'est encore insuffisant pour le découvrir. D'ailleurs, il y a cent à parier qu'il ne s'y passe rien du tout. – Et quand même, cela me serait si égal !... “

„ Je l'ai prise pour me distraire, et j'aimerais mieux lui voir une de ces insignifiantes *petites* figures sans souci comme en ont les autres. “ ²⁷⁷

„ ...à côté de cette *petite* personne pinçant les cordes de sa guitare à long manche... “²⁷⁸

У наредном пасусу којим илуструјемо употребу овог придева којим Лоти дочарава фризура Јапанки, које су, наравно, за припадника западне цивилизације биле егзотичне, чак два пута користи придев *petit*. Надимак, ако тако можемо да га назовемо, који даје младим Јапанкама које су дошле на забаву, нема у Лотијевом делу пејоративну конотацију, без обзира на одређене опаске критичара његовог опуса.

„ Oui, vues de dos, elles sont mignonnes ; elles ont, comme toutes les Japonaises, des *petites* nuques délicieuses. Et surtout elles sont drôles, ainsi rangées en bataillon. En parlant d'elles, nous disons : « Nos *petits* chiens savants », et le fait est qu'il y a beaucoup de cela dans leur manière. “²⁷⁹

Чести су скокови у његовим делима, као и у овом. Са описа забаве прелази на опис радника који у својим радњама ручно производе одређене предмете, што је за западну цивилизацију непојмљиво. Али увек је присутно нешто што повезује ове супротности, а то је наведени придев *petit / petite* :

„ Et toute sorte de *petits* métiers impayables exercés à la vue du public, à l'aide de procédés primitifs, par des artisans à l'air bonhomme. “²⁸⁰

Као што смо навели на претходним странама, за разлику од других језика које је Лоти са лакоћом усвајао, овде у неколико наврата понавља да је за одређену врсту комуникације, а посебно када је реч о двоје који се воле, комуникација на страном језику често и непотребна.

Зато и не наилазимо на честу контекстуалну употребу идиома, него их овде Лоти употребљава само да би показао да је ипак у одређеној мери савладао основе јапанског језика.

Ево и примера:

²⁷⁶ Madame Chrysanthème, стр. 44

²⁷⁷ Madame Chrysanthème, стр. 45

²⁷⁸ Madame Chrysanthème, стр. 48

²⁷⁹ Madame Chrysanthème, стр. 60

²⁸⁰ Madame Chrysanthème, стр. 60

„ Le plus fin de nous tous a été Louis de S.... Jadis ayant pratiqué le Japon et s’y étant marié, il se contente aujourd’hui d’être l’ami de nos femmes ; il en est le *Komodachi taksan takai*, l’ami très haut (comme elles disent à cause de sa taille, qui est excessive et manque un peu d’ampleur). Parlant japonais mieux que nous, il est leur confident intime ; il trouble ou raccommode à volonté nos ménages et se divertit beaucoup à nos dépens. “²⁸¹

Али и да би усмерио нашу пажњу на различитост култура народа, на различитост која онда када је то потребно, доприноси егзотичности и која у ствари свему што се описује, дају конотацију позитивног.

„ Cet *ami* ... complète cet assemblage disparate que nous sommes.“²⁸²

У последњој новели из трилогије о Јапану, „Troisième jeunesse de Mme Prune“, биће више анализирана и цитирана властита имена, али свакако, не смемо ни сада да их занемаримо. Господин Шећер и госпођа Шљива, „M. Sucre et madame Prune*, mon propriétaire et sa femme, његов газда и газдарица ... „

* *En japonais : Sato-San et Oumé-San.*

За Лотија су необичне и религиозне активности које у сопственој кући практикују његови станодавци:

„ Confits tous deux en dévotion shintoïste, toujours à genoux devant leur autel familial, toujours occupés à dire aux Esprits leurs longues oraisons, en claquant des mains de temps en temps pour rappeler autour d’eux ces essences inattentives qui flottent dans les airs.“²⁸³

Осим на обичајној равни, егзотичност се огледа и на културолошкој. Лоти је вероватно први пут је видео бонсаи дрвеће које је на њега оставило снажан утисак и који је описао као патуљасто дрвеће са необичним цветовима:

„ À leurs moments perdus, cultivent, dans des petits pots de faïence peinturlurée, des arbustes nains, des fleurs invraisemblables qui le soir sentent très bon. “²⁸⁴

Као што смо већ навели, можда и опседнут бојама, облицима, мирисима и звуцима, током своје прве посете Јапану, Лоти је лутао у осећањима према далекој земљи у коју с почетка није волео и што је јасно истицао, као што смо већ описали, а затим је почела да му се допада, што такође не крије:

„ Oh ! les belles nuits claires, les belles lueurs roses sous cette lune merveilleuse, les belles ombres bleues, dans les fouillis épais de ces arbres... Et, du haut de notre véranda, comme cette ville était jolie à regarder dormir !... “²⁸⁵

²⁸¹ Madame Chrysanthème, стр. 63

²⁸² Madame Chrysanthème, стр. 63

²⁸³ Madame Chrysanthème, стр. 64

²⁸⁴ Madame Chrysanthème, стр. 64

²⁸⁵ Madame Chrysanthème, стр. 67

У овом контексту напомињемо и да је цело XVII поглавље посветио звуку цврчака који га је даноноћно пратио и ком је такође додао ноту фонетске егзотичности, будући да је Лоти боравио у граду у који су цврчци, према његовим речима из пасуса који ћемо навести долазили са обала и са две суседне планине. За Лотија је уствари карактеристичан звук Јапана био звук цврчака и понекад и птица:

„ Toujours ce bruit de cigales, strident, immense, éternel, qui sort nuit et jour de ces campagnes japonaises. Il est partout et sans cesse, à n'importe quelle heure brûlante de la journée, à n'importe quelle heure fraîche de la nuit. Au milieu de la rade, dès notre arrivée, nous l'avions entendu qui nous venait à la fois des deux rives, des deux murailles de vertes montagnes. Il est obsédant, infatigable ; il est comme la manifestation, le bruit même de la vie spéciale à cette région de la terre. Il est la voix de l'été dans ces îles ; il est un chant de fête inconscient, toujours égal à lui-même, et ayant constamment l'air de s'enfler, de s'élever, dans une plus grande exaltation du bonheur de vivre.

Il est, pour moi, le bruit caractéristique de ce pays, – avec le cri de cette espèce de gerfaut qui, lui aussi, avait salué notre entrée au Japon. Au-dessus des vallées et des baies profondes, ces oiseaux planent, en poussant de temps à autre leurs cris :

„ Han ! han ! han ! “ d'un timbre triste, comme au comble de l'étonnement pénible, de la douleur. – Et les montagnes répètent leur cri.²⁸⁶

Цврчци су стално присутни, готово на свакој страни, а ми ћемо навести само оне најинтересантије које показују Лотијеву опседнутост њима, када често тему о којој говори нагло прекида спомињањем цврчака. Као у следећем примеру, док описује буђење станара у кући у којој је становао:

„ Et les *cigales* ayant l'air de chanter plus fort, à cette fête de la lumière revenue.²⁸⁷

Лоти се брзо спријатељио са члановима породице своје супруге, а описе њихових састанака је користио да би пласирао идиоме које је или чуо, или савладао. Већину идиома је сада почео и да објашњава, или је само давао превод:

„ Ma famille japonaise, très nombreuse et se produisant beaucoup ; – un grand élément de distraction pour les officiers du bord qui me visitent là-haut, surtout pour le *komadachi taksan takai* (*l'ami d'une extrême hauteur*).²⁸⁸

Начин намештања и украшавања домова, такође је био необичан за Лотија. Егзотичност свакодневног живота овде је приказана описом икебане, коју је направила Хризантема, којој се Лоти дивио и за коју је признао да становници западне цивилизације не би умели да је направе.

²⁸⁶ Madame Chrysanthème, стр. 68

²⁸⁷ Madame Chrysanthème, стр. 88

²⁸⁸ Madame Chrysanthème, стр. 70

„ ... Quelle forme à part ils ont toujours, ces bouquets arrangés par Chrysanthème : quelque chose de difficile à définir, une sveltesse japonaise, une grâce apprêtée que nous ne saurions pas leur donner.“²⁸⁹

Осим икебанама, егзотичну конотацију Лоти је давао и чувеним јапанским букетима направљеним од аутохтоних врста цвећа.

Егзотичност из сфере свакодневног живота, Лоти је такође приближио западном читаоцу описом обичаја да се Јапанци обавезно изувају пре уласка у дом и описом своје супруге која се поподне одмарала, тако што је лежала на поду. Сиеста није била непозната западном, конкретно француском читаоцу - Прованса, Лангдок-Русијон, али је егзотично било то што је Madame Chrysanthème спавала на поду:

„ Elle dormait, elle, étendue par terre, suivant l’habitude de son sommeil de sieste.

... Elle dormait à plat ventre sur les nattes, sa haute coiffure et ses épingles d’écaille faisant une saillie sur l’ensemble de son corps couché. „²⁹⁰

Егзотична је и следећа компарација:

„ Elle avait un air de fée morte.

Ou bien encore elle ressemblait à quelque grande libellule bleue qui se serait abattue là et qu’on y aurait clouée.“²⁹¹

Егзотичности из обичајне сфере наставља описом гробља која се налазе на узвишењима изнад Нагасакија и која према писцу уопште нису била таква да би могла да изазову осећање туге:

„ Et ces montagnes tout autour de Nagasaki sont pleines de cimetières ; depuis des siècles et des siècles, on monte là des morts.

Mais ces sépultures japonaises n’ont pas de tristesse, pas d’horreur ; il semble que, chez ce peuple enfantin et léger, la mort même ne se prenne pas sérieusement. Les tombes sont des Bouddhas de granit, assis dans des lotus, ou des bornes funéraires avec des inscriptions d’or ; elles se tiennent groupées dans de petits enclos au milieu des bois, ou sur des terrasses naturelles agréablement situées ...“²⁹²

Са описа гробља прелази на обичаје у вези са исхраном и који су такође егзотични - *invraisemblable chose* према речима самог Лотија. Према јапанској традицији, Хризантема доручкује две шљиве, које се најпре потапају у неку врсту течности за компот, а затим се уролају у шећер у праху. Наравно, чај је обавезан. И остали оброци су потпуно другачији у односу на западну цивилизацију.

²⁸⁹ Madame Chrysanthème, стр. 71

²⁹⁰ Madame Chrysanthème, стр. 71

²⁹¹ Madame Chrysanthème, стр. 71

²⁹² Madame Chrysanthème, стр. 75

Ручак се састоји од већег броја мањих оброка које спрема газдарица и који се, наравно једу штапићима.

Егзотичан је и избор јела: нека врста пљескавице од врапца, пуњени рачићи, алге у сосу, слане бомбоне.

А посебно је необичан десерт због количине која се послужује. Уствари то је нека врста куваног пиринча на води, нешто између пиринчаног пудинга и сутлијаша, који Хризантема узима више пута. И у описима јела, користи боје које смо већ навели, како би нагласио специфичност оброка, односно његову различитост и самим тим привукао пажњу читалаца:

„ Les repas de Chrysanthème sont une invraisemblable chose. Cela commence le matin, au réveil, par deux petits pruneaux verts des haies, confits dans du vinaigre et roulés dans de la poudre de sucre. Une tasse de thé complète ce déjeuner presque traditionnel au Japon, le même que l'on mange en baschez madame Prune, le même que l'on sert aux voyageurs dans les hôtelleries.

Cela se continue dans le courant du jour par deux dînettes très drôlement ordonnées. De chez madame Prune, où ces choses se cuisinent, on les lui monte sur un plateau de laque rouge, dans de microscopiques tasses à couvercle : un hachis de moineau, une crevette farcie, une algue en sauce, un bonbon salé, un piment sucré... À tout cela, Chrysanthème goûte du bord des lèvres, à l'aide de ses petites baguettes, en relevant le bout de ses doigts avec une grâce affectée. ...

Mais ce qui ne change jamais, ni chez nous ni ailleurs, ni au sud de l'empire ni au nord, c'est le dessert et la façon de le manger : après tant de petits plats pour rire, on apporte une cuve en bois cerclée de cuivre, une cuve énorme, comme pour Gargantua, et contenant jusqu'au bord du riz cuit à l'eau pure ; Chrysanthème en remplit un très grand bol (quelquefois deux, quelquefois trois), en salit la blancheur neigeuse avec une sauce noire, au poisson, qui est contenue dans une fine burette bleue ; – brasse ces choses ensemble ; – porte le bol à ses lèvres et enfourne tout ce riz, en le poussant avec ses deux baguettes jusqu'au fond de son gosier.²⁹³

„ Ensuite on ramasse les petites tasses et les petits couvercles, les dernières miettes tombées sur ces nattes si *blanches* dont rien ne doit ternir jamais l'irréprochable netteté.²⁹⁴

²⁹³ Madame Chrysanthème, стр. 77

²⁹⁴ Madame Chrysanthème, стр. 77

У последњем пасусу овог поглавља говори и о другом аспекту обичаја који се односе на исхрану, односно на врсту посуђа које се користи, његову величину, облик, материјал од ког је направљен, као и о посебној пажњи коју Јапанци посвећују да сто и пре и током и после оброка буде чист, а наравно и стољњак.

Фасцинација звуцима који су карактеристични за различите земље у којима је Лоти службовао, огледа се у томе што није пропуштао да подробно опише сваки звук који му је био интересантан, а који је наравно био различит од звукова на које смо навикли. Његови описи су били тако верни и специфични, тако да је и читалац могао да их „чује“, као померање папирних зидова из наредног примера.

„ Le bruit de ces innombrables *panneaux de bois* que l'on tire et que l'on ferme, au commencement de chaque nuit, dans toutes les maisons japonaises, est une des choses de ce pays qui me resteront dans la mémoire. De chez les voisins, par-dessus les jardinets verts, ces bruits nous arrivent les uns après les autres, par séries, plus ou moins étouffés, plus ou moins lointains.“²⁹⁵

На овај начин је егзотичност на фонетском нивоу спојио са егзотичношћу у архитектури, не заустављајући се само на опису спољашњег изгледа грађевина, него и њихове унутрашњости.

У егзотичности описа који следи мешају се два нивоа - временски и културолошки. Наиме, док су у његовом првом роману *Aziyadé*, становници седели у оријенталним кафеима, пили кафу и пушили током целог дана, у роману *Madame Chrysanthème*, жене, а међу њима и тадашња Лотијева супруга, наравно и мушкарци, пушили су лулу чудног облика непосредно пред спавање, а често су се будили и пушили ноћу.

А то се Лотију уопште није допадало и то је и исказао. Није му се допадало, као што му се нису допадале ни неке друге ствари, неки други узенси, који су били различити, односно егзотични, зато што се није уклапало у његове каноне поимања женске лепоте која се према његовом мишљењу не манифестује само у њеном изгледу, него и у понашању

У опису који следи, егзотичне су и компарације којима нам дочарава изглед своје супруге док пуши лулу пре одласка на починак:

„ Chrysanthème, comme une gipsy ... “,

- или финоћу дувана који се пушио:
„une seule pincée de tabac blond, haché plus menu que des fils de soie.“

Присутни су и идиоми уз кратак превод аутора:

„ *Anata, nomimasé !* - Toi aussi, fume ! “

---

²⁹⁵ Madame Chrysanthème, стр. 84

Фонетска егзотичност није изостала ни у овом пасажу. Описан је звук који производи лула којом пушач отреса пепео о кутијицу:

„ Ensuite, pan, pan, pan, pan ...“

Ево и пасажа из XXVI поглавља, који је анализиран на претходној страници рукописа:

„ Il y a la petite pipe d’argent, ensuite, qu’il faut fumer avant de s’endormir : c’est une des choses qui m’impatiente, mais qui doivent être subies.

Chrysanthème, comme une gipsy, s’accroupit devant certaine boîte carrée, en bois rouge, qui contient un petit pot à tabac, un petit fourneau de porcelaine avec des charbons toujours allumés, – et enfin un petit vase en bambou pour déposer la cendre et cracher la salive.

(En bas, la boîte à fumer de madame Prune, et ailleurs, les boîtes à fumer de tous les Japonais et de toutes les Japonaises, sont semblables, contiennent les mêmes choses disposées de la même façon, – et partout, au milieu des appartements pauvres ou riches, traînent par terre.)

Le mot pipe est bien trivial et surtout bien gros pour désigner ce mince tube d’argent, tout droit, au bout duquel, dans un récipient microscopique, on met une seule pincée de tabac blond, haché plus menu que des fils de soie.

Deux bouffées, trois au plus ; cela dure à peine quelques secondes, et la pipe est finie. – Ensuite, pan, pan, pan, pan, on frappe le tuyau très fort contre le rebord de la boîte à fumer, pour faire tomber cette cendre qui ne veut jamais sortir ; – et ce tapotage, qui s’entend partout, dans chaque maison, à n’importe quelle heure de la nuit ou du jour, drôle et rapide comme un grattement de singe, est au Japon un des bruits caractéristiques de la vie humaine...

– Anata, nomimasé ! (Toi aussi, fume !) dit Chrysanthème.²⁹⁶

Нижу се егзотичне компарације које се у овом поглављу односе на вече и јутро у његовом тадашњем дому:

„ Notre maison, tout en bois vieux et mince, vibre toute la nuit comme un grand violon sec. “ и :

---

²⁹⁶ Madame Chrysanthème, стр. 85

„ on entend, comme un galop de sorcière, passer la bataille à mort des chats, des rats et des hiboux ...²⁹⁷

„ Alors, à ce bruit d'en haut, répond d'en bas un autre : pan, pan, pan, pan, tout à fait pareil, exaspérant et inévitable comme un écho.²⁹⁸

„ Et c'est bien étrange à entendre ; à la fin, on ne dirait plus un chant humain ; c'est comme une série de formules magiques qui s'échapperaient, se dévideraient d'un rouleau inépuisable, pour prendre leur vol dans l'air.²⁹⁹

Док се кроз поља трске враћа кући, размишља о малој количини ствари које је Хризантема понела са собом. Осим интересантно кројених хаљина, које не описује детаљано и необичних каишева, пажњу му је привукла кутија за писма.

За нас је најпре интересантан податак да Лоти познаје фабрику у близини Лондона у којој је гвоздена кутија направљена. И ово је један од оних момената, када не можемо са сигурношћу да тврдимо, али можемо да претпоставимо, да се Лоти на тренутак удаљио од реалног приказивања ствари које су га окруживале.

„ Parmi les affaires de Chrysanthème, ce qui m'amuse à regarder, c'est la boîte consacrée aux lettres et aux souvenirs : elle est en fer-blanc, de fabrication anglaise, et porte sur son couvercle l'image coloriée d'une usine des environs de Londres. – Naturellement c'est comme chose d'art exotique, comme bibelot, que Chrysanthème la préfère à d'autres mignonnes boîtes, en laque ou en marqueterie, qu'elle possède.

- On y trouve tout ce qu'il faut pour la correspondance d'une mousmé : de l'encre de Chine ; un pinceau ; du papier de couleur grise, très mince, taillé en longues bandes étroites ; de bizarres enveloppes, où l'on introduit ce papier (après l'avoir replié sur lui-même une trentaine de fois), et qui sont ornées de paysages, de poissons, de crabes ou d'oiseaux.³⁰⁰

Лоти, Хризантема, Ив и његова девојка, излазили су у чајџинице скоро свако вече, без обзира на временске прилике. Тако, читајући овај роман уживамо у описима егзотичних продавница у које при повратку кући свраћају. А егзотична су и имена продавачица и онога што продају.

Прво свраћају код Изузетно чисте госпође – *Mme Très-Propre* (на јапанском *O Séi-San*) која продаје папирне лантерне и која се сваки пут мучи док им са плафона продавнице скида њихову омиљену сиву, или црвену:

²⁹⁷ Madame Chrysanthème, стр. 85

²⁹⁸ Madame Chrysanthème, стр. 86

²⁹⁹ Madame Chrysanthème, стр. 89

³⁰⁰ Madame Chrysanthème, стр. 91

„ Là, avant de commencer l’ascension, il s’agit d’abord d’acheter une lanterne, chez une vieille marchande nommée madame Très-Propre¹, dont nous sommes les pratiques assidues. – C’est inouï la consommation que nous en faisons, de ces lanternes en papier, dont les peintures représentent invariablement des papillons de nuit ou des chauves-souris. – Au plafond de la boutique, il y en a des quantités énormes qui pendent par grappes, et la vieille, nous voyant venir, monte sur une table pour les attraper. – Le gris ou le rouge sont nos couleurs habituelles ; madame Très-Propre sait cela et néglige les lanternes vertes ou bleues. Mais il est toujours très difficile d’en décrocher une, – à cause des bâtonnets par où on les tient, des ficelles par où on les attache, qui s’enchevêtrent ensemble. Par des gestes outrés, madame Très Propre exprime combien elle est désolée d’abuser ainsi de nos honorables moments : oh ! si cela ne dépendait que d’elle-même !... mais voilà, ces choses emmêlées n’ont aucune considération pour la dignité des personnes. Avec mille singeries, elle croit même devoir leur triste situation.

Enfin voici notre lanterne décrochée, allumée, payée.“³⁰¹

Затим свраћају код госпође Сат - *Madame L’Heure* (на јапанском *Tôki-San*) код које купују бонбоне, наравно розе и беле:

„ En face, il y a une autre boutique à laquelle nous nous arrêtons aussi chaque soir ; c’est chez madame L’Heure*, la marchande de gaufres ; nous faisons toujours provision chez elle pour nous soutenir pendant la route. – Très sémillante cette pâtissière, et en frais de coquetterie avec nous ; elle forme vignette de paravent derrière ses piles de gâteaux agrémentées de petits bouquets. Abritons-nous sous son toit pour attendre, – et, à cause des gouttières qui tombent dru, plaquons-nous le plus possible contre son étalage de bonbons blancs ou roses, arrangés très artistement sur des branches de cyprès fines et fraîches.“³⁰²

У четири дугачка поглавља описује догађаје у Нагасакију и провлачи свој раскид са госпођом Хризантемом која је престала да му буде привлачна. Наводи и то да га је и јапанска полиција опоменула и указала му на чињеницу да може да има проблема због морганатског брака који је склопио.

Све ово као да га није превише узбуђивало. Оно што је оставило велики утисак на њега, који нам је и пренео, јесте поклон који је добио од госпође Шећер.

³⁰¹ Madame Chrysanthème, стр. 93

³⁰² Madame Chrysanthème, стр. 95

У опису поклона, који ћемо цитирати, огледа се егзотичност на тематском, културолошком и, ако смемо да кажемо, индустријском нивоу.

Поклони странцима нису били увек својствени припадницима западне цивилизације.

Осликавање лабудова и поклањање слике, свакако је имало дубоку културолошку конотацију, а опис материјала на ком је акварел урађен, односно пиринчане хартије, свакако је још један елемент егзотичности који дотиче индустријски моменат, односно начин и материјал од ког су Јапанци производили хартију.

И овде можемо да говоримо о реверзибилном егзотизму, будући да је начин производње хартије, материјал од кога се хартија производила у Европи, мноштво сликарских техника, а не само акварел, сигурно су били егзотични за јапанског читаоца.

„ M. Sucre, avec mille grâces, du bout de son fin pinceau trempé dans l'encre de Chine, a tracé sur une jolie feuille de papier de riz deux cigognes charmantes et me les a offertes de la manière la plus aimable, comme un souvenir de lui. Elles sont là, dans ma chambre de bord, et, dès que je les regarde, je crois revoir M. Sucre, les traçant à main levée avec une si élégante aisance.

Le godet dans lequel M. Sucre délaie son encre est en lui même un vrai bijou. Taillé dans un bloc de jade, il représente un petit lac avec un rebord fouillé en manière de rocailles. Et sur ce rebord, il y a une petite maman crapaud, également en jade, qui s'avance comme pour se baigner dans le petit lac où M. Sucre entretient quelques gouttelettes d'un liquide bien noir. Et cette maman crapaud a quatre petits enfants crapauds également en jade, l'un perché sur sa tête, les trois autres folâtrant sous son ventre.

M. Sucre a peint beaucoup de cigognes dans le courant de sa vie, et il excelle vraiment à représenter des groupes, des duos, si l'on peut s'exprimer ainsi, de ce genre d'oiseau. Peu de Japonais ont le don d'interpréter ce sujet d'une manière aussi rapide et aussi galante : d'abord les deux becs, puis les quatre pattes ; ensuite les dos, les plumes, crac, crac, crac, – une douzaine de coups de son habile pinceau, tenu d'une main très joliment posée, – et ça y est, et d'un réussi toujours !³⁰³

Описујући понекад и свој одлазак на брод, углавном са Ивом, Лоти не одустаје од егзотичних компарација и истицања улоге боја у свакодневном животу Јапана, али и у одређеном ефекту које неке боје производе и у пејзажу:

„ ...comme si le grand souffle terrible avait emporté jusqu'aux plus légères brumes errantes, ne laissant partout qu'un vide profond et clair..... Et, après ces pluies, les couleurs vertes des bois, des montagnes, sont devenues d'une splendeur printanière, se sont rafraîchies comme s'avivent d'un éclat mouillé les tons d'une peinture fraîchement lavée.³⁰⁴

Сампане, односно једноставне јапанске дрвене чамце и једрилице које потичу још из другог века, а углавном су имале само два једра, пореди са птицама. Наведену

³⁰³ Madame Chrysanthème, стр. 106

³⁰⁴ Madame Chrysanthème, стр. 108

компарацију допуњује информацијом да су једра, као и крила птица била беле боје. Спајање престанка невремена које отвара нове видике и излазак бродића и једрилица који су се склонили да би се заштитили од олује, свакако представља пишево мајсторство у формулацији егзотичних компарација.

„ Les sampans et les jonques, qui depuis trois jours s'étaient tenus blottis, s'en vont vers le large ; la baie est couverte de leurs voiles *blanches* ; on dirait la migration, l'essor d'une peuplade d'oiseaux de mer. “³⁰⁵

Описујући забаву, припрему не само Хризантеме него и других Јапанки, описујући њихову тоалету која му је такође била чудна, Лоти експлицитно дотиче и религиозни егзотизам и по први пут отворено износи став да су становници Јапана различити од припадника западне цивилизације који не могу у потпуности да их разумеју. Можемо само да додамо да је, наравно, имплицитно присутна и реверзибилна егзотика.

„ Dans les amusements religieux de ce peuple, il ne nous est pas possible, à nous, de pénétrer les dessous pleins de mystère que les choses peuvent avoir ; nous ne pouvons pas dire où finit la plaisanterie et où la frayeur mystique commence. Ces usages, ces symboles, ces figures, tout ce que la tradition et l'atavisme ont entassé dans les cervelles japonaises, provient d'origines profondément ténébreuses pour nous ; même les plus vieux livres ne nous l'expliqueront jamais que d'une manière superficielle et impuissante, – *parce que nous ne sommes pas les pareils de ces gens-là. Nous passons sans bien comprendre au milieu de leur gaîté et de leur rire, qui sont au rebours des nôtres...* “³⁰⁶

И када је у пријатном проводу са пријатељима које је стекао преко своје супруге, Лоти остаје, као што је речено у више наврата, остелјив на звуке, које боји својим егзотичним бојама и претвара их у речи. Некада, као нпр. у овом примеру, он и описује утисак који зву кристалне трубе изазивају код њега, наравно и у односу на средину у којој се тренутно налази. Овде је на острву и често се позива на утисак који звуци, у близини воде, изазивају у нама:

„ Glou ! ... glou ! ... glou ! ... font lentement les trompettes de cristal, avec une sonorité qui semble puissante, mais cependant pénible et comme étouffée dans de l'eau. Partout tintent des crécelles, bruissent durement des claquebois ... “³⁰⁷

Интересантна је и делом пејоративна двострука компарација оркестра: „L'orchestre, en sourdine, grince, gémit, tremblote – puis éclate en cris funèbres comme un concert de hiboux ; “³⁰⁸

На маскираној забави видео је и правог саламандера, аутохтону јапанску врсту, и као нешто што је посебно, одмах је и поделио са читаоцима. На овај начин, егзотичност у романима Пјера Лотија, осим биљног света, који је непрестано описиван, обухватио је и животињски свет:

³⁰⁵ Madame Chrysanthème, стр. 109

³⁰⁶ Madame Chrysanthème, стр. 113

³⁰⁷ Madame Chrysanthème, стр. 116

³⁰⁸ Madame Chrysanthème, стр. 117

„ Nous allons voir ensuite la grande salamandre du Japon, – une bête rare en ce pays et inconnue ailleurs sur la terre, grosse masse froide, lente et endormie, qui semble un essai antédiluvien, resté par oubli dans les eaux intérieures de ces archipels. “³⁰⁹

Идиоми настављају да се нижу, а ево поново се односе на фауну:

„ Des familles de poissons rouges circulent là dans l’eau fraîche, et des petites tortues (sauteuses probablement) dorment sur les lots de granit qui sont d’une nuance pareille à leur carapace grise.

Il y a même des libellules bleues qui se risquent à descendre, on ne sait d’où, et se posent avec de légers tremblements d’ailes sur les nénuphars en miniature. “³¹⁰

Овај цитат је изузетно интересантан пошто је везан и за културолошки егзотизам будући да су становници Јапана посебно васпитани да животиње које су своје станиште пронашле у граду не дирају и према њима се понашају као према одређеној драгоцености.

„ *Ka ! (Les moustiques !)* “³¹¹

XXXIV поглавље завршићемо цитатом који се односи на још један инсект, наравно омиљеног цврчка и звук који Лот непрестано чује у свим ситуацијама и свим његовим појавним облицима:

„ Les cigales, cela va sans dire, font autour de nous leur joli bruit sonore. “³¹²

Као што је током анализе егзотичности у овом роману већ напоменуто, Лоти је егзотичност у архитектури обухватио у потпуности – анализирао је и екстеријер и ентеријер. Тако ћемо у следећем пасусу видети како се поиграо описујући разлику салона у којима су се примали гости у Француској и Јапану чиме је уствари указао и на различито поимање укуса унутрашњег украшавања и поимања онога што је практично, вредно, луксузно ... :

„ Je souris en moi-même au souvenir de certains salons dits japonais encombrés de bibelots et tendus de grossières broderies d’or sur satin d’exportation, que j’ai vus chez les belles Parisiennes. Je leur conseille, à ces personnes, de venir regarder comment sont ici les maisons des gens de goût, – de venir visiter les solitudes blanches des palais de Yeddo. – En France, on a des objets d’art pour en jouir ; ici, pour les enfermer, bien étiquetés, dans une sorte d’appartement mystérieux, souterrain, grillé en fer, qu’on appelle godoun. En de rares occasions seulement, pour faire honneur à quelque visiteur de distinction, on ouvre ce lieu impénétrable. – Une propreté minutieuse, excessive ; des nattes blanches, du bois blanc ; une simplicité apparente extrême dans l’ensemble, et une incroyable préciosité dans les détails infiniment petits : telle est la manière japonaise de comprendre le luxe intérieur. “³¹³

Лоти нас уводи и у властита имена. Током посете својој свекрви, он говори о Хризантеминим сестрама и браћи и набраја њихова имена, на француском, а женска

³⁰⁹ Madame Chrysanthème, стр. 118

³¹⁰ Madame Chrysanthème, стр. 138

³¹¹ Madame Chrysanthème, стр. 119

³¹² Madame Chrysanthème, стр. 120

³¹³ Madame Chrysanthème, стр. 122

имена даје и на јапанском језику – годпођица Снег (*La Neige*, на јапанском *Oyouki-San* и госпођица Месец (*La Lune*, на јапанском *Tsouki-San*):

„Depuis Chrysanthème (l’aînée et la première cause de cette déchéance), ma belle-mère, nature expansive bien que distinguée, est retombée sept fois encore dans la même erreur : deux petites belles-sœurs cadettes, mademoiselle La Neige* et mademoiselle La Lune** ; cinq petits beaux-frères puînés, Cerisier, Pigeon, Liseron, Or et Bambou. * En japonais : Oyouki-San (comme la fille de madame Prune). ** En japonais : Tsouki-San.“³¹⁴

Две изузетно интересантне егзотичне епизоде из обичајне сфере нижих друштвених слојева, Лоти нам преноси у наредном поглављу у ком говори о томе да се сви становници Нагасакија купају у исто време, односно у шест сати увече, а да потом седе испред својих кућа са упаљеним лампионима, или на степеницама уличица, у некој врсти чудног религиозног транса:

„ Il y a, dans ce Nagasaki, un instant de la journée qui est comique entre tous : c’est le soir, vers cinq ou six heures. À ce moment-là, les gens sont tout nus, les enfants, les jeunes, les vieux, les vieilles, chacun assis dans une jarre, prenant son bain. Cela se passe n’importe où, sans le moindre voile, dans les jardins, dans les cours, dans les boutiques, voire même sur les portes, pour plus de facilité à causer entre voisins d’un côté de la rue à l’autre.

On reçoit dans cette situation ; sans hésiter on sort de sa cuve, tenant à la main sa petite serviette invariablement bleue, pour faire asseoir le visiteur qui se présente et lui donner la réplique enjouée.

Cependant elles ne gagnent pas, les mousmés (ni les vieilles dames), à se produire dans cette tenue. Une Japonaise, dépourvue de sa longue robe et de sa large ceinture aux coques apprêtées, n’est plus qu’un être minuscule et jaune, aux jambes torsées, à la gorge grêle et piriforme ; n’a plus rien de son petit charme artificiel, qui s’en est allé complètement avec le costume.

Il y a une heure à la fois joyeuse et mélancolique : c’est un peu plus tard au crépuscule, quand le ciel semble un grand voile jaune dans lequel montent les découpures des montagnes et des hautes pagodes. C’est l’heure où, en bas, dans le dédale des petites rues grisâtres, les lampes sacrées commencent à briller, au fond des maisons toujours ouvertes, devant les autels d’ancêtres et les Bouddhas familiers, – tandis qu’au-dehors tout s’obscurcit, et que les mille dentelures des vieux toits se dessinent en festons noirs sur ce ciel d’or clair. *À ce moment-là passe sur ce Japon rieur une impression de sombre, d’étrange, d’antique, de sauvage, de je ne sais quoi d’indicible, qui est triste. Et la gaîté, alors, la seule gaîté qui reste, c’est cette peuplade d’enfants, de petits mouskos et de petites mousmés, qui se répand comme un flot dans les rues pleines d’ombre, sortant des ateliers et des écoles.*³¹⁵

У последњем пасусу овог цитата наилазимо на Лотијевско често описивање једне ствари крајње опречним епитетима (курзив у цитату). Цела атмосфера коју нам описује

³¹⁴ Madame Chrysanthème, стр. 123

³¹⁵ Madame Chrysanthème, стр. 131

за њега је мрачна, чудна, подсећа на античку, помало је дивља, неизрецива, тужна и весела!

Стога и треба да поверујемо беспрекорном „фотографу“ Африке, Исланда, Леванта, Јапана ... и да прихватимо Јапан, који је почео да се отвара према свету, као земљу са још недефинисаним осећањима, као што је и сам свет. Понекад мрачан, понекад светао, понекад тужан, понекад весео, а уствари све то истовремено. А на нама је да у одређеном тренутку тачно бирамо и узимамо оно што нам тада одговара, односно оно што нам је потребно.

Лоти, који је толико волео жене и дивио се њиховој лепоти, који је у претходним романима трошио странице и странице да би описао женску тоалету, колико год она да је била оскудна код Параху, коначно је одвојио један пасус да, и сам зачуђен оним што је видео, опише хаљине имућних Јапанки, али и детаљ који је заиста егзотичан, а то је количина ствари које су Јапанке носиле у својим рукавима. Ту је било и писама, амулета, велике количине папира у случају да је потребно да се обрише шољица за чај, придржи оквашена стабљика цвета и друго:

„Comme toutes les Japonaises, Chrysanthème serre une quantité de choses dans l'intérieur de ses longues manches, où des poches sont dissimulées. Elle y met des lettres, des notes quelconques écrites sur des feuilles fines en pâte de riz, des prières-amulettes rédigées par des bonzes, et surtout une grande quantité de carrés en papier soyeux qu'elle emploie aux usages les plus imprévus : essuyer une tasse à thé, tenir la tige mouillée d'une fleur, ou moucher on petit nez drôle quand l'occasion s'en présente.“³¹⁶

Лоти наставља са описима који се све чешће понављају и попримају дозу бајковитости, али оно од чега не одустаје, то су идиоми, које уредно наводи са преводом и тиме одржава егзотичност на лингвистичком нивоу:

„Ayakou ! ayakou ! (Vite ! vite !)
Hitôts' ! F'tâts' ! Mits' ! Yôts' ! (un ! deux ! trois ! quatre !)“³¹⁷ и

– Itsôûts' ! Moûts ! Nanâts' ! Yâts' ! Kokonôts' ! (cinq ! six ! sept ! huit ! neuf !...)“³¹⁸

Лоти је у Јапану већ неколико месеци и сада је овладао и реченицама које нам поносно и наравно са преводом преноси:

„J'essaie de lui dire :
– Neko-San ? (Ce sont messieurs les chats ?)
– Non ! fait-elle, toujours terrifiée et inquiétante.
– Bakémono-Sama ? (Messeigneurs les Revenants ?) - J'ai déjà pris l'habitude au Japon de m'exprimer avec cette excessive politesse.
– Non ! !... Dorobo ! ! (Les voleurs ! !)“³¹⁹

³¹⁶ Madame Chrysanthème, стр. 134

³¹⁷ Madame Chrysanthème, стр. 157

³¹⁸ Madame Chrysanthème, стр. 158

³¹⁹ Madame Chrysanthème, стр. 161

У последњем поглављу, пред растанак са Mme Chrysanthème, Пјер Лоти и експлицитно каже да је купио Mme Chrysanthème, „лутку у кимону, мирну и потчињену, која не показује своја осећања и која се помирила са судбином да су странци, према тадашњим јапанским законима, могли да је купе док бораве у Јапану“ и пита се : „*Comment va être le dernier acte de ma petite comédie japonaise ?*“

Сликаp Yoshihiko Wada сматра да честом употребом ксенизма *mousmé*, који за Лотија представља једну од најлепших речи у јапанском језику, а која означава или младу девојку, или јако младу жену, смањује дистанцу између своје земље, односно Француске и Јапана.

Mousmé, како је Лоти називао и своју Mme Chrysanthème, није била најлепша реч у јапанском језику само за Лотија. Књижевни критичари често наводе писмо у ком Ван Гог пише свом брату Теу да *mousmé* представља једну од најлепших речи у јапанском језику, реч у којој има нечег што је „*moue*“, тј. (изражајно) и нечег што је „*frimousse*“ (нечег што представља мио дечији лик).

Овај аутобиографски роман, који је инспирисао и Пучинија да напише „Мадам Батерфлај“, према речима Philippe-a Lejeune-а представља фикциони роман онога што је аутор видео и доживео током свог првог боравка у Јапану. У последњем делу Лотијеве трилогије о Јапану, сазнајемо да се Хризантема удала за произвођача лантерни и да живи у суседном граду.

2.9. *Japoneries d'automne*

Пјер Лоти по други пут долази у Јапан 1885. године што ће му пружити прилику да у свом стилу напише и *Japonerie d'automne* - Јесења приповедања из Јапана. Минуциозним описима прошараним њему својственим смислом за хумор, сведок сцена којима се јапански писци и дан данас инспиришу, као што је сцена бала у Једу, Лоти описује Јапан с краја XIX века.

Подједанко добро представља и јапанско село и град у јеку спектакуларне модернизације Јапана, који је до тада био готово „затворен“ за странце, и парадоксалне стварности у којој земља излазећег сунца са екстремно израженим традиционалним рафинманом прихвата радикалне трансформације друшта у свитању новог века.

У девет поглавља овог романа наићи ћемо на поређење буке на улици и тишине у храму, особене описе будистичких храмова, улица, хотела и приватних станова. Поново наилазимо и на цитат о писму Ван Гога који сада пита свог брата Теа „да ли се и њему чини да прави Јапанци немају ништа на зидовима?“. Значи, највећи уметници читају Лотија и разговарају о Јапану.

Из странице у страницу су све бројнији идиоми:

djin - врста рикше, затим

mousko - дечак

и сада већ константни ксенизам - *mousmé*.

Описи његовог путовања до свете планине и гробнице јапанских царева праћени су сталним описима природе и лапидарним описима ритуала локалног становништва приликом устајања и дневних obroka.

Изражава и дивљење гробници 47 Самураја која према Лотију евоцира идеју *Јапана племенитих војсковођа*, а фасциниран је Царицом Пролеће, односно *Harou-Ko*, коју описује употребом изузетних фантазмагоричних поређења.

I Kioto, la ville sainte

Лоти сада већ други пут борави у Јапану, а у Кјото путује из Кобеа возом. У предговору се обраћа Едмону де Гонкуру и спомиње му воз који се креће невероватном брзином.

Осим воза, који је подсећа на европске и природа престаје да буде егзотична:

„ C'est en plaine toujours, seulement on longe des chaînes de hautes montagnes boisées : en fermant un peu les yeux, on dirait l'Europe, le Dauphiné, par exemple, avec les Alpes à l'horizon. “³²⁰

Први утисак, о приближавању две цивилизације, који је изнео када је кренуо из Кобеа брише, па убрзо поново доживљава Кјото као егзотичан град, који је у одређеном тренутку и у одређеним деловима града, час бучан, препун рикши и продаваца, а час пуст.

Али зато су компарације и даље егзотичне и повезују цвеће, птице и боје, или врхове кула са религозним кинеским мотивима:

„ Il y a dans le vert des prairies une profusion de fleurs rouges, espèce de liliacées de marais aux pétales minces et frisés ressemblant à des panaches d'autruches. “³²¹

„ C'est la tour d'Yasaka ; — elle ressemble à ces pagodes à étapes multiples comme on en voit sur le dos des éléphants de bronze où les Chinois brûlent de l'encens. “³²²

Егзотичност се испољава и кроз употребу идиома:

„ - Okiniarigato,okami-san ! - Grand merci,madame ! и
Djin-richi-san, homme qui traîne la djin-richi-cha. “³²³

---

³²⁰ Loti, P., (1984), Japonneries d'automne, Gallimard, Paris, стр.5. У даљем тексту сигла : Japonneries d'automne, стр.

³²¹ Japonneries d'automne, стр. 5

³²² Japonneries d'automne, стр. 11

³²³ Japonneries d'automne, стр. 7

Лоти је сада већ овладао основним елементима јапанског језика који су му били потребни да би се сам сналазио, а не смемо да заборавимо ни његову склоност ка фрагментарном учењу страних језика које је увек делио са читаоцима.

Фасцинира га и три хиљаде храмова посвећених владарима из прошлих вековима, препуних богатстава које народ оставља боговима, богињама и светим животињама:

„ Comme c'est inégal, changeant, bizarre, ce Kioto ! Des rues encore bruyantes, encombrées de djin, de piétons, de vendeurs, d'affiches bariolées, d'oriflammes extravagantes qui flottent au vent. Tantôt on court au milieu du bruit et des cris ; tantôt c'est dans le silence des choses abandonnées, parmi les débris d'un grand passé mort. On est au milieu des étalages miroitants, des étoffes et des porcelaines ; ou bien on approche des grands temples, et les marchands d'idoles ouvrent seuls leurs boutiques pleines d'inimaginables figures ; ou bien encore on a la surprise d'entrer brusquement sous un bois de bambous, aux tiges prodigieusement hautes, serrées, frêles, donnant l'impression d'être devenu un infime insecte qui circulerait sous les graminées fines de nos champs au mois de juin.

Et quel immense capharnaüm religieux, quel gigantesque sanctuaire d'adoration que ce Kioto des anciens empereurs ! Trois mille temples où dorment d'incalculables richesses, consacrées à toute sorte de dieux, de déesses ou de bêtes. ^{«324}

Већ на наредној страници мења став и описује утисак да су градови, односно цивилизације, изузетно блиске и то и наводи:

„ Au premier coup d'œil on dirait presque une ville d'Europe ; des millions de petits toits avec des tuiles d'un gris sombre, qui jouent les ardoises de nos villes du Nord. ^{«325}

Лоти обилази Кјото, зачуђен бројем продаваца порцеланских фигурица Буде, или јапанских владара или фигурица од жада, док са рикшом пролази кроз улице Кјота које се сужавају, затим шире и тако наизменично. Улази у храм поштујући обичаје (изува се и обува сандале које му дају на улазу и огрће се белом одеждем).

³²⁴ Japoneries d'automne, стр. 10

³²⁵ Japoneries d'automne, стр. 12

И као увек до сада, мајсторски меша егзотичност на обичајном и тематско-лексичком нивоу. Описује храм који је једноставан, са јакo мало намештаја што га доводи до тога да спомене и јапанске станове у којима уопште нема намештаја:

„ Par terre, c’est toujours et partout cette éternelle couche de nattes *blanches*, qu’on retrouve aussi simple, aussi soignée, aussi propre, chez les empereurs, dans les temples, chez les bourgeois et chez les pauvres. Aucun meuble nulle part, c’est chose inconnue au Japon, ou peut s’en faut ; le palais entièrement vide. ^{«326}

Оно што је посебно фасцинирало Лотија и делу дало ноту егзотичне религиозности док је посећивао храмове, јесте то што су сви зидови били осликани и то свака просторија другим мотивом: цвећем, птицама, животињама, сценама лова и лепезама, чиме је био највише импресиониран. Описао је и чудну светлост, или боље да кажемо недостатак светлости пошто ниједна сала није имала прозоре, ни на зидовима, ни на куполама:

„Chaque salle a été décorée par un peintre différent et illustre, dont le bonze me cite le nom avec respect. Dans l’une, ce sont toutes les fleurs connues ; dans l’autre, tous les oiseaux du ciel, toutes les bêtes de la terre ; ou bien des chasses et des combats, où l’on voit des guerriers, couverts d’armures et de masques effrayants, poursuivre à cheval des monstres et des chimères. La plus bizarre assurément n’est décorée que d’éventails : des éventails de toutes les formes, de toutes les couleurs, déployés, fermés, à demi ouverts, jetés avec une grâce extrême sur la fine laque d’or. Les plafonds, également laqués d’or, sont à caissons, peints avec le même soin, avec le même art. Ce qu’il y a de plus merveilleux peut-être, c’est cette série de hautes frises ajourées qui règne autour de tous les plafonds ; on songe aux générations patientes d’ouvriers qui ont dû s’user pour sculpter dans de telles épaisseurs de bois ces choses délicates, presque transparentes : tantôt ce sont des buissons de roses, tantôt des enlacements de glycines, ou des gerbes de riz ; ailleurs des vols de cigognes qui semblent fendre l’air à toute vitesse, formant avec leurs milliers de pattes, de cous tendus, de plumes, un chevellement si bien combiné, que tout cela vit, détail, que rien ne traîne ni ne s’embrouille. ^{«327}

³²⁶ Жапонерије д’аутомне, стр. 19

³²⁷ Жапонерије д’аутомне, стр. 19

А то и експлицитно износи у реченици на једној од наредних страна:

„*Entre ce Japon et nous, les différences des origines premières creusent un grand abîme.*“³²⁸

У последњој сали, за разлику од претходних има јако пуно света, који са зидова преписују молитве како би их касније продавали туристима. Лоти је и овде навео екзотичне религиозне елементе, као што су слике краљевских тигрова, који су насликани већи него што су у природи.

Али оно што је важно за ово поглавље романа јесте чињеница да је Лоти експлицитно изнео мишљење о Јапанцима као најљубазнијем народу на свету, тако да је и он, улазећи у последњу просторију храма, поздрављао присутне, иако их, наравно, није познавао. Али сви су му узвраћали поздрав и то је трајало целим путем док није изашао из храма, у ком су Јапанке седеле на поду и пушиле своје танке цигарете:

„ Dans cette dernière salle, il y a du monde, ce qui est une surprise, toutes les précédentes étant vides ; mais le silence reste le même. Des gens accroupis autour des murailles paraissent très occupés à écrire : ce sont des prêtres qui copient des prières, avec des petits pinceaux, sur des feuilles de riz, pour les vendre au peuple. Ici, sur les fonds d’or des murailles, toutes les peintures représentent des tigres royaux un peu plus grands que nature, dans toutes les positions de la fureur, du guet, de la course, de la câlinerie ou du sommeil. Au-dessus des bonzes immobiles, ils dressent leurs grosses têtes expressives et méchantes, montrant leurs crocs aigus. Mon guide salue en entrant. *Comme je suis chez le peuple le plus poli de la terre, je me crois obligé de saluer aussi.*“³²⁹

Експлицитно износи и постојање великог диспаритета између јапанске и осталих цивилизација. Иако ово није био његов први боравак у Јапану, обилазак Кјота, „светог града“ га је уморио оним што је различито и специфично:

„ Quand le soir approche, on est un peu ahuri par tant de choses singulières que l’on a vues ; ...“³³⁰

³²⁸ Japoneries d’automne, стр. 21

³²⁹ Japoneries d’automne, стр. 21

³³⁰ Japoneries d’automne, стр. 26

Лоти је посетио и кварт са позориштем, које овим приповедањима даје конотацију културолошке егзотичности. Саме зграде су различите, затим костими глумаца, а оно што је највише зачутило приповедача, свакако је дужина, осам дана, и суровост представе коју је видео:

„ On joue là dedans du matin au soir des drames quidurent jusqu’à huit jours, et d’un réalisme atroce, avec du vrai sang qui coule. “³³¹

Описујући позоришни оркестар, није заборавио да нас подсети на своју сензибилност на звуке и тиме укаже и на егзотичност на фонетском плану.

„ A l’orchestre, des gongs, des claque-bois, des guitares, des flûtes ; tout cela grince, gémit, détonne avec une étrangeté inouïe et une tristesse à faire frémir. “³³²

На повратку чуо је и звук гитара који је описао уз изузетну компарацију: неко је свирао толико грозничаво, као да је изводио мађарски чардаш. То су биле гејше које се овде први пут помињу :

„En passant dans la rue, si l’on entend sortir d’une maison un bruit de guitares jouant en fièvre comme les czardas hongroises, on peut entrer pour voir : c’est un entrepôt de guéchas (musiciennes et danseuses de profession) qui se louent le soir pour les dîners et les fêtes. Presque toutes sont jolies, fines, distinguées, nerveuses, avec des mains exquises.

On les a triées dès l’enfance parmi les bébés les plus réussis ; c’est ensuite à Yeddo, au collège des guéchas, qu’elles ont été formées, comme au Conservatoire.

De très bonne heure on les adressées à n’être qu’un objet de luxe et de plaisir. Elles font toutes les danses que l’on veut, gracieuses, mystiques, obscènes ou terribles, à visage découvert ou avec des masques. Il y en a parmi elles qui ont bien dix ans à peine, très charmantes petites poupées sans âme, caressantes comme des chattes, drôlement costumées, drôlement peintes, sentant bon, ayant des amours de petites mains frêles. “³³³ На крају овог поглавља, морамо да поменемо да су се Лотију најмање допали храмови посвећени боговима приринча, а посебно је издвојио два храма: *Trente trois Coudées* и храм *Temple des Mille Dieux*. За

³³¹ Japoneries d’automne, стр. 36

³³² Japoneries d’automne, стр. 37

³³³ Japoneries d’automne, стр. 38

храм *Trente trois Coudées* се зна да је добио назив због своје специфичне конструкције. Стубови овог храма су размакнути један од другог 33 куда (1 kud је 45 cm). У наведеним описима егзотичних елемената, Лотијев хумор је још нешто што је потребно да издвојимо (курзив, крај наредног цитата):

„Dans Kioto la ville sainte, l'étonnement des étonnements, pour moi, c'est le temple des Trente-trois Coudées ou Temple des Mille Dieux, conçu il y a huit siècles *par je ne sais plus quel mystique en délire, qui avait entre les mains de prodigieux moyens d'exécution.*“³³⁴

II Un bal à Yeddo

Лоти, помало зачуђен, ипак прихвата позивницу за бал у Једу, а долазак описује уз мноштво егзотичних компарација:

- „ ... nos chars passent sous un portique ancien dont la toiture se re trousse par les pointes, à la chinoise...“,
- „ nous voici en pleine lumière, au milieu d'une sorte de fête vénitienne, ...“
- „ au milieu d'un jardin prétentieux où d'innombrables bougies brûlent dans des ballons de papier sur des girandoles ... se dresse le Roko Meïkan très illuminé, ayant des cordons de gaz à chaque corniche, jetant des feux par chacune de ses fenêtres, éclairant comme une maison transparente. “³³⁵

У описима онога што је различито, наставља да употребљава придеве на које смо навикли: *rose, petit/petite*:

- „ Rapidement j'inspecte les deux autres femmes au passage. D'abord une mignonne *petite*, tout en *rose* mourant, avec des camélias relevant la traîne. “³³⁶
- „ C'est pendant une pastourelle, sur un air de Giroflé-Girofla ; on voit apparaître deux groupes de petites femmes, *petites, petites*, pâlottes et de sang épuisé, s'avancant avec des airs de fées lilliputiennes... “³³⁷
- „ Leurs *petites* mains sont adorables sous les longs gants clairs ... “³³⁸
- „ La plus gentille de mes danseuses est une personne en *rose* éteint ... “³³⁹

³³⁴ Japoneries d'automne, стр. 39

³³⁵ Japoneries d'automne, стр. 50

³³⁶ Japoneries d'automne, стр. 51

³³⁷ Japoneries d'automne, стр. 53

³³⁸ Japoneries d'automne, стр. 55

³³⁹ Japoneries d'automne, стр. 56

III Extraordinaire cuisine des Deux Vieux

Своју преосетљивост на мирисе стално исказује, а овде, без обзира на поднаслов, своју појачану сензибилност исказује кроз описе цвећа и воћа:

„ ... ; à côté de quelques fleurs inconnues, il y pousse des dahlias comme en France, des zinnias, des marguerites-reines, des roses de Bengale – plus petites que les nôtres et plus rouges, et naturellement, des anémones-du-Japon. Au lieu des pommiers de nos campagnes françaises, couverts à cette saison de pommes jaunes ou rouges, ici toujours ce même arbre : *le kaki*, dont le feuillage ressemble à celui du néflier et dont les fruits sont d’une couleur dorée encore plus éclatante que celle des oranges“³⁴⁰

IV Toilette d’Impératrice

Лоти нам овде приповеда о владарки под именом *Gziné-gou-Koyo* која је сахрањена заједно са тек рођеним сином у храму *les Huit-Drapeaux* у ком се већ седамнаест векова чувају њихове реликвије. На месту храма је тада била и престоница Јапана, али су крајем XIX века, остали само храмови, међу којима и храм *les Huit-Drapeaux* до ког као пут води река, и нетакнута природа. Наравно, због великог броја ходочасника, испред храма се налазе чајџинице и скромна преноћишта.

На први поглед, Лоти је био индиферентан према хаљини, а онда је (курзив у цитату), фасциниран, описао сваки њен детаљ. Ми ћемо цитирати само опис боја њених осам слојева:

„C’était presque une déception à première vue ; mais, en regardant mieux, on reconnaît là une bien *extraordinaire* toilette, d’un raffinement souverain. La robe est à grande queue, à grandes manches pagodes, à haut col droit, — un peu évasé pour encadrer la tête, à la manière des fraises Médicis. Elle est faite de sept doubles d’une fine mousseline de soie, superposés, tous de nuances différentes, et laissés libres d’ondoyer séparément dans la longueur de la traîne. L’étoffe de dessus, qui jadis était blanche et que le temps a rendue d’une couleur de

---

³⁴⁰ Japoneries d’automne, стр. 56

vieil ivoire jauni, est semée d'oiseaux envolés (grandeur de moineau) à tête de dragon ; très espacés dans leur vol fantastique, les uns verts, les autres bleus, les autres jaunes ou violets. La deuxième étoffe est jaune, la troisième bleue, la quatrième violette, la cinquième vieilior, la sixième verte,—toutes parsemées d'animaux étranges et différents qui volent à tire-d'aile.

La dernière, enfin, celle de dessous, celle qui touchait et enveloppait le corps d'ambre de l'impératrice, est violette, semée de blasons impériaux — qui sont des enroulements de chimères.

Ces broderies ont été faites avec un art si léger, qu'elles restent transparentes comme la gaze qui les porte ; le temps en a effacé les teintes premières, qui devaient être déjà atténuées, très discrètes ; aussi l'ensemble est-il vaporeux, changeant, incolore, grisâtre comme une fumée.³⁴¹

V Trois légendes rustiques

У петом поглављу реч је о три кратке легенде од којих друга садржи егзотично веровање становника, које је Лоти „проверио“, а нама је занимљива и због реченице на јапанском, која је овде дата без превода.

„J'ai pu vérifier ensuite que c'était en effet une croyance de paysans : « La nuit du nouvel an, il suffit de crier dans un endroit isolé : Gambarinindo oto-to-ghicou ! pour voir aussitôt apparaître une main velue dans les ténèbres. »³⁴²

VI La sainte montagne

Шесто поглавље почиње јапанском пословицом коју смо поменули на почетку анализе овог дела: „Ко није видео планину Нико, нема право да употребљава придев диван“, што нас одводи на лексичко поље егзотичности у ком можемо да говоримо о пословицама које имају негативно-императивну конотацију: „ *Qui n'a pas vu Nikko, n'a*

³⁴¹ Japoneries d'automne, str. 79

³⁴² Japoneries d'automne, стр. 85

pas le droit d'employer le mot: splendide. “- „*Ko није видео Нико, нема право да употреби реч величанствено*”.³⁴³

Лоти је на почетку књиге изнео став да све детаље које износи, не износи из зле намере, него настоји да читаоцима „пружи фотографију пре него што је ретуширају“: „Cela m'a amusé de noter, sans intention bien méchante, tous ces détails, que je garantis du reste fidèles comme ceux d'une photographie avant les retouches.”

У томе је успео и док је описивао своје приближавање планини Нико. Забављао нас је егзотичним интересантним детаљима који су се углавном односили на биљни свет и као да нам је само одједном показао фотографију планине, користећи речи као што су зачаран, незамислив и бајка:

„C'est, sous le couvert d'une épaisse forêt, au penchant de la Sainte Montagne de Nikko, au milieu de cascades qui font à l'ombre des cèdres un bruit éternel, — une série de *temples enchantés*, en bronze, en laque aux toits d'or, ayant l'air d'être venus là à l'appel *d'une baguette magique*, parmi les fougères et les mousses, dans l'humidité verte, sous la voûte des ramures sombres, au milieu de la grande nature sauvage. Au dedans de ces temples, une *magnificence inimaginable, une splendeur de féerie.*”³⁴⁴

VII Au tombeau des Samourai

Лоти је још као мали читао легенду о 47 верних Самураја који су уз све почести убили злог принца Kotsuké-a и стога на плочи од белог дрвета и пише :“ C'est ici que la tête a été lavée : n'y trempez ni vos pieds ni vos mains.”³⁴⁵

У ову причу уноси велики број историјских детаља зато што сматра да без њих ни његово приповедање не може да се разуме. Ми ћемо, наравно, изнети само детаље које имају егзотичну конотацију, а од важности су за разумевање.

³⁴³ Japoneries d'automne, стр. 88

³⁴⁴ Japoneries d'automne, стр. 89

³⁴⁵ Japoneries d'automne, стр. 139

А то је оданост самураја свом господару који су се одрекли своје породице, који су двадесет година чекали прилику да убију принца *Kotsuké-a* који је, да би постао принц, прешао преко свих канона части и убио тадашњег јапанског принца.

Наравно, после извршеног убиства, они су се предали, извршили харикири и били проглашени за свеце.

VIII Yeddo

Дан пред повратак Лоти проводи у граду Једо. На тридесетак страна, подробно описује сваку улицу и сваку зграду, које у овом сегменту, вероватно због нестрпљења и жеље за повратком, нису код писца изазивале осећај различитог и егзотичног.

IX L'impératrice Printemps

Лоти добија позивницу да иде на бал код принцезе Пролеће, коју свет можда може да види у дну њене краљевске баште, за време пријема и априлске пославе дана трешања: „C'est à Yeddo, cela va sans dire, qu'il faudra se transporter pour voir cette fête des chrysanthèmes, qui est de tradition antique. Avec la fête des cerisiers en avril, c'est la seule occasion où l'impératrice puisse être aperçue, et seulement par un petit nombre de privilégiés, au fond de ses jardins.“³⁴⁶

На уласку, а и у ранијим деловима описа Јапана, фасциниран је чистоћом коју описује као необјашњиву (курзив у цитату) :

„Mais la propreté, la simple propreté, poussée à ce point extrême, constitue à elle seule un luxe ruineux, dont l'entretien est presque *inexplicable*.“³⁴⁷

Лоти се нашао за столом за четрдесет званица и лепо је могао да види царицу која је гостима чак поставила три питања:

„L'impératrice demande si vous vous plaisez au Japon ?

³⁴⁶ Japoneries d'automne, стр. 166

³⁴⁷ Japoneries d'automne, стр. 170

L'impératrice demande si vous aimez les fleurs de nos jardins ?

L'impératrice désire que vous vous trouviez heureuse dans son pays. ^{«348}

Ова питања су интересантна за читаоце зато што показују шта је у езготичној јапанској култури важно, а то су цвеће, срећа и осећај пријатности у страниј земљи.

Лотија је наравно фасцинирала царица Пролеће. Доживео ју је као нешто нестварно и посветио јој следећи пасус у нади да ће јој га можда једном, једна од њених дворских дама и превести:

„ ... Quand je serai de retour dans mon pays, j'écrirai quelque part combien je l'ai trouvée exquise cette impératrice. Peut-être, qui sait, mon hommage lui reviendra-t-il longtemps après, à travers les mers, traduit par mademoiselle Nihéma qui lit sans doute nos revues françaises. Et je veux qu'elle reçoive en même temps ma respectueuse protestation d'artiste contre ce projet qu'on lui prête d'abandonner son costume de déesse, — avec lequel disparaîtra tout son singulier prestige. Ce sera, du reste, le seul moyen que j'aurai de faire pénétrer jusqu'à elle une de mes pensées... ^{«349}

2.10. *La troisième jeunesse de Madame Prune*

---

³⁴⁸ Japoneries d'automne, стр. 183

³⁴⁹ Japoneries d'automne, стр. 184

Последња новела из трилогије о Јапану, *La troisième jeunesse de Mme Prune -Трећа младост госпође Шљиве*, настала је током Лотијевог службовања у Јапану 1900. и 1901. године, када се после петнаест година по трећи пут обрео у овој далекој земљи. Кроз новелу овога пута провејавају и геополитички догађаји у Источној Азији на почетку XX века као што су Руско-јапански рат, затегнути односи са Кином и модернизација Јапана.

Тако, многи критичари предлажу три начина читања ове новеле – као љубавног романа, историјског романа и путописа који заокружује Лотијеву причу о Јапану. Колориту наратива доприносе и имена пријатељица госпође Шљиве, а то су:

- *Mme La Nuage* – госпођа Облак,
- *Mme le Sucre* – госпођа Шећер,
- *Mme La Cigogne* – госпођа Лабуд,
- *Mlle la Lune* – госпођица Месец,
- *Mlle la Jonquille* - госпођица Нарцис,
- *Mlle Orange* – госпођица Поморанца,
- *Mme Fleur – de - Cerisier* – госпођа Трешњин цвет,
- *Mlle Pluie-d'Avril* – госпођица Априлска киша и многе друге слично необичних имена.

Ни у овој новели не престаје његова игра са придевима из претходних делова ове трилогије, као што су: *petit/petite, blanc/blanche* и *rose*. На придев мали/мала, наилазимо у самом уводу:

- „...là-bas apparaît *au petit feu* ...”³⁵⁰
- „... un *petit vent* ...”³⁵¹
- „Si son port est ouvert à tous les navires et à toutes les importations d’occident, du côté de la montagne elle a gardé ses *petites* rues des siècles passés ...”³⁵²

³⁵⁰ Loti. P., (1990), *La troisième jeunesse de Madame Prune*, Flammarion, Paris, стр. 4.

У даљем тексту сигла : *La troisième jeunesse de Madame Prune*, стр.

³⁵¹ *La troisième jeunesse de Madame Prune*, стр. 21

³⁵² *La troisième jeunesse de Madame Prune*, стр. 30

У овом примеру, осим што објективно користи придев који има егзотичну конотацију да би описао узане улице Нагасакија, спомиње и модернизацију Јапана. Утисак још увек постојеће егзотичности појачава употребом контрастног придева, у односу на претходно наведене придеве, а то је *огроман*: „ Et tout cet *immense* lieu de recueillement et d'adoration....“³⁵³

У опису шетње по обронцима Нагасакија, пружајући нам егзотичне описе цвећа које се купа зимској светлости последњег дана у години, али, типично лотијевски, и последње године XIX века, придев *petit/petite* употребљава чак четири пута на једној истој страни, углавном да би постигао егзотични ефекат:

- „ ... devant les *petites* maisons-de-thé qui sont perchées au-dessus de la ville. “
- „ Il fait juste froid pour que l'on trouve hospitalière et aimable la *petite* salle aux murs de tôle... “
- „ ...dans des *petits* pots, parmi des *petites* rocailles ...“³⁵⁴
- „ ...*petites* soupes étaient froides dans les bols en miniature.“³⁵⁵
- „ ...ce logis de petite cigale sans lendemain, de petite créature qui n'existe que par la grâce éphémère ...“³⁵⁶
- „ ... chacun rapportant nombre de *petits* paquets, de *petites* caisses ... “
- „ ... on se trie par nations, sous un *petit* vent glacé ...“³⁵⁷
- „ ... entre bons camaraes, rentré dans cette *petite* France.“³⁵⁸

Егзотика на лингвистичком нивоу присутна је затим кроз употребу придева *rose*, али не само зато што је придев употребио четири пута на једној страници, него због именица уз које је употребљен у другом и трећем примеру (брод, труп и зора):

- „ et toujours en *rose*, en *rose* très atténué de grisailles, s'esquissent des bouquets d'arbres suspendus ... “
- „ On croirait un navire fantôme, si elle n'était toute *rose*, elle-même, sur ces fonds *roses*.“³⁵⁹

³⁵³ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 30

³⁵⁴ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 44

³⁵⁵ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 73

³⁵⁶ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 76

³⁵⁷ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 96

³⁵⁸ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 97

³⁵⁹ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 49

- „Ces dames ont des robes adorablement nuancées, qui passent du bleu cendré de la nuit au *rose* de l'aube.“³⁶⁰

А и употребом придева *blanc/blanche* :

- „Et très loin, très haut sur la montagne, qu'est-ce donc qui persiste de *blanc*, après que la neige est fondue ? Ah ! des lettres japonaises, il est vrai – des lettres *blanches*, longues de dix mètres pou le moins, formant des mots qui se lisent d'une lieue : un système d'affichage américain ; une réclame pour des produits alimentaires !“³⁶¹
- „...là tout seul, pieds nus sur ces nattes *blanches*.“³⁶²
- „La neige, encore la neige, qui ne reste pas longtemps sur la terre teint de *blanc* les arbres, les pagodes ...“,
- „... je cheminais sur une belle route qui était *blanche* ...“ и последњи пример у ком је значење придева бео/бела појачан употребом контрастног придева црни/а на почетку цитата:
- „... dans ce noir d'Érèbe où tourbillonnent des flocons *blancs* ...“.³⁶³

У овом цитату, савршена компарација завршава се експлицитном употребом придева чудан (реченица исписана курзивом): „Et la lune de janvier, dont on perçoit, à travers les carreaux de papier de riz, la pâleur spectrale, en concurrence avec la lumière électrique, nous rappelle que dehors la gelée *blanche* de l'extrême matin doit comencer de se déposer sur la ville endormie. *Il est temps de quitter ce lieu d'élégance étrange.*“³⁶⁴

Задивљен белином која остаје и после отапања снега, Лоти се из сфере егзотичног пребацује у сферу објективног приповедања, што је, као што смо већ рекли, карактеристика ове новеле. Говори и о брзој модернизацији јапанског друштва које је великим натписима, тада још непостојећим, или изузетно ретким у Европи, рекламирало америчке производе.

³⁶⁰ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 66

³⁶¹ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 14

³⁶² La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 21

³⁶³ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 161 и 162

³⁶⁴ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 67

Госпођу Шљиву први пут помиње на почетку VIII поглавља: „J’ai retrouvé madame Prune, et je l’ai retrouvée libre et veuve ! Ça par exemple, ç’a été une émotion.“³⁶⁵

Према Лотију, госпођа Шљива је сачувала младост свог организма и својих осећања и у својој „трећој младости“. Не покушавајући да објасни ову своју мисао, нити да се упушта у анализе, Пјер Лоти, који је тада њених година, изражава само дивљење :

„ Sans doute, elle doit avoir conservé cette jeunesse dans les sentiments, et, dans tout l’organisme, cette verdure que j’admirais sans me l’expliquer.“³⁶⁶

Док је обилазио егзотичне делове Нагасакија, свратио је ненајављен у кућу у којој је живео као станар госпође Шљиве. Њу је угледао у башти: „ ....Madame Prune était là, dans un négligé qui lui était pénible, la pauvre chère âme que je n’aurais pas dû surprendre, le chignon sans apprêts, vaquant à quelques menus soins de ménage. Et tel a été son trouble de me revoir, qu’il ne m’est plus possible de mettre en doute la persistance de son sentiment pour moi.“³⁶⁷

Егзотичност на тематском и лексичком нивоу наставља се како роман одмиче (најјачи моменти обележени су курзивом у цитату):

„Voici maintenant une grande jonque, une d’autrefois, qui passe avec sa voilure archaïque et sa poupe de trirème ; *dans le site irréel, devant cette sorte de trompe-l’œil qui a des nuances de nacre et de fleur, elle glisse sans que l’on entende l’eau remuer, et la brume enveloppante l’agrandit ; on croirait un navire fantôme, si elle n’était toute rose elle-même, sur ces fonds roses.*“³⁶⁸

Егзотичност у роману наставља се описима хране:

- „ ...un de ces petits bonbons en forme de fleur ou d’oiseau, tout à fait immangeables pour nous ...“³⁶⁹

³⁶⁵ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 32

³⁶⁶ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 178

³⁶⁷ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 33

³⁶⁸ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 49

³⁶⁹ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 54

- „ C’est la même dînette japonaise que l’on a déjà faite partout : les petites soupes aux algues, les énigmatiques et minuscules choses pour poupées. Mais tout est d’un raffinement extrême, servi dans des porcelaines diaphanes, dans des lagues légers, légers, presque impondérables. Et il y a d’étonnantes pâtisseries imitant des paysages, des sites de rêve nippon, rocailles en sucre brun, vieux cèdres en sucre verdâtre très délicatement feuillus. ³⁷⁰

Присутан је и лајтмотив Лотијевих романа, мотив мачке:

- „Oh ! Mon petit *chat* qui fait ses visites lui aussi !³⁷¹

и необична компарација са пејоративном конотацијом:

- „ Elles chantent, comme de jeunes *chats* qui miauleraient le soir du haut d'un mur. ³⁷²

Након петнаест страна описа лишених сваке егзотичности, XIII поглавље почиње на начин на који смо до сада навикли – позивом на забаву у чајциницу која се налази близу пагоде Коњ од жада, односно приповедањем пуним егзотичних елемената, у овом делу на културолошкој равни – одећа, назив храма, и на лексичкој – *djinricha*. Интересантно је и то што идиом *djinricha* који је у претходних деловима трилогије о Јапану неколико пута дао или са преводом, или са подробни објашњењем, сада користи као ксенизам: „Un seigneur japonais, un véritable, un qui se souvient encore d’avoir été, au temps de son adolescence, un Samouraï à deux sabres, mais qui porte aujourd’hui tunique de colonel et casquette gqlonnée à la russe, nous a conviés ce soir à faire la fête avec lui, dans la maison-de-thé la plus élégante de la ville ... C’est tout au fond du vieux Nagasaki, près de la grande pagode du Cheval de Jade et nous nous y rendons en *djinricha*, ...³⁷³

У XIV поглављу, пролази пољима и посматра сељаке како обрађују пиринчана поља. Описи се нижу обојени регионалним, обичајним, лексичким и фолклорним егзотизмом.

Фасцинантна је смиреност сељака који се крећу у колони и коју кроз еманацију обичајног егзотизма просто емитује пишчев опис:

³⁷⁰ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 65

³⁷¹ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 54

³⁷² La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 66

³⁷³ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 61

- „Je les voyais de loin cheminer devant moi, une cinquantaine, presque en rang comme un peloton de soldat ...“.

Лексички егзотизам боје компарације:

- „Des bonnets de calicot, tout simples et tout raides, mais trop majestueux et *comme gonflés de vent* ...“,
- presque en rang *comme un peloton de soldats* и

употреба придева *petit/petite* и *blanc/blanche* :

- „... *petites personnes* ...“,
- „... et toutes *blanches* ...“ и
- „... de calicot *blanc* ...“.

Фолклорни егзотизам испољава се кроз цео пасус који следи, било да је реч о већ наведеном обичајном егзотизму, односно описом којим се стиче утисак да гледамо покретну слику педесетак особа које се крећу кроз поље, или о описима одеће, њеног изгледа и материјала од ког је направљена, уз придеве које смо навели:

„ Oh ! les étonnantes petites personnes, que j'ai rencontrées aujourd'hui à la campagne ! Je les voyais de loin cheminer devant moi, une cinquantaine, presque en rang comme un peloton de soldats, toutes pareilles et toute blanches. Des peignoirs de calicot blanc, - aus manches plates, attachés à la taille par une ceinture, sans corset, - en faisant des bonnes femmes bien rondes, à tournure de grosse paysanne inélegante. Des bonnets de calicot, tout simples et tout raides, mais trop majestueux et comme gonflés de vent ... “³⁷⁴

Госпођу Шљиву поново помиње тек након седам поглавља, тачније у средини XV поглавља када је прати на гробље где је сахрањен господин Шећер. Колоритни егзотизам овде ублажава тужан опис једне љубави, о којој се у првом делу трилогије није говорило пуно, чак можда и премало. И у овом делу само почетак реченице у ком се помиње култ одлазака госпође Шљиве на гробље.

---

³⁷⁴ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 69

Госпођа Шљива, носи букет касних хризантема боје рђе, помешаних са неколико гранчица криптомерије, тако да је и обичајни егзотизам прављења букета у којима је сваки цвет био са разлогом заступљен у истој реченици коју ћемо навести:

„C'étaient de tardifs chrysanthèmes, couleur de rouille, gracieusement entremêlés à des branchettes de cryptomeria, que madame Prune avait choisis pour sa fidèle offrande.“³⁷⁵

Контрастна егзотика на лексичком нивоу Лотијевој трилогији о Јапану често добија и одређену филозофску конотацију. Наиме, на повратку са гробља почео је плјусак и госпођа Шљива је отворила свој велики кишобран.

Да ли је величина кишобрана симбол велике љубави између госпође Шљиве и господина Шећера, или симбол велике непознанице као што је смрт и нестајање, или можда вечности, или је у питању климатски егзотизам где се од снажних плјускова становници нужно штите великим кишобранима?

„Prune, chaussée de socques en bois, a dû chercher le secours de mon bras, et nous sommes revenus ensemble sous son *large* parapluie.“³⁷⁶

Наравно да је и придев *petit / petite* у овом поглављу употребљен неколико пута.

У наставку овог поглавља, док описује своју посету госпођици Априлској киши, наилазимо по први пут на можда непотребне репетиције које се односе на обичаје, употребу придева, на контрасте (*petit / énorme*) и на мотив мачке. Не замерамо Лотију на томе, будући да је заиста заволео Јапан у ком борави сада већ тећи пут, а невољно чека и свој одлазак у Кину, али превасходно зато што је све наведено маестрално испреплетало и поново заинтригирао западног читаоца да се препусти егзотичности царског Јапана. Као и зато што је у сваком тренутку успевао да пронађе адекватну и изузетно необичну и наравно увек неустаљену компарацију (курзив у цитату):

³⁷⁵ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 74

³⁷⁶ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 69

„Le nid de la petite danseuse s'avance en balcon. On se déchausse, il va sans dire, dès le bas d'escalier, garni de nattes blanches, et tout minutieusement propre dans la maisonnette sonore, dont *les bois*, desséchés depuis cent ans, *vibrent comme la caisse d'une guitare*.

Mademoiselle Pluie-d'Avril habite avec M. Swong, un énorme chat.³⁷⁷

Као што смо на почетку навели да се овај последњи део трилогије може тумачити и као љубавни и као историјски роман, потврду за то налазимо у овом поглављу, када Лоти размишља о младој играчици која је за време овог његовог боравка била последња инкарнација „старог Јапана“. Наравно, не пропушта прилику ни да експлицитно говори о брзој модернизацији, у овом пасусу Нагасакија, а у остатку романа и целог Јапана:

„ Tout en songeant à ces lendemains de mademoiselle Pluie-d'Avril, qui incarne encore un rêve du vieux Japon, du Japon des laques et des éventails, je retombe peu à peu dans le Nagasaki moderne !³⁷⁸

На почетку XXVII поглавља новела поново на кратко губи ноту егзотичности. Лоти је у Јапану већ два месеца и чека одлазак у Кину, а две реченице почиње и глаголом навићи се: „ On s'habitue à l'enserrement de ces montagnes et aux dentelures de leurs cimes; on ne trouve plus leurs pointes si singulières ni si « japonaises ». On s'habitue à ces bois suspendus alentour ...³⁷⁹

Тематским егзотичним елементима вратиће се тек за неких четрдесетак страна, на којима описује догађаје из свакодневног живота:

„ Vers ces sommets, au-dessus des temples, on est dans un Japon admirable, quintessencié, suprêmement élégant, recueilli, presque religieux ; et l'on cesse de sourire, pour admirer.³⁸⁰

³⁷⁷ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 77

³⁷⁸ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 80

³⁷⁹ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 133

³⁸⁰ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 172

Госпођу Шљиву није помињао често у роману, али је зато сваки сусрет са њом за нас посебно интересантан јер је препун тематских, фолклорних, обичајних и наравано лексичких егзотичних описа.

Један од њих је и њихов сусрет када Лоти описује госпођу Шљиву очешљану као да је *moustmé*, а онда му она објашњава зашто је тако очешљана и о ком обичају је реч:

„ Alors elle me conta que, depuis le temps des ancêtres lointains, c'était de tradition que les dames, ce jour du calendrier, fussent coiffées come les jeunes filles, et les jeunes filles comme les dames....

Madame Prune, continuant de marivauder à son ordinaire, tandis que le piquet de roses pompons s'agitait au-dessus de son opulente coiffure, m'entraînant insensiblement vers sa demeure...³⁸¹

У II поглављу Лоти описује свој боравак у Кореји, конкретно у Сеулу са потпуним одсуством егзотичних елемената, што писац сам и каже кроз напомену да је постојала само једна ситна конотација егзотичног, која се односила на одећу, тачније на капе које су носили гости на вечери код корејског суверена:

„La seule note exotique, donnée par les hauts bonnets étranges de quelques personnages du Cour...³⁸²

После „дванаест поглавља“, односно три месеца, Лоти је завршио и службовање у Кини и поново се враћа у Јапан и наравно одлази да обиђе госпођу Шљиву. Ово, односно XLI поглавље је интересантно из више разлога. Лоти одлази у посету за време купања, чиме нас враћа у први део своје трилогије о Јапану, а лексичким моментима, симпатичним ономатопејама и егзотичним компарацијама нас необично забавља:

„ ... Si madame Prune ausi, me disais-je, allait être dans son bain ! ...

Et elle y était !

³⁸¹ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 187 и 189

³⁸² La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 227 и 228

Quand j'eus fait tourner le mécanisme à secret du portillon, j'aperçus dès l'abord une cuve, qui m'était depuis longtemps connue, et d'où s'échappait une nuque charmante, comme sortirait une fleur d'un bouquetier. Et la baigneuse, spirituelle et enjouée même dans les occurrences les plus prosaïque de la vie, s'amusait gracieusement toute seule à faire : « Blou, blou, blou, brrr ! » en soufflant à grand bruit sous l'eau. ³⁸³

Непрестане су алтернације егзотичних описа старог Јапана и описа савременог Јапана, који код Лотија изазива и одбојност:

„ Yokohama, il y a quinze ans, c'était déjà la ville la plus européanisée du Japon. ... Dans les rues, que des fils électriques enveloppent à present comme les mailles sans fin d'une immense toile d'araignée. Quelle mascarade à faire pitié !

... Alors, non, je rentre à bord, ne voulant plus rien savoir de ce Japon-là ! ... ³⁸⁴,
дају драж завршетку ове обимне и можемо рећи информативне трилогије.

Пре повратка у Француску отишао је да се поздрави са госпођом Шљивом. Физичка лепота, која је одговарала њеним годинама, била је ту. Али по гесту, када после дирљивих речи које је писац изговорио пре коначног расанка, госпођа Шљива мирно наставља да пуши своју цигарету не показујући да је свесна свега што је чула, Лоти закључује да је нагло завршена, како ју је сам назвао, и њена трећа младост.

---

³⁸³ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 240

³⁸⁴ La troisième jeunesse de Madame Prune, стр. 271 и 272

2.11. *Vers Ispahan*

На повратку из Индије, током априла и маја, Лоти посећује колевку цивилизације, у земљи коју су „насељавали владари Земље“, како наводи на првој и другој страници овог епистоларног романа, односно на југу Персије. На истој страници четири пута помиње ружу, као и плаву боју минарета, односно именицу и придев који ће бити заступљени на готово свакој страници романа.³⁸⁵

Као и у свим својим осталим делима, Лоти жели да будемо заједно са њим на путу, те наводи идиоме, користи анафоре оријенталне звучности и придеве које сада већ можемо назвати лотијевским, а на почетку првог поглавља и експлицитно позива читаоца да лагано корача поред њега: „*Qui veut venir avec moi voir à Ispahan la saion des roses, prenne son parti de cheminer lentement à mes côtés, par étapes, ainsi qu’au moyen âge.*“³⁸⁶

И у самом позиву на почетку романа, присутна је алитерација кроз модификовање позива: „*Qui veut venir avec moi voir la saison des roses à Ispahan, doit s'attendre à d'interminables plaines, aussi haut montées que les sommets des Alpes, tapissées d'herbes rases et d'étranges fleurettes pâles, où à peine surgira quelque village en terre d'un gris tourterelle, avec sa petite mosquée croulante, au dôme plus adorablement bleu qu'une turquoise; qui veut le suivre, ...*“³⁸⁷

Анализа овог романа почета је дужим цитатом како бисмо верно осликали Лотијеву фасцинацију Ираном. Одушевљење је овде често под маском страха пред - простором „*dans cet horrible chaos de pierre blanches*“³⁸⁸ ;
 - рушевинама ;
 - обронцима Иранске висоравни: „*Et depuis plusieurs jours nous avons commencé de voir, à l’horizon du Nord, une sorte de muraille mondiale, tantôt bleue, tantôt rose, qui semblait nous suivre, et qui est là, ce soir encore, dressée près de nous : le rebord de cette Perse, but de notre voyage, qui gît à deux ou trois mille mètres d’altitude, sur les immenses plateaux d’Asie*“³⁸⁹ ;
 и:
 „*Aussitôt commencent les solitudes de sables et de pierrailles*“³⁹⁰ ;
 - мраком: „*ces routes ne connaissent que la vie nocturne*“³⁹¹

и њему недовољно познатим обичајима, иако је већ боравио у земљама муслиманске веросиповести :

³⁸⁵ Loti, P., (1991), *Voyages (1872-19050 – Vers Ispahan*, Robert Laffont, S.A., Paris, стр.878

У даљем тексту сигла : *Vers Ispahan*, стр.

³⁸⁶ *Vers Ispahan*, стр.878

³⁸⁷ *Vers Ispahan*, стр.879

³⁸⁸ *Vers Ispahan*, стр.890

³⁸⁹ *Vers Ispahan*, стр.881

³⁹⁰ *Vers Ispahan*, стр.893

³⁹¹ *Vers Ispahan*, стр.883

„ Les serviteurs apportent du thé, dans de très anciennes petites tasses de Chine, et puis des sorbets à la neige de montagne, et enfin les inévitables kalyans. “³⁹².

Усхићеност крајоликом је често пресеца на поређењима са супротностима, али и сличностима са западном цивилизацијом - конкретно Француском и Паризом:

„ ... parmi les coquelicots, les pieds-d'alouette, toutes les fleurs de France, subitement retrouvées à mille mètres d'altitude. “³⁹³, али и са крајевима које је раније посетио, као што је Алжир у следећем примеру:

„... le cri de joie des femmes, qui est strident comme, en Algérie, le cri des Mauresques...“³⁹⁴,

Или са крајевима за које је само чуо, настојећи да невероватним низањем придева који означавају боју, евентуално прикрије непотврђеност онога што износи:

„ Les remparts de Chiraz et les matériaux qui les composent, terres cuites grises, relevées d'émail jaune et vert, leur donnent un peu l'aspect un peu assyrien. “³⁹⁵

Лоти је, као што је више пута наведено, био писац преосетљив на боје, облике, мирисе и звуке који је, на основу гестикуларног и знаковног разумевања, уз помоћ локалних пратилаца, као у овом делу, описивао доживљај онога што би видео, делимично своја осећања, али не и разговоре мештана, већ само њихове активности: „ Nous voici bientôt parvenus à un plateau immense, tout embaumé du parfum des foins “.³⁹⁶

Фасцинантно је Лотијево коришћење придева који означавају боје којима читаоцима успешно описује звуке:

„ Et un étrange grouillement noirâtre s'indique là partout dans les herbages; l'agitation d'une nuée d'insectes, dirait-on d'abord... “.³⁹⁷

Као и други његови романи, стилски и лексички, егзотичан је и сам почетак и овог Лотијевог дела због употребе:

а) специфичних компарација

б) епитета који се односе на природу кроз кору пролази и, наравно,

в) идиома.

---

³⁹² Vers Ispahan, стр. 926

³⁹³ Vers Ispahan, стр. 893

³⁹⁴ Vers Ispahan, стр. 901

³⁹⁵ Vers Ispahan, стр. 929

³⁹⁶ Vers Ispahan, стр. 902

³⁹⁷ Vers Ispahan, стр. 907

Наведени стилско-лексички елементи су испреплетани и стално присутни:

a) „ L'étendue du désert ressemble à une nappe de moire. ^{«398}
 „ Il fait chaud comme s'il y avait des brasiers partout ; on étouffe, et on a soif. ^{«399}
 „ Et dans l'éternelle uniformité grise des murailles, les vieilles portes toujours charmantes, aux cadres finement émaillés, sèment en petites parcelles bleues leurs mosaïques sur le sol, comme les arbres sèment leurs feuilles en automne. ^{«400}

б) „ ... la lune ... surgit énorme et rouge. ... Sa lueur bienfaisante ... [«]
 „ ... des zones de sable rose ... ^{«401}

- употреба зелене и плаве боје којима готово увек описује џамије :

„... Mais toutes les dômes des mosquées sont là ; précieusement émaillés de bleu et de vert, ils semblent des bijoux émergeant de cet amas de boue séchée qui est la ville de Chiraz. ^{« 402.}
 Дескрипција се готово никада не завршава само употребом придева, него је често, као у овом примеру, праћена поређењима.

- употреба епитета чије значење појачава анафором именице :

„ ... plaine de vase grise, de vase sèche ^{«403},

- или много чешће анафора придева:

„Vêtements noirs, tentes noires et troupeaux noirs ^{« 404}

„La belle lune, aux belles étoiles ^{«405}

- употреба епитета чије значење Лоти појачава именицом исте боје, која читаоца пријатно изненади, зачуди или насмеје:

„Toutes ces étranges figures de cette matière très spéciale, qui est d'un grain si fin, et d'une si monotone couleur de souris ^{«406}и

- употреба дескриптивних синтагми типа „боја и именица [«]:

---

³⁹⁸ Vers Ispahan, стр. 884

³⁹⁹ Vers Ispahan, стр. 891

⁴⁰⁰ Vers Ispahan, стр. 988

⁴⁰¹ Vers Ispahan, стр. 884

⁴⁰² Vers Ispahan, стр. 392

⁴⁰³ Vers Ispahan, стр. 883

⁴⁰⁴ Vers Ispahan, стр. 907

⁴⁰⁵ Vers Ispahan, стр. 984

⁴⁰⁶ Vers Ispahan, стр. 954

„Plus loin, Persépolis se continue vaguement, en sculptures plus détruites, en débris plus éboulés et plus informes, jusqu’au pied de la triste montagne couleur de cuir.“⁴⁰⁷

„Des divans garnis d’une soie vert jade.“⁴⁰⁸

Бројни су епитети које је само Лоти гипко употребљавао у деловима текста када их читалац није очекивао, или када би му, према Лотијевој процени, због можда дугих и детаљних описа, пажња помало одлутала.

в) Идиоме, као и у претходним делима која су анализирана, Лоти углавном употребљава у реченици, а само када је потребно даје превод или их објашњава:

- „ *tcharvadar – le chef de caravane* “⁴⁰⁹,
- „ *muezzin* “⁴¹⁰,
- „ *kalyan* “⁴¹¹,
- „ *vizir* “⁴¹²,
- „ *Khalife* “⁴¹³,
- „ *Ateuchka!* “⁴¹⁴,
- „ *derviche* “⁴¹⁵ и
- „ *astrakhan* “.⁴¹⁶

И у овом роману, Лоти дозвољава да се открије његова велика наклоност ка женама, помињући их кад год би их видео, или срео, при чему му њихове године никада нису биле нешто ни што би га посебно одбило, нити посебно привукло.

Некада је описивао само њихов изглед, некада је проширивао опис дешавања у којима их је опажао и посматрао. Неретко је износио и свој став према одећи коју су носиле, боји тканина, фризури, односно свему што му је на женама привлачило пажњу, било да му се допада, или не.

Овим романом доминира Лотијева перцепција жена као нестварних појава због црног вела којим су покривене, које је називао „ *dames-fantômes* “. О њима је говорио било да говори о обичајима:

„ Donc c’est dimanche à la musulmane aujourd’hui, et elles se répandent toutes dans la plaine claire, ces femmes de Chiraz, qui ressemblent à des fantômes en deuil. Elles

⁴⁰⁷ Vers Ispahan, стр. 955

⁴⁰⁸ Vers Ispahan, стр. 990

⁴⁰⁹ Vers Ispahan, стр. 881

⁴¹⁰ Vers Ispahan, стр. 898

⁴¹¹ Vers Ispahan, стр. 926

⁴¹² Vers Ispahan, стр. 932

⁴¹³ Vers Ispahan, стр. 960

⁴¹⁴ Vers Ispahan, стр. 961

⁴¹⁵ Vers Ispahan, стр. 976

⁴¹⁶ Vers Ispahan, стр. 878

s'acheminent toutes, dès le matin vers les immenses jardins murés, édens impénétrables pour nous, où elles enlèvent leur voile et leur masque pour se promener libres dans les allées d'orangers, de cyprès et de roses. Lais nous ne les verrons point. ⁴¹⁷

„Toutes les dames-fantômes noires, qui cheminent dans ces promenoirs couverts, ont un bouquet de roses à la main.“ ⁴¹⁸

Или када је „лотијевску“ синтагму, ако дозвољавамо употребу ове персонализације одређених стилских фигура у Лотијевом опусу, појачавао употребом контраста:

„ Des dames-fantômes se promènent, sur leurs ânesses blanches ... “ ⁴¹⁹

Његова фасцинација женама где год да борави, огледа се у минуциозним описима уз навођење мноштва детаља у вези са обичајима земље из које потичу, а који се односе на одећу, шминку и фризуру:

„Elles sont de diverses conditions, ces femmes qui se promènent et s'en vont à la cueillette des roses ; mais le voile noir, l'aspect funéraire est le même pour toutes. De près seulement, les différences s'indiquent, si l'on observe la main, la babouche, les bas plus ou moins fins et bien tirés.“ ⁴²⁰

Неколико пута у роману наилазимо на поређење персијских жена са ликовима из хришћанске митологије, наравно без спомињања било које од ових вероисповести. Лоти реализује овај тип поређења тако што наводи део одеће жена које среће на пропутовању које код њега изазива асоцијацију везану за описе или илустрације библијских личности. Ево једног примера са самог почетка трећег дела, иако их је било и раније :

„ Les belles ainsi voilées ressemblent à de gracieuses madones n'ayant pas de figure.“ ⁴²¹

„ Je dors sans doute, car ceci ne peut être qu'un rêve ! A mes côtés, une jeune fille, que la lune me montre adorablement jolie, avec un voile et des bandeaux à la vierge ... “ ⁴²²

Нижу се и описи жена чију лепоту у потпуности, или делимично скрива традиционална ношња :

„ Et des femmes s'avancent pour nous regarder, l'air moqueur et agressif, un voile sombre cachant la chevelure, très belles, avec d'insolents yeux peints, plus brunes que les jolies faucheuses de l'oasis, et d'un type différent.“ ⁴²³

---

⁴¹⁷ Vers Ispahan, стр. 930

⁴¹⁸ Vers Ispahan, стр. 987

⁴¹⁹ Vers Ispahan, стр. 996

⁴²⁰ Vers Ispahan, стр. 931

⁴²¹ Vers Ispahan, стр. 971

⁴²² Vers Ispahan, стр. 886

⁴²³ Vers Ispahan, стр. 899

„ Des femmes, assises sur des nattes, tissent la laine de leurs moutons ; les yeux très peints, elles sont presque toutes jolies, ces filles de l'oasis, avec le fin profil et les lignes pures des races de l'Iran... “⁴²⁴

Егзотика на синтаксичком и фонетском нивоу такође се преплићу од првих страна романа.

„ On sent de temps à outre un souffle encore chaud, qui promène l'odeur des serpolets et des basilics. Et puis, sous la lumière spectrale de la lune, un frisson passe. Tout à coup il fait très froid. Samedi, 12 mai. “⁴²⁵

„ ... et tout cela brille, étincelle dans des tons bleus, si puissants et si rares que l'on songe à des pierres fines, à des palais en saphir, à d'irréalisables splendeurs de féerie. Et au loin, une ceinture de montagnes neigeuses enveloppe et défend toute cette haute oasis, aujourd'hui délaissée, qui fut en son temps un des centres de la magnificence et du luxe sur la Terre. “⁴²⁶

Егзотичност извире из романа и кроз осликавање Ирана бојама, које употребљава из само њему знаних разлога.

Боје које стално користи су плава, зелена, црвена, бела, сива и црна, али их спаја са просто њима неспојивим другим бојама како би дочарао специфичност пејзажа Ирана, његових грађевина, одеће становника и другог:

„Je suis au milieu des dattiers, frais et *verts*, sous un ciel matinal *bleu* de lin, avec semis de très légers nuages en coton blanc. D'autre côté, quelque chose de brun et de rouge ... et c'est la grande chaîne de l'Iran ... “⁴²⁷

„Des jaunes orangés ou des jaunes *verdâtres* y alternent avec des bruns *rouges* ... et ensuite, tout cela se fond, pour tourner au *violet* splendide, couleur robe d'évêque. “⁴²⁸

Боје често комбинује и дуплира да би појачао ефекат који оставља:

„Les grands orangers, au feuillage épais, étendent une ombre d'un *noir bleu* ... “⁴²⁹,

„ ... la ville aux minarets *bleus* ... “ „ moi, je tiens à habiter la belle ville *bleue* dont le pont qui q près de trois cents mètres de longueur est composé de briques grises, rehaussées de bel émail *bleu*. “⁴³⁰

---

⁴²⁴ Vers Ispahan, стр. 887

⁴²⁵ Vers Ispahan, стр. 895

⁴²⁶ Vers Ispahan, стр. 895

⁴²⁷ Vers Ispahan, стр. 892

⁴²⁸ Vers Ispahan, стр. 893

⁴²⁹ Vers Ispahan, стр. 905

⁴³⁰ Vers Ispahan, стр. 986

„Milliers de sacs de caravane, toujours pareils, toujours en laine *grise*, rayée de *noir* et de *blanc*, et sur lesquels la terre des chemins a jeté sa nuance rousse“⁴³¹

Често се, као и код других врста речи служи анафором поентирајући ноту егзотичног непревазиђеним лотијевским поређењем:

„Et il est surtout en haut, le jeu magnifique, le heurt des couleurs, il est au-dessus de l'amas des coupoles *grises* et des arcades *grises*...“⁴³²

„Car la moitié du ciel est *noire*, d'un *noir* de cataclysme ou de déluge.“⁴³³

„Ensuite une puissante mêlée d'arbres – des peupliers, des saules, des yeuses, des platanes, d'où émergent tous les dômes *bleus* et tous les minarets *bleus* d'Ispahan ! ... cette ville *bleue*, cette ville de *turquoise* et de *lapis*, dans la lumière du matin s'annonce invraisemblable et charmante autant qu'un vieux conte oriental.“⁴³⁴,

Наводећи персијску изреку да је „лакше ући у Шираз него из њега изаћи, почиње други део романа у којој је на свакој страници бар једном поменути ружа или ружин грм, често су ту и стабла поморанце при чему је помињање цвећа веома често праћено и описом њиховог мириса: „On vendait aussi partout des paquets de ces roses roses très odorantes que l'on appelle chez nous *roses de tous les mois*.“⁴³⁵

Ови и већина описа које ћемо навести, говори и о обичајима у Персији: огромним букетима ружа које се продају не само у одређеним улицама него готово свуда, о томе да се уз чај који се служи увек добија ружа, па чак и да просјаци на улицама у знак захвалности дају по неку увелу ружу, или шаку ружиних латица:

„Toutes les dames-fantômes noires, qui cheminent dans ces promenoirs couverts, ont un bouquet de roses à la main. Des roses, partout des roses. Tous les petits marchands de thé ou de sucreries postés sur la route ont des roses plein leurs plateaux, des roses piquées dans la ceinture, et les mendiants pouilleux accroupis sous les ogives tourmentent des roses dans leurs doigts.“⁴³⁶

Руже помиње и када описује зидине Ширази:

„Les murs de terre, croulants comme partout, y sont ornés de faiences anciennes aux nuances rares, et on y aperçoit des orangers, des rosiers couverts de fleurs.“⁴³⁷

---

⁴³¹ Vers Ispahan, стр. 915

⁴³² Vers Ispahan, стр. 977

⁴³³ Vers Ispahan, стр. 894

⁴³⁴ Vers Ispahan, стр. 895

⁴³⁵ Vers Ispahan, стр. 923

⁴³⁶ Vers Ispahan, стр. 987

⁴³⁷ Vers Ispahan, стр. 935

И када обилази гробницу песника Садија, када на истој страници, ево три пута, помиње руже и то као биљку коју среће на путу, преко њеног мириса, кроз наслов дела овог песника и помињање жена-фантома које продају букете ружа:

„ ... mais surtout des roses, d'énormes touffes de roses ... Une odeur suave s'exhale des orangers et des roses .... Je me rappelle avoir été charme par quelques paysages traduits de son « Pays des roses », ... un groupe de femmes – toujours fantômes noirs au petit masque blanc, qui marchent à voix basse des bouquets de roses“⁴³⁸

А и на почетку четвртог дела када говори о опсади Исфахана :

„Sur un bout de papier, confié à mon Persan le plus fidèle, dans la première minute du siège, j'ai griffonné ma détresse à l'unique Européen qui habite Ispahan, le prince D... Au fond d'un grand jardin, plein de rose, ... une véritable nappe de roses.....“⁴³⁹

Еманација егзотичности се дешава и приликом описа локалних обичаја, кућа и дворишта :

„Mais, si les rues sont désertes, on veille dans toutes les maisons derrière doubles portes closes ; on veille, on se lamente, et on prie.“⁴⁴⁰

„Dans le petit salon, où je veille à l'écart, par terre, ce sont les vieux tapis de Perse ; pour meubles, des coussins, et de grands coffres en cèdre, incrustés de cuivre ou de nacre. Dans l'épaisseur des mur, blanchis à la chaux, ces espèces de petites niches, de petites grottes à cintre ogival ou frangé, qui remplacent en ce pays les armoires, sont garnies de coffrets d'argent, d'aiguères, de coupes ; tout cela ancien, tout cela posant sur des carrés de satin aux broderies surannées.“⁴⁴¹

Док читамо ове пасаже са безброј пажљиво наведених детаља, дешава се нешто чудновато, као прустовски пејзаж који се помаља из шољице чаја, али овога пута нама до читања непознат. И као да смо у салону у ком је и Лоти, као да смо у Исфахану, у мају, прве године прошлог века, на тргу Нахш-е Џахан, на Универзитету ...

---

⁴³⁸ Vers Ispahan, стр. 937 и 938

⁴³⁹ Vers Ispahan, стр. 993

⁴⁴⁰ Vers Ispahan, стр. 980

⁴⁴¹ Vers Ispahan, стр. 981

2.12. *Le roman d'un enfant*

Интересантан је и појам регионалног егзотизма који је Бруно Версије идентификовао у четири Лотијева дела: *Mon frère Yves*, *Pêcheur d'Islande*, *Pays basque* и *Ramuncho*, а неоспорно је присутан, и то често, и у овом роману:

„ Et certainement, pendant une minute furtive, j'eus la prescience complète de ces serremments de cœur que je devais connaître plus tard au cours de ma vie de marin, lorsque, par les mauvais temps de décembre, mon bateau entrerait le soir, pour s'abriter jusqu'au lendemain, dans quelque baie inhabitée de la côte bretonne, ou bien et surtout aux crépuscules de l'hiver austral, vers les parages de Magellan, quand nous viendrions chercher un peu de protection pour la nuit auprès de ces terres perdues qui sont là-bas, aussi inhospitalières, aussi infiniment désertes que les eaux d'alentour ...⁴⁴²

За младог Лотија, боравак код тетке Берте и њене приче о острву изазивале су егзотичне рефлексije, а близина океана и стално присуство персонификације смрти, односно мора, такође су потврда присуства регионалног егзотизма, како су га, осим Версијеа и други критичари детектовали и именовали :

„L'« île», c'est-à-dire l'île d'Oléron, était pays de ma mère, et le leur, qu'elles avaient quitté toutes les trois... Et c'est singulier le charme qu'avaient pour moi cette île et les moindres choses qui en venaient.

Nous n'en étions pas très loin, puisque, de certaine lucarne du toit de notre maison, on l'apercevait par les temps clairs, tout au bout, tout au bout des grandes plaines unies : une petite ligne bleuâtre, au-dessus de cette autre mince ligne plus pâle qui était le bras de l'Océan la séparant de nous. ... ; et puis, dans la petite ville de Saint-Pierre-d'Oleron, il y avait la mer,

---

⁴⁴² Loti, P., (1999), *Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse*, Gallimard, Paris, стр. 71.

У даљем тексту сигла : *Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse*, стр.

qu'on devinait tout autour, nous isolant ; la campagne encore plus plate, plus battue par le vent ...“.⁴⁴³

Градић Saint-Pierre-d'Oleron, у области Аквитанија-Лимузен-Поату-Шарант (*Aquitaine-Limousin-Poitou-Charentes*), департман Приморски Шарант (*Charente – Maritime*), на обали Атланског океана, у близини његовог родног града Рошфора (*Rochefort*), мизансцен је овог и неколико његових романа међу којима је и *Pêcheur d'Islande*. Стално је присутно и море, за Лотија, као што је већ више пута наведено, снажна персонификација смрти.

Код Лотија, који је већ пропутовао доста, крај у ком је рођен изазива осећања која буде реминисценције на време које је прошло, али у обрнутој временској перспективи. Овај начин размишљања и бележења догађаја регионалном егзотизму оправдано даје конотацију егзотичног, будући да егзотичност, као што је већ напоменуто на почетку рада, није ни тема, ни садржај, већ искуство кроз које и прошлост и будућност, и проживљено и оно што ће тек то бити, постају нешто што је егзотично.

На потврду наведеног наилазимо само после пет страница: „ Et toujours, la grande chaleur, les très profonds ciels bleus, les étincellements de nos plages de sable, la réverbération de la lumière sur les chaux blanches des maisonnettes dans nos petits villages de l'« île», me causaient ces impressions de mélancolie et de sommeil que j'ai retrouvées ensuite, avec une intensité plus grande, dans les pays d'Islam ...“⁴⁴⁴ у „исламским земљама“, како их Лоти назива, и у које ће тек кренути, као официр француске морнарице.

Егзотично је и оно што је различито од живота у варошицама и градовима Француске. Овде је то живописно описана сцена путовања на магарцима: „ En general, c'étaient des voyages (sur ces petits ânes qui jouaient un role si important jadis dans la vie des bonnes gens de l'île), pour aller visiter des propriétés éloignées, des vignes, ou bien pour traverser les sables de *la grand'côte*...“⁴⁴⁵

⁴⁴³ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 75 и 76

⁴⁴⁴ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 81

⁴⁴⁵ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 77

У овој реченици је интересантна и употреба пишчевог калка *la grand'côte* који је вероватно настао услед жеље за сталним коришћењем синтагме *la grande mer* уместо *l'Océan*, или због експлицитног наглашавања синтагме коју је форсирао.

Осећање испуњености живота, четрдесетогодишњи Лоти потврђује описом својих сањарења, док је као дете проводио распуст код тетка: „Le soir, la nuit surtout, je songeais constamment à cet après, qui se nommait de ce nom déjà plein de terreurs : l'éternité. Et mon départ de ce monde, - de ce monde à peine vu pourtant, et rien que dans un de ses petits recoins les plus incolores, - me paraissait une chose très prochaine.“⁴⁴⁶

Али остаје доследан свом духу жедном путовања, зато што је у овом свету увек могао да открије нешто ново и различито од онога на шта смо навикли, што потврђује део већ цитиране реченице у претходном одељку:

„*de ce monde à peine vu pourtant* – о овог света од ког, ипак, једва део видех.“

Оно што је карактеристично за овај роман је и то што је кроз потку приповедања у неколико наврата провукао и именицу егзотичност - *exotisme* и придев егзотичан, егзотична – *exotique* тако да се егзотичност на лингвистичком плану овде манифестује експлицитно:

„... dans une maison grande comme une ruche d'abeilles que, pour notre usage personnel, nous avons construite nous-mêmes avec de vieilles planches, et couverte avec des nattes exotiques ayant jadis emballé du café des Antilles.“⁴⁴⁷

И опет наилазимо на „инверзни временски егзотизам“, када у заносу, док на тавану своје другарице проналази различите, тада за њега као дете, необичне предмете. А необично је то што дете од десет година прича уопште о колонијама, што их именује и што тачно зна шта је одакле могло да буде донето.

⁴⁴⁶ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 83

⁴⁴⁷ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 84

„ Oh! Les colonies ! comment dire tout ce qui cherchait à s'éveiller dans ma tête, au seul appel de ce mot ! Un fruit des colonies, une oiseau de là-bas, un coquillage, devenaient pour moi tout de suite des objets presque enchantés.

Il y avait une quantité de choses des colonies chez cette petite Antoinette : un perroquet, des oiseaux de toutes couleurs dans une volière, des collections de coquilles et d'insectes.

Dans les tiroirs de sa maman, j'avais vu de bizarres colliers de graines pour parfumer; dans ses greniers, où quelquefois nous allions fureter ensemble, on trouvait des peaux de bêtes, des sacs singuliers, des caisses sur lesquelles se lisaient encore des adresses de villes de Antilles; et une vague senteur exotique persistait dans sa maison entière. ⁴⁴⁸

Пишући о томе како су морепловци из различитих крајева света доносили предмете за које су током боравка у далеком свету били везани, које су добијали од тамношњих становника, које су куповали, можда на неки начин правда и то што од своје куће почиње да прави „музеј“.

У XIX и XX поглављу, као што је његов лептир из витрине, раније, у том једном дану, знао да пролети и да нас подсети на лепоте не само боја на његовим крилима, него свакако живота уопште, понекад нас окрзнувши, тек да привуче пажњу, тако се и Лоти ноншалантно играо временом – будућност је пребацивао у садашњост свестан да је уствари реч о прошлости, о ономе што је проживео и што му перо, којим ово записује и оставља вечности, пружа неизмерне могућности да се поиграва. И да читаоца још једном подсети да је дете у ствари човек који је обишао свет, а да је појам егзотичног, којим је био опчињен, присутан у сваком тренутку времена које сви ми проживљавамо:

„ Non seulement je l'aime et le vénère, ce vieux mur, comme les Arabes leur plus sainte mosquée. ⁴⁴⁹

„ C'était l'avant-goût de ces regrets *d'ailleurs*, qui plus tard, après les longs voyages aux pays chauds, devaient me gêner mes retours au foyer, mes retours d'hiver. ⁴⁵⁰

⁴⁴⁸ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 86

⁴⁴⁹ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 100

⁴⁵⁰ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 200

Осмогодишњи приповедач спомиње одлазак свог брата на Тахити: „ Il allait en Polynésie, à Tahiti, juste au bout du monde, de l'autre côté de la terre, et son voyage devait durer quatre ans, ce qui représentait près de la moitié de ma propre vie, autant dire une durée presque sans fin... “⁴⁵¹

У овој реченици-пасусу, јасно се види примена објашњеног појма временске егзотичности, будући да Лоти уметнутим дескриптивним синтагмама прецизира где се просторно налази Тахити, на који ће и он отићи, али тек за неких двадесетак година, ако говоримо о аутору приповедачу. Исти пасус, у својим декларативним исказима садржи, што је често и што смо већ напоменули, бритке филозофске опаске, односно констатације.

Из Азије, одлази у Африку, у посету даљем старијем рођаку. Експлицитно користи придев егзотичан, а затим спомиње и Сенегал, Габон и Гвинеју, односно крајеве западне Африке у којима ће се одвијати његов *Roman d'un spahi*.

Не заборавља ни да спомене лајтмотив лептира, а по први пут отворено говори да га интересује оноричко тј. онострано, далеко и другачије, оно што је можда и временски и физички, далеки основ неких ствари које су просторно и темпорално поред нас:

„ ... il possédait un cabinet d'histoire naturelle ... D'étonnantes choses étaient là, qui me captivaient : des coquilles rares et singulières, des amulettes, des armes encore imprégnées de ces senteurs *exotiques* dont je me suis saturé plus tard; d'introuvables papillons sous des vitres.

... Pour arriver à son cabinet, il fallait traverser son jardin où fleurissaient des daturas, des cactus, et où se tenait un perroquet gris du Gabon, qui disait des choses en langue nègre.

Et quand le vieil oncle me parlait du Sénégal, de Gorée, de la Guinée, je me grisais de la musique de ces mots, pressentant déjà quelque chose de la lourdeur triste du pays noir. ...

---

⁴⁵¹ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 109

... Non, ce qui m'attirait si puissamment était derrière ces choses glacées, derrière et au delà; -était la nature elle-même, effrayante, et aux mille visages, l'ensemble inconnu des bêtes et des forêts ... ⁴⁵²

„ ... j'arrivais très bien à me donner des impressions de pays *exotiques* et sauvages... ⁴⁵³

Своју жеђ за далеким и другачијим понавља из странице у страницу, када описује писма које добија од брата и емоције које га у том тренутку обузимају, што је сигурно утицало на избор његове будуће професије, иако на почетку романа упорно тврди да не зна „шта га је то инспирисало да изабере своју професију“:

„ Sous l'enveloppe si remplie, toute couverte de timbres d'Amérique, il y avait un billet particulier pour moi et, en le dépliant, j'y trouvai une fleur séchée, sorte d'étoile à cinq feuilles d'une nuance pâle, encore rose. Cette fleur, me disait mon frère, avait poussé et s'était épanouie près de sa fenêtre, à l'intérieur même de sa maison tahitienne, qu'envahissaient les verdure admirables de là-bas. Oh ! avec quelle émotion singulière, - quelle avidité, si je puis dire ainsi, - je la regardai et la touchai cette pervenche, qui était une petite partie encore colorée, encre presque vivante, de cette nature si lointaine et si inconnue ... ⁴⁵⁴

„ Les lettres de mon frère, écrites serré sur leur papier très mince, continuaient d'arriver de temps à autre, sans régularité, au hasard des navires à voiles qui passaient par là-bas, dans le Grand Océan. Il y en avait de particulières pour moi, de bien longues même, avec d'inoubliables descriptions.

Déjà je savais plusieurs mots d'Océanie aux consonances douces; dans les rêves de mes nuits, je voyais souvent l'île délicieuse et m'y promenais ; elle hantait mon imagination comme une patrie chimérique, désirée ardemment mais inaccessible, située sur une autre planète. ⁴⁵⁵

⁴⁵² Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 122

⁴⁵³ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 217

⁴⁵⁴ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 131

⁴⁵⁵ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 178

Непроцењиву вредност за целу књижевност егзотизма, а можда и фантастичну приповетку и роман, има и следећи пасус, у ком идеју о преласку границе која нас дели са метафизичким „дели“ са својим братом, највероватније из страха да самом себи препише све заслуге за ову смелу филозофску мисао:

„ C’était seulement dommage, me disait-il, que l’île délicieuse n’eût pas une porte de sortie donnant quelque part sur la cour de notre maison, sur le grand berceau de chèvrefeuille, par exemple, derrière les grottes du bassin ...

Cette idée d'une sortie dérobée ouvrant dans le mur de notre fond de cour, ce rapprochement surtout entre ce petit bassin construit par mon frère et la lointaine Océanie, me frappèrent singulièrement...⁴⁵⁶

Et, après quelques secondes, subitement, les grandes arbres de la vallée de Fataïa m’entourèrent dans l’obscurité : j’étais arrivé. ⁴⁵⁷

Сам крај и помињање „већ виђеног“ довољно је као тренутак у ком се Лоти повлачи у свој дечији свет, који је по његовим речима, и по честом понављању именице *exotisme* и придева *exotique*, за њега заиста и био испуњен егзотичношћу.

Помиње Хомера и Илијаду, као школско градиво и као нешто што му се у почетку није допало, али касније, наравно јесте. Тиме стаје у одбрану једног од првих писаца егзотизма, као што је наведено на почетку рада:

„ ... en classe, on expliquait l’Iliade, - que j’aurais sans doute aimée, mais qu’on m’avait rendue odieuse avec les analyses, les pensums, les ré citations de perroquet... ⁴⁵⁸ и:

„ Depuis le commencement de l’églogue, du reste, je suivais avec intérêt les deux bergers cheminant dans la campagne antique. Et je me la représentais si bien, cette campagne romaine d’il y a deux mille ans : chaude, un peu aride, avec des broussailles de phyllireas et de

⁴⁵⁶ Le roman d’un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 179

⁴⁵⁷ Le roman d’un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 180

⁴⁵⁸ Le roman d’un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 217

chênes verts, comme ces régions pierreuses de la Limoise, auxquelles précisément je trouvais un charme pastoral, un charme d'autrefois. ⁴⁵⁹

Овај пасус је један од небројених примера реверзибилног просторног егзотизма, који је и данас, за читаоце из делова света који је Лоти обишао и који је описао, као што је за ондашњег и садашњег читаоца са европских простора, егзотика.

У LXXVI поглављу, по ко зна који пут, помиње још једног француског представника књижевности егзотизма, Мисеа, и наводи његове стихове:

„Jacques était immobile et regardait Marie.
Je ne sais ce qu'avait cette femme endormie
D'étrange dans ses traits, d grand, de *déjà vu*.⁴⁶⁰

Временске грешке, да поновимо да је овај роман Лоти написао у својој четрдесетој години, 1850. године, можемо да кажемо „поткрадају се“ управо зато што је, сећајући се свог детињства, на тренутак, као дете, заборављао да у тим годинама није могао да зна, без обзира што је редовно примао и са великим узбуђењем читао братовљева писма, какве емоције, не само код читалаца, него и уопште, далеки светови могу да изазову: „un peu comme un petit halluciné, je marchais cette fois-là prendre garde à rien ni à personne. Mon esprit voyageait partout, dans les forêts pleines de fougères de lîle délicieuse, dans les sables du sombre Sénégal où avait habité l'oncle au musée, et à travers le Grand Océan austral où *des dorades passaient*.⁴⁶¹

---

⁴⁵⁹ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 218

⁴⁶⁰ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 242

⁴⁶¹ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 251

2.13. *Prime jeunesse*

У роману који је посветио својој сестри (*À la mémoire de ma sœur qui nous quitta le 21 septembre 1908.*), описујући начин на који су се као деца играли, како су учили, Лоти користи сваки погодан тренутак да спомене крајеве пуне необичних животиња, биљака, обичаја ...: „Pour me troubler davantage, des lettres m’arrivaient des colonies, des lettres très longues et détaillées tout comme à un grand garçon. C’était Lucette qui me parlait des forêts vierges de la Guyane ; c’était mon frère, qui me contait des promenades à dos d’éléphant, ou des chassesaux oiseaux merveilleux parmi les végétations folles de l’Indo-Chine...”⁴⁶²

Користи и сваку прилику да помене и Турску, којом је био опчињен. У овом роману Истанбул помиње током описа сестриних припрема за венчање: „Et la troisième, ce fut il y a une trentaine d’années, à Constantinople, au redoutable palais d’Yeldiz, la nuit où l’on me présenta au chef des Croyants, dans un kiosque féérique, d’où l’on voyait de loin flamber Stamboul dévoré par un immense incendie.”⁴⁶³

Описао је и суровост тренутка када су мајка и он сазнали за смрт брата који је на повратку за Француску умро од тропске анемије.⁴⁶⁴

Писмо, које је оставио за собом, налази се у књизи, праћено Лотијевим размишљањем о томе како је једино он имао прилику да обиђе братовљев „гроб“, двадесет година касније, када је пролазио кроз Бенгалски залив.⁴⁶⁵

---

⁴⁶² Loti, P., (1999), *Le roman d’un enfant suivi de Prime jeunesse*, Gallimard, Paris, стр. 29 и 30. У даљем тексту сигла: *Le roman d’un enfant suivi de Prime jeunesse*, стр.

⁴⁶³ *Le roman d’un enfant suivi de Prime jeunesse*, стр. 42 и 43

⁴⁶⁴ *Le roman d’un enfant suivi de Prime jeunesse*, стр. 61

⁴⁶⁵ *Le roman d’un enfant suivi de Prime jeunesse*, стр. 67

У овом опису, егзотичност се, осим на тематском, највише огледа на лексичком нивоу и то кроз употребу:

- придева који су крајње необични уз именице на које се односе:

„ Nous naviguions dans un merveilleux feu de Bengale d'une couleur pâle d'aigumarine“⁴⁶⁶,

- компарација које реферишу на непознато и онострано:

„ Sur la passerelle du grand cuirassé noir, qui glissait cette nuit-là comme un fantôme de léviathan au milieu d'un lac imaginaire“⁴⁶⁷,

- у овом роману страних речи, али ако га посматрамо из угла целокупног Лотијевог опуса, онда идиома:

„...si j'avais été l'oriental que je suis devenu depuis, j'aurais dit : « Mektoub ! » ce grand mot du fatalisme musulman qui incite à la sérénité des patiences infinies.“⁴⁶⁸

Током школовања у Паризу⁴⁶⁹ већ почиње да пише како би се осећао боље, пошто му се Париз није баш допадао. А Лимузин, који није далеко, бива осликан као нешто далеко и нестварно, употребом карактеристичних лотијевских епитета:

„ Pays où la lune se lève rouge et énorme pour commencer sa mystérieuse promenade au-dessus de la cime des bois et de la plaine de bruyères...La Limoise, terre très saintongaise, très pastorale, presque druidique, qui devait être telle il y a deux mille ans.

La Limoise, elle a même son parfum particulier, parfum d'aromates que l'on y respire partout. La Limoise !...“⁴⁷⁰

⁴⁶⁶ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 68

⁴⁶⁷ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 69

⁴⁶⁸ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 103

⁴⁶⁹ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 159

⁴⁷⁰ Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse, стр. 169

2.14. *Ramuntcho*

У овом Лотијевом роману нема ни мора, ни морнара, ни морнарских пустоловина, али читалац проналази оно на шта је навикнут да пронађе у Лотијевим делима, а то је помало тужни љубавни роман који се одиграва у егзотичном декору.

Лепота пејзажа и „примитиван“ начин живота, који је близак природи, свакако објашњавају чињеницу да је Баскија привукла Лотија. Али прави разлог налази се у самој потреби да се напише књижевно дело. Те 1891. године, Лоти већ има пуних четрдесет година, припрема се његов пријем у Француску Академију, издавач *Calmann-Lévy* почиње да објављује његова Сабрана дела, што код Лотија изазива сурово осећање да се „крај приближава“.

У том тренутку, да би побегао и пронашао контратежу онога што није могао никако да избегне, а то је протицање времена, Лоти озбиљно преиспитује своју унутрашњу равнотежу. Пољуљана религиозност га одводи у Свету земљу, а све у потрази за веровањем, као одговором на сва наша питања, за које зна да и онда када мислимо да смо га пронашли никако не можемо да будемо сигурни да је и пронађено.

И ту поново наилазимо на појам регионалног егзотизма, који је настао као продукт употребе осталих нивоа егзотичности на које су читаоци тог времена били навикли, а успех дела почива на томе што је могућност откривања новог и непознатог поверена читаоцима, а не аутору.

За француског читаоца тог времена, што је парадоксално, али је истинито, ефекат егзотичности се дуплира пропорционално смањењу раздаљине тј. удаљености територије на којој се радња одвија у жељи да се са јунацима успостави одређена фамилијарност. Реч је о Баскији, која је сасвим близу, у суседству, али је слабо позната у тренутку када Лоти пише ову књигу.

Опширне и детаљне евокације којима се служи Лоти, ширина пејзажа на којима ради детаљано и које представља у најразличитијим тоналитетима, у сваком добу дана и ноћи, у свим годишњим добима, довели су до тога да је прва објављена критика била да је роман пружио „фотографије у колору“, што је можда било резултат екстермне оданости детаљним Лотијевим описима, обојеним чудном, помало пригушеном, нијансом, намерном, или не, оправдавајући присутност егзотичност, или њено апсолутно одсуство.

Овде ће наравно бити анализиран и објашњен први став, односно елементи егзотичног у роману *Ramuncho*.

И за овај роман карактеристична је честа неуобичајена понктуација, затим сталне репетиције субјекта уз употребу заменице, а потом властите именице: „Il savait bien, Ramuncho“⁴⁷¹, као и преплитање дневника и романа што је једна од карактеристичних, можемо да се усудимо да кажемо, лотијевских стилских фигура.

Крајем 1891. године, тачније 1. децембра, поморски поручник Жилијен Вио, у књижевности Пјер Лоти, преузима команду над бродом *Javelot* који је требало да надгледа границу између Француске и Шпаније. Први боравак у Баскији трајао је осам месеци, а други од маја 1896. до краја 1898. године. Роман *Ramuncho* свакако је настао из овог сусрета Лотија са Баскијом.

Као свако службовање, и ово је одушевило Лотија, који је роман испунио:

- идиомима : *Bakhar-Etchéa* (la maison du solitaire) и

---

⁴⁷¹ Loti, P., (1990), *Ramuntcho*, Gallimard, Paris, стр. 169. У даљем тексту сигла: *Ramuntcho*, стр.

- описима предела који су апсолутно различити од оних у којима су живеле Лотијева мајка и супруга.

Егзотичност намеће од треће стране, описом баскијских кућа: „les maisonnettes basques, très distantes les unes des autres, points blancs ou grisâtres, tantôt au fond de quelque gorge enténébrée, tantôt sur quelque contrefort des montagnes aux sommets perdus dans le ciel obscur ; presque négligeables, ces habitations humaines, dans l'ensemble immense et de plus en plus confus des choses ; négligeables et s'annihilant même tout à fait, à cette heure, devant la majesté des solitudes et de l'éternelle nature forestière.“⁴⁷²

Егзотични описи крајолика Баскије настављају се на следећој страници романа: „... le pays basque apparaissait en ce moment comme une confusion de gigantesques masses obscures.

De longues nuées dérangeaient les perspectives ; toutes les distances, toutes les profondeurs étaient devenues inappréciables, les changeantes montagnes semblaient avoir grandi dans la nébuleuse fantasmagorie du soir. L'heure, on ne sait pourquoi, se faisait étrangement solennelle, comme si l'ombre des siècles passés allait sortir de la terre.“⁴⁷³

Искуство писца испољиће се на регионалном егзотизму у његовом последњем роману, будући да се све што је касније написао не би могло назвати романом.

Као што је више пута до сада наведено, Лоти се играо заменом места егзотичних детаља, како би оно што је за западног читаоца сасвим уобичајено, за становнике далеких крајева у којима је боравио, било необично. У овом роману пак покушава да повећа територијалну раздаљину између Баскије и Француске, служећи се описима детаља фасада кућа, или описом њиховог ентеријера:

---

⁴⁷² Ramuntcho, стр. 31

⁴⁷³ Ramuntcho, стр. 34

„ Dans des cadres, accrochés en bon ordre, il y avait ... de différentes figures de saints ou de saintes, avec des légendes basques ; puis la Vierge de Pilar, la Vierge des angoisses et des chapelets, des rameaux bénits ... - chaque étagère toujours ornée d'un de ces volants en papier rose, découpés et ajourés, que se fabriquaient en Espagne et où sont invariablement imprimées des séries de personnages dansant avec des castagnettes, ou bien des scènes de la vie des toréadors. ⁴⁷⁴

Наведени описи живописних тапета нису имали негативну конотацију, што потврђују и описи који следе у којима Лоти говори о миру и спокоју који зидови кућа остављају на посетиоце и на оне који у њима живе, иако је Баскију приказао као земљу у којој су се само играле балоте - „*pays des joueurs de pelote*“.

Лоти је покушао да уведе и климатску егзотичност, пошто се Пиринеји и Баскија просторно додирују. Положај Баскије сигурно није могао да проузрокује другачије климатске елементе у овој мери, односно како их је Лоти описао, будући да је Шпанија велика земља, и тешко да су „ветрови могли да донесу мирис са Гибралтара“:

„ L'air s'était fait tiède, suave, exquis à respirer, comme si tout à coup on eût changé de climat ou de saison, - et c'était le vent de sud qui commençait à souffler, le délicieux vent de sud spécial au pays basque, qui chasse devant lui le froid, les nuages et les brumes, qui avive les nuances de toutes choses, bleuit le ciel, prolonge à l'infini les horizons, et donne, même en plein hiver, des illusions d'été. ⁴⁷⁵

Лоти временску егзотичност покушава да поткрепи егзотиком на лингвистичком нивоу, најпре само спомињући старобаскијски језик „*euskarienne*“, а затим износећи своје мишљење о изузетно локализованом језику, као што је баскијски: „*Ils parlent et*

---

⁴⁷⁴ Ramuntcho, стр. 35 и 36

⁴⁷⁵ Ramuntcho, стр. 44 и 45

ségayent, en leur mystérieuse langue, d'origine si inconnue, qui, aux hommes des autres pays de l'Europe, semble plus lointaine que du mongolien ou du sanscrit.⁴⁷⁶

Само помињање монголског језика и санскрита довољно је да и баскијски језик буде потпуно обојен егзотичношћу.

Касније наводи фонетски транскрипт реченица, наравно уз превод:

„« *Bladika haritzea debakatua* » - Il est défendu de jouer au blaid.⁴⁷⁷

И обичаје, одређене годишње спортске активности, Лоти је успео да обоји егзотиком, користећи идиоме и целе реченице:

„Ainsi est la règle du jeu : quand un champion de l'un des camps laisse tomber la balle ... après chaque coup, le crieur attiré chante à pleine voix, en sa langue millénaire :

« *Le but a tant, le refil a tant messieurs* » “

- „ *Le but*, c'est le camp qui, après tirage au sort, a joué le premier au commencement de la partie. “
- „ *Le refil*, le camp opposé à celui du *but*“ .⁴⁷⁸

Интересантно је да се напомене колико је Лоти дубоко био опчињен сваким пределом у ком је боравио и колико је трудио да га приближи пре свега француском читаоцу с краја XIX века. Ова објашњења нам приказују Лотија као правог ерудиту, коме ни спорт не сме да буде нешто што је страно.

И без обзира што ће се извињавати читаоцима да је реч о веома дугачком објашњењу, ипак ће га пружити:

---

⁴⁷⁶ Ramuntcho, стр. 58

⁴⁷⁷ Ramuntcho, стр. 65

⁴⁷⁸ Ramuntcho, стр. 66

- „ ... chaque fois qu’il fait un *quinze* ... “...
- „ Il serait trop long d’expliquer cette expression : *faire un quinze*, qui signifie : *faire un point*. C’est une façon de compter du jeu de rebot, qui s’est conservée dans le jeu de *blaid*. “⁴⁷⁹

Лексичка егзотика се наставља навођењем и објашњавањем:

- баскијских личних имена и њихових деминутива : *Gatchutch* – diminutif basque de Gracieuse ;⁴⁸⁰
- узвика: *irrintzina*, чије значење није тачно наведено, али је зато направљено интересно поређење са узвиком карактеристичним за Индијанце: „Cela ressemble au cri d’appel de certaines tribus Peaux-Rouges dans les forêts des Amériques. “⁴⁸¹ Наводио је и када се овај узвик користи: „On pousse ce cri pendant les fêtes, ou bien pour s’appeler le soir dans la montagne, et surtout pour célébrer quelque joie, quelque aubaine imprévue, une chasse miraculeuse ou un coup de filet heureux dans l’eau des rivières .“⁴⁸² и
- именица : *benoîte*, које не објашњава, али чије значење читалац разуме из контекста : „ ... dans l’église vide, où la vieille benoîte ne mantille noire était seule, épussetant les autels.“⁴⁸³

Фонетски додирује егзотичне елементе када наводи начин на који становници Баскије:

- акцентују слоге, односно наглашавају поједине, у овом примеру конкретно финалне слоге: „ ... elles riaient, elles chuchotaient avec leur accent chanté, avec

---

⁴⁷⁹ Ramuntcho, стр. 70

⁴⁸⁰ Ramuntcho, стр. 78

⁴⁸¹ Ramuntcho, стр. 94

⁴⁸² Ramuntcho, стр. 95

⁴⁸³ Ramuntcho, стр. 102

toujours leurs finales en *rra* ou en *rrik*, faisant rouler si alertement les *r* qu'on eût dit à chaque instant des bruits d'ailes de moineau dans leurs bouches⁴⁸⁴, уз егзотична стилска објашњења и компарације,

- изговарају поздраве, имена, или кратке молитве:

„ Et cela continue par une kyrielle de mots dits en decrescendo rapide, vite, vite ; une prière basque dégoisée à perdre haleine, commencée très fort, puis mourante pour finir.“⁴⁸⁵

Лоти наставља да размишља о фонетској структури реченица и узвика, који га фасцинирају. Сталним враћањем и размишљањем зашто је фонетска структура „баш таква“ и према пишчевим схватањима неразумљива и чак бесмислена: „Cet enfantin, tissu d'incohérences et de redites. Non, cela n'a guère de sens...“,

а не као структура језика које је западни читалац навикао да чује, језика који су му били блиски, Лоти успева да постигне присуство егзотичности у наведеним реченицама:

- „ Qu'est-ce qu'ils peuvent bien dire, pour parler tant et si vite ?

Bien que leur accent soit moins chanté que celui du haut pays, dont ils s'étonnaient hier, on croyait tout de même entendre des strophes scandées et rythmées, une sorte de petite musique infiniment douce où les voix des garçons s'atténuent jusqu'à sembler à des voix d'enfants. “

и:

„ Qu'est-ce qu'ils peuvent bien se dire, pour parler tant et si vite, au bord de ce torrent, dans cet âpre ravin, sous le lourd soleil de midi ? Mon Dieu, cela n'a guère de sens ;

---

⁴⁸⁴ Ramuntcho, стр. 113

⁴⁸⁵ Ramuntcho, стр. 124

c'est plutôt une sorte de murmure spécial aux amoureux, quelque chose come ce dhant particulier que les hirondelles fone en sourdine, à la saison des nids...⁴⁸⁶,

при чему се јасно емитује и Лотијево недопадање, можда чак и негативан однос према, не само фонетици баскијског језика, него и баскијском језику уопште, иако га у тексту назива *la chère langue basque*⁴⁸⁷ и иако је научио његове основе, као и основе свих других језика из крајева у којима је боравио.

Остаје на нама да изаберемо да ли је овакав став последица тога што он лично није Рамунчо, што је само наговештена љубавна прича са Кручитом, а не и доживљена, то што би га понукало да заволи и научи баскијски језик, или је разлог сасвим другачији.

Карактеристичан атеистични скок у размишљању, потврдиће нешто сасвим треће, а то је Лотијево прикривено трагање да пронађе своје место у рају: сакрио је да је научио да игра балоте, да је почео да учи баскијски језик, да је, као готово увек у својим романима мешао контрадикторности, па је док је обављао дужност капетана брода *Javelot* час био жандарм, а час кријумчар, као Рамунчо.

А то је љубав према свему што је живот, макар и да не можемо да га перципирамо онако како перципирамо већину ствари, макар да не успевамо да га објаснимо, макар да нам остане потпуно неразумљив: „... Cela ne veut rien dire, à moins que ce ne soit l'hymne éternel et merveilleux pour lequel seul a été créé le langage des hommes ou des bêtes, et auprès de quoi tout est vide, misérable et vain.“⁴⁸⁸

---

⁴⁸⁶ Ramuntcho, стр. 125

⁴⁸⁷ Ramuntcho, стр. 180

⁴⁸⁸ Ramuntcho, стр. 125 и 126

И оваково схватање и прихватање света, света који Бог није успео да објасни и приближи најобичнијем човеку у свакој својој појавности, осим конотације атеизма, даје још једну велику егзотичну конотацију Лотијевом опусу.

Оно што је интересантно јесте и то што је на сваком нивоу приповедања покушао да подвуче разноликост и егзотичност свега што је баскијско, па тако, можда може да се спомене и климатска егзотичност.

Ову врсту егзотичност илустроваћемо примером у ком Лоти, „као успут“, како је само њему својствено, и знајући да ће прави читалац његових романа опазити сваки детаљ којим се играо, напомиње да су „тамо и вишње зреле већ 20. априла“. Ово „успутно запажање“ као и увек је пропраћено, било понављањем, било описом у ком се поново помиње претходни субјекат приповедања, било компарацијама уз употребу именица које нису својствене за крајолик који се описује.

Такав је случај и овде: „Personne dans ces chemins, au-dessus desquels ces grands cerisiers étendaient, comme un toit, leurs branches toutes perlées de corail.“⁴⁸⁹

И природа Баскије је егзотична, али вредна да се опише, као и начин на који становници покушавају да њен изглед „приближе“ изгледу француских регија : „Pour arroser cette région des Basques, qui tout l’été demeure humide et verte come une sorte de Bretagne plus chaude, les vapeurs errantes sur la mer de Biscaye s’assemblent toutes dans ce fond de golfe, s’arrêtent aux cimes pyrénéennes et se fondent en pluies.“⁴⁹⁰

Минуциозни Лотијеви описи, како смо их више пута већ именовали и његово настојање да све што му се чини да је занимљиво, односно различито, приближи и објасни читаоцу, егзотичној ноти његовог опуса дају посебну драж.

---

⁴⁸⁹ Ramuntcho, стр. 131

⁴⁹⁰ Ramuntcho, стр. 132

Како би ефекат упознавања далеких временских, просторних, језичких и других крајева био успешан, у времену када је само писана реч била доступна, било је право мајсторство изазвати идентичну перцепцију код свих читалаца. А мишљења сам да је у томе успео надмашивши и своја сопствена очекивања.

Док пише свој последњи роман, остало се заиста може назвати само путописом или дневником, Лоти има 47 година и свакако јасну слику о свом досадашњем животу.

У делу приче из романа, у ком га ујак из Америке зове да дође и преко речи Грациозе му обећава да ће га усвојити и, наравно, да ће му оставити све што има, Лоти, необавезно и успут, као и увек до сада, износи свој став о путовањима, упознавању нових егзотичних крајева, које је претпоставио мирном животу у Француској, те ћемо га и цитирати:

„ Elle disait, la voix conseillère, la chère voix protectrice : « Non, ne vous en allez pas pour toujours ; les lointains pays sont faits pour le temps de la jeunesse ; mais il faut pouvoir revenir à Etchézar : c'est ici qu'il faut vieillir et mourir : nulle part au monde vous ne dormiriez comme dans ce cimetière autour de l'église, où l'on peut, même couché sous la terre, m'entendre sonner encore.... »⁴⁹¹

Као и увек у Лотијевим романима, живот не штеди свог јунака. По повратку из службе, у којој је био три године, а о којој није написао ниједну реч, Рамунчо налази тешко болесну мајку која умире одмах по његовом доласку односећи са собом тајну ко му је отац.

---

⁴⁹¹ Ramuntcho, стр. 144

Наравно, и љубав наилази на безбројне препреке, као што су у овом роману Рамунчово сиромаштво, посао којим се бавио, његов одлазак у војну службу, Грациозин одлазак у манастир и њено одбијање да заједно побегну у Америку.

Рамунчо одлази, пошто немирна Лотијева душа не дозвољава никоме да проведе свој живот како он сам жели, него препушта судбини да се умеша и одведе га далеко од места у ком може да настави да живи. Судбина трага за рајем који је на земљи и који не представља савршени мир, него једини избор: „En avant de sa route, il y a les Amériques, l'exil sans retour probable, l'immense nouveau plein de surprises ... : toute une vie encore très longue, sans doute, pendant laquelle son âme arrachée d'ici devra souffrir et se durcir là-bas ; sa vigueur, se dépenser et s'épuiser qui sait où, dans des besognes, dans des luttes inconnues...”⁴⁹²

Сам Лоти је адаптирао свој роман који је изведен у позоришту *Одеон*, 28. фебруара 1907. године у Паризу, а урађен је и сценарио по ком су снимљена три филма што овај Лотијев роман чини једним од његових најпопуларнијих дела.

---

⁴⁹² Ramuntcho, стр. 245

2.15. *Fleurs d'ennui et Pasquala Ivanovitch*

У разговору са својим сапутником нама већ познатим Плумкетом, Лоти описује Далмацију, Херцеговину, Требиње и реку Требишњицу, Херцег Нови, Котор, Цетиње ... У сваком од ових крајева и места проналази елементе еготичног, а први пут наилазимо на зачуђеност аутора депресивним утиском који одаје крајолик кроз који пролази.

На почетку романа, осим на регионалном, егзотичност се огледа и на лексичком нивоу кроз:

- употребу карактеристичних придева којима писац описује стеновите пределе Херцеговине: *civ / civa – gris / grise*:

„A l'ouest, de gigantesques éboulements de roches grises dévalaient vers la Dalmatie, et du côté de l'orient, la vue planait à vol d'oiseau sur la sombre Herzégovine. “

„Pas d'arbres, pas de verdure, une uniformité grise. “

И придев *застраујућућа/а* - *effrayant/e* када говори о планинама:

„...et puis des houles de pierre, des soulèvements et d'effrayantes montagnes de pierre“

Ту су и егзотичне компарације којима област кроз коју пролази пореди са месецом:

„Quelle patrie funèbre, l'Herzégovine ! D'abord on descend dans des régions qui font songer aux pays de la lune. “, затим реку Требишњицу са Стиксом :

„Une rivière, la Trébinitza, à laquelle le vieux Styx devait ressembler, coulant dans un lit de pierre au milieu d'une plaine de pierre. “, а гомиле камења са исушеним језерима :

„De grandes coulées de pierre, tout unies comme des lacs morts. ⁴⁹³

За став Лотија према ставновницима Херцеговине, а посебно према православном становништву, не можемо рећи да је позитиван. Становници које види на праговима кућа су „неповерљиви према странцима, ... чудни и примитивни ... “:

„ De loin en loin, de petits hameaux effondrés, brûlés, *sinistres*. — Cinq années d'une guerre d'extermination ont passé là-dessus. Des montagnards slaves sortent des ruines de leurs maisons et se postent, *d'un air de méfiance*, pour vous regarder passer.

⁴⁹³ Loti, P., (1985), *Fleurs d'ennui et Pasquala Ivanovitch*, Gallimard, Paris, стр. 31. У даљем тексту сигла *Fleurs d'ennui et Pasquala Ivanovitch*, стр.

„ Et puis la région des pierres qui commence : à l’horizon, ou dirait les lames énormes d’un océan gris, soulevées jusque dans le ciel par le vent des cataclysmes primitifs.“⁴⁹⁴

Греши и у опису њиховог изгледа, тако што их описује као високе, плавокосе ножевима наоружане Словене:

„ Ils sont grands et blonds ; ils ont des poignards et des coutelas plein leur ceinture. “,

Али тачно описује пуста поља изнад града:

„ Après la forêt, une plaine, et le pays changé. Des champs de blé, des cultures du Nord ; tout cela dévasté, abandonné, désert.“

Требиње му се допада и то не крије, без обзира што свим грађевинама даје патину јако *старог – vieux/vieille*.

Али зато све оживљава цвећем живе љубичасте боје:

„ Et puis la vieille capitale apparaît, nid de hiboux, avec son minaret dépassant ses murailles grises. —

Vieux pont-levis, vieux remparts, — avec des touffes de campanules étalant partout sur les pierres leurs fleurs fraîches, d’un violet admirable.

Trébigne, un fantôme de ville : les restes d’un bazar d’Orient où se parlent encore le turc et le slave ; tout le quartier musulman en ruine, vide, les habitants partis.

Dans la mosquée, quelques pauvres Turcs accroupis,— des vieillards qui sont restés,
— ...⁴⁹⁵

А онда потпуно мења став и говори о „малом народу који је најавио велики крсташки рат „против ислама“ о ком су писале све новине, те 1875. године:

„ On songe à la destinée de ce petit peuple, qui donnait en 1875 le signal de la grande croisade des Slaves contre l’islam. A cette époque, les journaux étaient pleins du nom de cette Herzégovine, où la révolte était commencée dans la montagne.“⁴⁹⁶

Наводећи податке да је Херцеговина била подручје вулкана, набрајајући чудне животиње и китове који пливају морем, експлицитно се извињава због непроверених

⁴⁹⁴ Fleurs d’ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 33

⁴⁹⁵ Fleurs d’ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 32

⁴⁹⁶ Fleurs d’ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 33

чињеница које је уносио у ово и у друга своја дела. Посебно је интересантна последња реченица из наредног цитата када каже да би, када би могао поново да се роди, свој живот учинио онолико једноставним колико је овај који живи учинио компликованим:

„ Mon imagination quelquefois agrandit les choses et les situations ordinaires, tandis qu'elle ne s'étonne plus de celles qui sont réellement démesurées ou terribles.

— Je n'ai plus la notion bien exacte de rien, par suite d'avoir trop vu, et, dans ma tête comme dans mon coeur, cela tourne au fouillis.

— Si je pouvais recommencer ma vie, je tâcherais de la faire aussi simple qu'elle a été compliquée.⁴⁹⁷

У Которски залив, како га Лоти назива *Cataro*, стиже ноћу, 4. октобра 1880 године. Није очекивао да ће после Херцеговине, која му се уопште није допала, релативно близу, наићи на предео такве лепоте. И то не крије у описима које пружа читаоцима поредећи Которски залив са пејзажима из снова:

„ Nous, voici à Cataro : pays nouveau, situation imprévue. Nous voici faisant partie d'une escadre européenne, comme il n'en avait jamais existé.

La lune éclaire une baie admirable, où l'eau sommeille immobile ; elle jette des clartés roses aux grands rochers, et découpe, avec des ombres, les reliefs des prodigieuses montagnes suspendues au-dessus des eaux.

L'air de la nuit est tiède, et la terre envoie des senteurs de myrte. — On dirait des paysages de rêve.⁴⁹⁸

Хроничар, као и у *Трећој младости гопође Шљиве*, Лоти читаоца упознаје са тренутном политичком ситуацијом малог краја насељеног Словенима и „просто затвореног планинама“:

„Il a un aspect bien fantastique, ce pays des Slaves. Tout autour de cette baie, fermée comme un lac, les montagnes sont hautes ... Est-ce que nous allons devoir y attendre la solution des questions du Monténégro, de la Grèce et de Albanie ?⁴⁹⁹

Искрцао се у Баошићима - *Baozich* где је одмах упознао младу девојку, готово девојчицу, за коју је претпоставио да је чувала козе, или овце, обучену у херцеговачку ношњу, која је села поред њега и невино му се обратила на чудном италијанском језику помешаном са словенским речима. Да се зове Паскала Ивановић, сазнао је тако што ју је „старији глас“ позивао да се врати кући:

⁴⁹⁷ Fleurs d'ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 37

⁴⁹⁸ Fleurs d'ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 163

⁴⁹⁹ Fleurs d'ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 165 и 166

„Là m’attend une petite fille qui porte le costume des femmes de l’Herzégovine, pauvre petite gardeuse de chèvres et de moutons qui vient s’asseoir auprès de moi, en toute innocence, je crois bien, en toute candeur de petite sauvage.

Elle me conte des choses enfantines dans un italien mêlé de mots slaves que j’ai grand’peine à comprendre, et me quitte chaque soir en courant, quand, de la chaumière voisine, une voix tremblante de vieille l’appelle : « Pasquala ! Pasquala ! »

Pasquala Ivanovitch docilement rentre au logis, se couche sur son lit de bruyère et s’endort.⁵⁰⁰

Лотију се свидела, али се због година правда да не жели ништа од ње и ту са уобичајених објашњења прелази на лексички егзотизам и употребу интересантних компарација (курзив у цитату):

„Pauvre petite, je ne veux rien d’elle, — rien que la regarder parce qu’elle est jolie, — comme je regarde les fleurs rares qui poussent ici dans les bois.“⁵⁰¹

Лоти наставља да прича о Паскали, да објашњава порекло њеног имена:

„Pasquala Ivanovitch, un prénom d’Italie et un nom du Nord.“, да описује боју њених очију и одеће. Али брзо мења тему и читаоцима пружа одређене информације из области лингвистике, а то је како су Италијани од Словена са обале Јадранског мора позајмили одређене речи и у одређеној мери и акценат:

„— Les Slaves des bords de l’Adriatique ont emprunté aux Italiens quelques mots de leur langage et un peu de leur accent : ils leur ont pris surtout leur teint plus bronzé et plus chaud.“⁵⁰²

Описи лепоте деветнаестогодишње Паскале, који се смењују са описима природе, препуни су, наравно, егзотичних поређења:

„ Dans les marbres de Paros, dans les marbres pentéliques, les Grecs taillaient des jeunes filles qui étaient faites comme Pasquala Ivanovitch.“⁵⁰³

Не говори само Паскала мешавину италијанског и словенског језика. Описујући своје шетње, Пјер Лоти говори о свом сусрету са становницима:

„ Ceux qui me connaissent disent en italien : « Buona sera ! » — Les inconnus examinent avec méfiance ; quand ils ont distingué mon grand manteau et mon bonnet slave pareil au leur, rouge avec un demi soleil d’or, ils disent : « Dobravetche ! » — Je répons :

⁵⁰⁰ Fleurs d’ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 168

⁵⁰¹ Fleurs d’ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 169

⁵⁰² Fleurs d’ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 170 и 171

⁵⁰³ Fleurs d’ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 176

« Dobravetche ! » et ils passent ... ⁵⁰⁴

У XIV поглављу, уз опис кише која је данима падала без престанка, пошто је био фебруар, спомиње Паскалу са којом се свакодневно виђао и Светог Трифуна и Светог Блажа чије је остатке видео у катедрали у Котору:

„ Saint Turifan (celui dont le crâne est conservé au trésor de la cathédrale de Cattaro, dans une châsse d’or fin et de pierreries), — saint Turifan et saint Blaise, tels furent les deux patrons sur lesquels son choix s’arrêta en dernier ressort. — Il y avait pourtant des saintes qui étaient bien jolies ; mais ces deux saints-là étaient habillés d’argent sur fond d’or, et les encadrements surtout en étaient incomparables : sous la vitre, il y avait des guirlandes de tulipes de toutes les couleurs, en relief, avec des feuillages de métal. — Ils souriaient tous deux, saint Turifan et saint Blaise, au milieu de ces fleurs, avec une expression vague et mystique de figures du moyen âge. ⁵⁰⁵

Пре одласка, Лоти се опростио од Паскале. Бројни су описи у којима њену лепоту пореди са лепотом Котора, када је пред његов одлазак, брат Ђовани Ивановић доводи да се опросте. Док се брод удаљавао од обале, писац се враћа лексичкој егзотичности и њему својственим компарацијама: „ Ils parurent encore longtemps dans leur barque, tous deux, comme deux points blancs et rouges sur l’eau bleue. ⁵⁰⁶

У наставку романа под називом *Voyage au Montenegro – Путовање у Црну Гору*, Лоти на комичан начин описује узани пут којим се путници пењу према Цетињу:

„A cinq heures du matin, les timoniers viennent éveiller dans leurs chambres les quatre officiers qui ont projeté de se rendre à Cettigne, capitale du prince Nikita. “

„Cependant, les lacets se succèdent toujours ; on en voit sans cesse d’autres au-dessus de soi. C’est interminable, ce *chemin du ciel* !

Plus nous allons, plus ces lacets sont mauvais ; ils sont pavés de grosses pierres inégales qui roulent sous les pieds des chevaux, — et puis très étroits... Aucune espèce de parapet, d’ailleurs : un faux pas, et on plongerait dans le vide ; on s’en irait prestement, en passant au travers d’un nuage ou de deux, s’aplatir en bas, en Autriche.

⁵⁰⁴ Fleurs d’ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 192

⁵⁰⁵ Fleurs d’ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 200

⁵⁰⁶ Fleurs d’ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 209

Et les chevaux ont là manie de passer toujours sur le petit bord, ce qui ajoute au piquant de la situation.

Nous montons depuis deux heures. ⁵⁰⁷

Описује и становнике које среће и који говоре „словенским језиком“, а који се зову „*Boccésiens*“. Враћа се егзотичним дескрипцијама. Осим природе описује и неке обичаје, а посебно је интересантан опис ручка:

„ Le déjeuner, mangé de très bon appétit, se termine par un dessert local : cela s'appelle un jardinetto (petit jardin). — Jardin où poussent toute sorte de choses ; grand plat où sont plantés pêle-mêle des fromages, des gâteaux et des fruits.“ ⁵⁰⁸

У четвртном поглављу описује долазак на Цетиње - *Gettigne* и сусрет са Кнезом Николом:

- „Un personnage, tout en drap bleu de ciel brodé d'or, débouche d'un chemin transversal : — c'est le prince Nikita.

Des gens qui l'attendaient au passage se découvrent et s'inclinent dans des attitudes de vénération profonde. — Les uns baisent sa main gantée ; les autres lui présentent des papiers qui doivent être des suppliques. ⁵⁰⁹

Покушава да проникне и морфологију „Словенског језика“:

„Au centre de ce soleil sont brodés ces deux caractères : H. I. Cela signifie : Nikita I" (l'A est la première lettre de l'alphabet slave). C'est le chiffre vénéré du prince régnant.“ ⁵¹⁰

Чак цитира и кнеза Николу:

„Quels lacets, ceux-là ! — C'est la fameuse voie carrossable projetée par le prince Nikita.“ ⁵¹¹ што додаје чар целом делу.

⁵⁰⁷ Fleurs d'ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 218

⁵⁰⁸ Fleurs d'ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 230

⁵⁰⁹ Fleurs d'ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 232

⁵¹⁰ Fleurs d'ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 234

⁵¹¹ Fleurs d'ennui et Pasquala Ivanovitch, стр. 241

Од свих страсти које раздиру људску душу и срце, најснажнија и најприроднија свакако је љубав. Не схватају сви да је реч о љубави, али је сви људи разумеју и сви о њој непрестано мисле. Ако нису доживели праву љубав, изузетно је ретко да о њо бар нису сањарили.

Љубав, као нешто што је заједнично целом човечанству и уједно основни разлог нашег несталног духа, може да се протумачи и као једина основа великог броја књижевних дела нашег времена. Многи Лотијеви претходници су постали прави специјалисти за љубавне проблеме, али је зато Лоти овој теми пришао са потпуно друге стране и открио ново поимање љубави које је и унео у своје романе.

Ако је тачно да генерације и генерације читалаца траже пре свега емоције, најбољи начин да се те емоције и покрену и испуне њихова срца, било је Лотијево мајсторство представљања љубави истовремено као извора радости, али и као узрока туге и плача с тим што је код Лотија љубав чешће представљена не као разлог за радост, него као узрок проливања суза.

Уместо да се љубав која се рађа заврши добро, као што је то случај у комедијама, уместо да љубав буде та која нас забавља, или да буде љубав коју драматизујемо као у великим романима, Лоти нам је описао љубави које нам се чине да постоје, а којих ствари нема, или љубави које немају леп крај, као што је то и заиста често у животу.

Јер тако је он доживљавао љубав и тако ју је и описао. Концепција његовог схватања љубави је резултат његове концепције живота, у ком је немогуће волети и у ком је љубавна патња у ствари љубав. И тиме је, према неким критичарима, више утицао на своје савременике, него елементима егзотичности који прожимају његово дело, а према неким, са којима се слажемо, овакво схватање љубави, различито од онога на које су његови савременици навикли, свакако је облик тематског егзотизма, стално присутног у романима писца који је био непревазиђени сликар ствари које умиру, краткотрајне среће и предвидљивих разговора.

Кратки снови, ништавило у срцу, потискивање страсти, прекинуте нежности, само су неки од болова који су utkани у Лотијеве романе. Нико пре њега није тако

сурово показао како љубав кратко траје и како је немогуће да се успостави чврста веза међ осећањима која никада не трају дуго. Скоро нико пре њега није пред своје личне аспирације ставио толике препреке, толику немоћ и толике јецаје. Нису то заборав, засићеност или несигурност у љубави, нит забава што напуштамо некога, нити што га мучимо нашим неверствима. Ово је издаја, не две душе које се воле, него издаја ствари која је нешто што изазива много већи очај од схватања да је природа нашег бића јадна. Осећања јунака до тада познатих романа нису ништа наспрам раздвајања Лотија и Рараху или трагичног ишчекивања госпођице Гауд. То није опис лажне љубави која је довела до овог стања. То је опис наших лажних живота.

3. Закључак

На основу изнетих података и њихових подробних анализа праћених адекватним примерима, можемо да закључимо да егзотичност не представља ни тему, а ни садржај. То није декор у ком се дешава радња. Елементи егзотичног прожимају и тематику и радњу, а самим тим и временски оквир нарације. Тако, и прошлост и будућност постају нешто што је егзотично и чине нужним увођење појма реверзибилне егзотичности.

Широка гама употребе епитета, без уредне градације, каткада очекиване, а превасходно изненађујуће, још једна је од потврда присуства егзотичности у лингвистичкој равни Лотијево дела, а описи сцена, које пореди са делима Гистава Дореа, потврђују присусво егзотичног на тематском нивоу и снажну моћ синергије којом одише свака од неколико хиљада исписаних страница, што романа, што путописа.

Прихватањем дефиниције реверзибилне егзотичности, али и на основу детаљне анализе утицаја употребе одређених идиома и прецизног дефинисања појединих, можемо да закључимо да постоје бројни нивои егзотичности који су заступљени у Лотијевом опусу, односно егзотичност на стилском, дескриптивном, лингвистичком, лексичком, синтаксичком, религиозном, културолошком, обичајном, сензитивном, тематском, климатском, географском, индустријском, климатском и фонетском нивоу.

Данас, када су појмови мондијализације, мултикултурализма или интеркултуралности добили на значају, дело Пјера Лотија, базично засновано на путописима током његове војне службе у којима је описивао свет који је откривао и тако представљао читаоцима друге културе, добија сасвим нову димензију и отвара нове могућности за његова тумачења.

И као што сваки пут у текст, своја размишљања о Азијаде уводи кратком реченицом која као нож пресеца ткиво романа, Лоти се враћа ономе што он заправо и јесте, образовано војно лице у служби своје земље. Помињањем мајке у свом хронолошки првом роману: „—Je te jure, Aziyadé, dis-je, que je laisserais tout sans regret, ma position, mon nom et mon pays. Mes amis ... je n'en ai pas et je m'en moque ! Mais, vois-tu, j'ai une vieille mère. “, тим својим наглим скоковима Лоти успева да нас тргне из сањарења. Истовремено код читалаца несумњиво изазива осећање да поверујемо да је добродушни народ не само из Турске, него и из Црне Горе, са Исланда, са севера Африке и далеког Јапана имао исте моралне вредности као што су их имали и становници, по тада увреженом мишљењу, најразвијенијег дела света, односно западних земаља. Реченицом у којој помиње стару мајку, приближава нас и Kamiјевом Странцу и пребацује нас са ове дистанце у егзотичне описе за њега у будућности, а за нас сада већ у далекој прошлости чиме потврђује постојање временске реверзибилности појма егзотичности.

Својим приповедањем Лоти нам је отворио прозор ка егзотичном које кроз проверене чињенице можемо да учинимо нечим што је неопходни саставни део живота и као нешто што отвара и данас многе још увек затворене прозоре.

Лотијева раблеовска жеђ за новим сазнањима, која се манифестовала кроз наведене нивое присуства егзотичних елемената, захтева да се његов опус проучава, наравно уз стално промишљање и анализу кроз више димензија, при чему не смемо да заборавимо да Лотијево „изаћи“ значи изаћи из оквира познатог како би се и непознато увело у познато са сталним изласцима ка даљем, вишем и поново непознатом. Али и константном и модерном, што потврђују две опере *Острво из снова* Рејналдо Хана и *Мадам Батерфлај* Ђакома Пучинија, чија су либрета Лотијев роман *Le mariage de Loti* и новела *Madame Chrysanthème*.

У романима Пјера Лотија јунаци воле искерено, једном, заувек, чак и с оне стране живота и смрти. Љубав је неумољиво жаљење Параху - *Le mariage de Loti*, раздирања душе mademoiselle Gaud - *Pêcheur d'Islande*. Непрестано је присутна обавеза да се одустане од љубави и нежности: у Јапану - *Madame Chrysanthème*, у Сенегалу - *Roman d'un Spahi*, на Тахитију - *Mariage de Loti*, у Бретањи - *Pêcheur d'Islande*.

Тако је Пјер Лоти ткао причу својствену свом песничном изразу, танану, као што су у новели „Снежна земља“ Јасунари Кавабате, девојке ткале ћићими ћилиме од ланене пређе „тање од власи косе“. Али приповедање Пјера Лотија, јаче је мижда од свега, повезало Србију, Француску и Јапан и поставило основе онога што данас називамо интеркултурализам.

4. Библиографија:

- Bardin, J., (1998), *Loti et Segalen : ou l'illusion de la différence*, Le Torri Editions
- Barthes, R., (1972), *Le Degré zéro de l'écriture suivi de Nouveaux essais critiques*, Editions du Seuil, Paris
- Brahimî, D., (1982), *Pierre Loti, du roman exotique au roman colonial*, Hartman
- Camus, A., (1985), *L'étranger*, Gallimard, Paris
- Chardin, J., (1978), *Journal du voyage du Chevalier Chardin en Perse*, Claude Gaudon, Paris, D'ailleurs
- Chassériau, A. F., (1937), *Mes souvenirs sur Pierre Loti et Francis Jammes*, Plon
- Diderot, D., (1956), *Supplément au voyage de Bougainville*, Gallimard
- Doumic, R., (1894), *Écrivains d'aujourd'hui : Paul Bourget, Guy de Maupassant, Pierre Loti, Jules Lemaître, Ferdinand Brunetière, Émile Faguet, Ernest Lavisse*, Hachette, 2013
- Glissant E., (1996), *Introduction à une Poétique du Divers*, Gallimard
- Hargreaves, A., (1981), *The Colonial Experience in French Littérature : Q study of Pierre, Loti, Ernest Psichari and Pierre Mille*, Macmilian
- Hervé, D., (1988), *Pierre Loti, Lenchanteur*, Seuil, Paris
- Lemaître, J., (1956), *Les Contemporains. Études et portraits littéraires*, Gallimard, Paris
- Lebel, R., (2014), *L'Afrique occidentale dans la littérature française (depuis 1870)*, L'Harmatan
- Lebel, R., (1931), *Histoire de la littérature coloniale en France*, LaRose, Paris
- Lejeune, Ph., (1994), *Le pacte autobiographique*, Folio, Paris
- Lerner, Michael G., (2008), *Pierre Loti's Dramatic Works*, Edwin Mellen Press
- Loti, P., (2011), *Aziyadé*, Omnibus, Paris
- Loti, P., (1985), *Fleurs d'ennui et Pasquala Ivanovitch*, Gallimard, Paris
- Loti, P., (1984), *Japonerie d'automne*, Gallimard, Paris
- Loti, P. (1990), *La troisième jeunesse de Madame Prune*, Flammarion, Paris
- Loti, P., (2011), *Le mariage de Loti*, Omnibus, Paris
- Loti, P., (1999), *Le roman d'un enfant suivi de Prime jeunesse*, Gallimard, Paris
- Loti, P., (2006), *Les trois dames de la Kasbah*, Gallimard, Paris
- Loti, P., (2001), *Madame Chrysanthème*, Gallimard, Paris

- Loti, P., (1991), *Voyages (1872-19050 – Vers Ispahan*, Robert Laffont, S.A., Paris
- Loti, P., (2014), *Pêcheur d'Islande*, Gallimard, Paris
- Loti, P., (1984), *Le roman d'un spahi*, Gallimard, Paris
- Loti, P., (1990), *Ramuntcho*, Gallimard, Paris
- Loti, P., (1947), *Moj brat Iv*, Plava Ptica, Beograd
- Maffesoli, M., (1982), *L'ombre de Dionysos. Contribution à une sociologie de l'orgie*, Paris, Éditions Méridiens/Anthropos
- Mauriac, F., (1931), *Souffrances et bonheur du chrétien*, Grasset, Paris
- Monnier, Y., (1999), *L'Afrique dans l'imaginaire français (Fin du XIXème –début du XXème siècle)*, Hartmann
- Montaigne, M., (1965), *Des cannibales*, Gallimard, Collection folio classique
- Montesquieu, (1984), *Lettres persanes*, Gallimard, Paris
- Queffélec H., (1974), *Un royaume sous la mer*, Gallimard, Paris
- Quella-Villéger, A., (2008), *Chez Pierre Loti, Une maison d'écrivain voyageur*, CRDP de Poitou-Charentes
- Quella-Villéger, A., (1998), *Pierre Loti : Le pelerin de la planète*, Auberon
- Quella-Villéger, A. et Vercier, B., (2010), *Pierre Loti dessinateur – Une œuvre au long cours*, Bleu autour
- Quella-Villéger, A. et Vercier, B., (2011), *Pierre Loti photographe – Une œuvre au long cours*, Bleu autour
- Robert Paul, (1990), *Le Petit Robert, dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Dictionnaires LE ROBERT
- Segalen, V., (1986), *Essais sur l'exotisme*, Livre de poche, coll. biblio-essais
- Thibaudet, A., (2007), *Histoire de la littérature française de 1789 à nos jours*, Rééditée chez Cnrs Éditions
- Todorov, Tzv., (1998), *On Human Diversity: Nacionalism, Racism, and Exoticism in French Thought*, Oxford University Press
- Todorov, Tzv., (1989), *Nous et les autres, La réflexion française sur la diversité humaine*, Seuil, Paris
- Van Gog, V., (2015), *Pisma bratu*, Službeni glasnik, Beograd
- Veher, G., (2013), *Le paradis perdu de Pierre Loti, Arcadie*, revue littéraire et scientifique, Paris

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Милица Голубовић Тасевска
број уписа 12009 / А

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

ЕЛЕМЕНТИ ЕТНОЛИЧНОГ У ДЕЛИМА
ЋЕРА ЛОТЦА

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, _____

Милица Голубовић Тасевска

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Милица Толубовић Тасевска
Број уписа 12009/А
Студијски програм ЈКК ДАС КУЛТУРА
Наслов рада ЕЛЕМЕНТИ ЕТНОТИЧНОГ У ДЕЛМА ПЈЕРА ЛОТША
Ментор проф. др Љиљана Марковић

Потписани _____

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, _____

Милица Толубовић Тасевска

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

ЕЛЕМЕНТИ ЕТНОТИЧНОГ У ДЕЛИМА ПИЕРА ЛОТИЈА

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, _____

Биографија аутора

Аутор је рођен 26.05.1967. године у Београду, Република Србија. Дипломирао је 1992. године на катедри за француски језик и књижевност на Филолошком факултету Универзитета у Београду.

Радио је као професор француског језика у Огледној основној школи „Владислав Рибникар“ у Београду од 1992. до 2004. године.

Стипендиста Француског инситута за стицање звања ментора за наставнике француског језика (2001-2003) године и реализатор бројних обука и семинара у земљи.

Од 2004. године запослен је у Министарству просвете, науке и технолошког развоја у Сектору за међународну сарадњу и европске интеграције. Ангажована је као национална контакт особа за друштветно-економске и хуманистичке науке за област *Europe in a changing world: inclusive, innovative and reflective societies* (Европа у свету који се мења: инклузивна, иновативна и рефлексивна друштва) Р Србије и као координатор билатералне и мултилатералне сарадње за СР немачком, Мађарском и Црном Гором.

Од 2004 године до данас је координатор Републичке комисије за развој двојезичне наставе и аутор тестова за упис ученика у двојезична одељења у гимназијама у Р Србији.

Коаутор је уџбеничких комплеката за француски језик као први страни језик за свих осам разреда основне школе у издању „Завода за уџбенике“, Београд.

Учесник међународних конференција на Филолошком факултету.